

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΪ-ΙΟΥΝ, 2009

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Ήχος

Ύπουλος Αντίπαλος και Διαρκής
Κίνδυνος στο Χώρο Εργασίας

Επιχειρήσεις στο Λίβανο

Η Έννοια και τα Συστατικά της Στρατιωτικής Κατοχής

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ/5

ΗΧΟΣ

ΥΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ

ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΗΣ

ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ:

Λγος (ΥΙ) Αλκινόη Κρικέλλα,
Ειδικευόμενη Ιατρός Εργασίας,
Σωκράτης Σταθακόπουλος,
Ειδικευόμενος Ιατρός Εργασίας

Ο ήχος αποτελεί ένα συνηθισμένο κομμάτι της καθημερινής ζωής που ασκεί πολυάριθμες και πολύμορφες επιδράσεις, άλλοτε θετικές και άλλοτε αρνητικές.

Είναι οικείο μέρος της καθημερινότητας και επιδρά στην ζωή του ατόμου με διάφορους τρόπους:

- επιτρέπει στον ανθρώπινο εγκέφαλο την καταγραφή πλήθους πληροφοριών αναφορικά με το περιβάλλον
- βοηθά στην προφορική επικοινωνία με άλλους ανθρώπους
- προειδοποιεί για επικείμενο κίνδυνο
- ειδοποιεί για ανάγκη πληροφόρησης
- προσφέρει ευχάριστες εμπειρίες μέσω της μουσικής

Αυτή είναι η θετική επίδρασή του· υπάρχει δυστυχώς και η αρνητική όψη. Ο ήχος είναι ένα φυσικό φαινόμενο, μια μηχανική διαταραχή που μεταδίδεται με ένα ελαστικό μέσο, του αέρα και γίνεται αντιληπτό από το ανθρώπινο αυτί. Συχνά όμως προκαλεί ενόχληση. Πολλοί ήχοι είναι δυσάρεστοι, ανεπιθύμητοι και ζημιογόνοι. Οι ήχοι αυτοί καλούνται θόρυβος. Η ενόχληση που προκαλείται από το θόρυβο δεν έχει απαραίτητα σχέση με την ένταση ή τη διάρκεια του θορύβου. Ας σκεφτούμε το παράδειγμα μιας βρύσης που στάζει.

Είναι πλέον γνωστό και επιστημονικά τεκμηριωμένο, ότι ο επαγγελματικός θόρυβος μπορεί να προκαλέσει σημαντικές δυσμενείς επιδράσεις στην υγεία του ανθρώπου, με συχνότερη την απώλεια της ακοής (νευροαισθητήριοις βαρηκοΐα), μια από τις πιο συχνές επαγγελματικές παθήσεις λόγω της παρουσίας του ήχου σε ένα ευρύ φάσμα βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Συχνά είναι δε τα ατυχήματα που μπορεί να προκληθούν λόγω του θορύβου, όταν δυσχεραίνεται η επικοινωνία μεταξύ των εργαζομένων ή δεν γίνονται αντιληπτά τα ηχητικά σήματα κινδύνου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΗΧΟΥ

Ο ήχος είναι μια μηχανική ταλάντωση που γίνεται αντιληπτή από το ανθρώπινο αυτί. Ως ταλάντωση χαρακτηρίζεται από τη συχνότητα (ν), που μετράται σε κύκλους ανά δευτερόλεπτο ή HERTZ (Hz). Το φυσιολογικό αυτί αντιλαμβάνεται ήχους συχνότητας από 20Hz έως 20.000Hz (20 KHz), αλλά δεν παρουσιάζει την ίδια ευαισθησία σε όλες τις συχνότητες. Μεγαλύτερη ευαισθησία έχει στη ζώνη μεταξύ 2 και 5 KHz. Αυτό είναι σημαντικό στοιχείο, γιατί δύο ήχοι διαφορετικής συχνότητας και ίδιας έντασης μπορεί να γίνουν αντιληπτοί υποκειμενικά ως διαφορετικής ακουστότητας.

Υποκειμενικά, οι οξείς ήχοι είναι υψηλής συχνότητας και οι αμβλεις, αντίστοιχα, χαμηλής. Κάτω από τα 20Hz οι ήχοι καλούνται υπόηχοι, ενώ πάνω από τα 20.000 Hz υπέρηχοι. Οι ήχοι διακρίνονται σε απλούς, που αποτελούνται από μια συχνότητα και σύνθετους, που μπορούν να αναλυθούν σε πολλές συχνότητες. Η πλειοψηφία των ήχων που ακούμε είναι σύνθετοι και μπορούν να αναλυθούν σε πολλές συχνότητες. Σπανίως απαντώνται απλοί τόνοι. Μια απλή νότα στο πιάνο έχει μια σύνθετη κυματομορφή. Ο βιομηχανικός θόρυβος είναι, ως επί το πλείστον, σύνθετος και

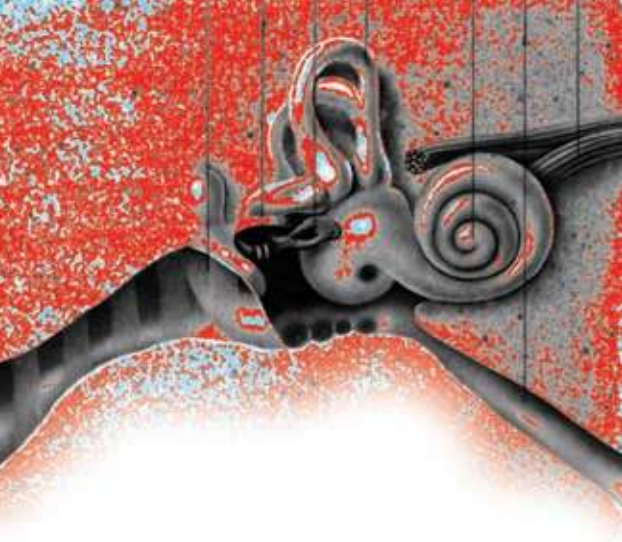
οι συνιστώσες του κατανέμονται σε μια ευρεία ζώνη συχνοτήτων. Ο θόρυβος αυτού του τύπου καλείται ευρυζωνικός (π.χ. εκτυπωτικές πρέσες από αργαλειούς ή ένα αεριωθούμενο αεροπλάνο).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό μέγεθος του ήχου είναι η ένταση, που ορίζεται ως η ενέργεια που διέρχεται ανά μονάδα επιφάνειας στη μονάδα του χρόνου και εκφράζεται σε Watt/m^2 . Η χαμηλότερη ένταση που γίνεται αντιληπτή από το ανθρώπινο αυτί είναι της τάξης των 10^{-12}Watt/m^2 για συχνότητα 1 KHz και ονομάζεται στάθμη ακουστότητας, ενώ ήχος έντασης 1Watt/m^2 αντιστοιχεί στη στάθμη του πόνου.

Οι ήχοι διακρίνονται σε διάφορα είδη ανάλογα με την κυματομορφή τους και τη χρονική εξέλιξη της ηχητικής στάθμης κατά την περίοδο μέτρησης.

Τους διακρίνουμε, ανάλογα με τη χρονική εξέλιξη της ηχητικής στάθμης, σε:

- ➔ Σταθερούς, όταν είναι σταθερής έντασης
- ➔ Μεταβλητούς, όταν η στάθμη τους μεταβάλλεται με το χρόνο
- ➔ Κυμαινόμενους, όταν μεταβάλλεται τόσο η στάθμη όσο και η χρονική διάρκειά τους.

Ο ήχος είναι μια μηχανική ταλάντωση που γίνεται αντιληπτή από το ανθρώπινο αυτί.

➔ Διακοπτόμενους, όταν παρουσιάζουν απότομες πτώσεις της στάθμης τους και οι εξάρσεις τους είναι της χρονικής τάξης άνω του 1 sec.

Τα ηχητικά κύματα μπορούν να μεταδίδονται ελεύθερα, χωρίς εμπόδια ή με αντανάκλασεις, σε διάφορες επιφάνειες, κάτι που συνήθως συμβαίνει στο εργασιακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αρνητικής επίδρασης του θορύβου στον ανθρώπινο οργανισμό.

Η κλίμακα των decibel (dB) χρησιμοποιείται στην ακοομετρία και εκφράζει το εύρος των μεταβολών της ηχητικής πίεσης (Lp). Δεν είναι απόλυτη μονάδα μέτρησης, αλλά αποτελεί αναλογία μεταξύ της μετρούμενης ηχητικής στάθμης και μιας στάθμης αναφοράς.

$L = 10 \log_{10} \times I/I_0$ dB (όπου I= το μετρούμενο φυσικό μέγεθος και I_0 = το φυσικό μέγεθος αναφοράς).

Η κλίμακα των dB αποτελεί καλύτερη προσέγγιση στην αντίδραση του ανθρώπινου αισθητηρίου της ακοής, από ότι η κλίμακα σε Watt/m^2 , λόγω μεταβολής της έντασης ενός ήχου, και αυτό γιατί εκφράζεται σε λογαριθμική κλίμακα και χρησιμοποιεί τα 20 μPa ως ηχητική πίεση αναφοράς, δηλαδή 0dB. Στην κλίμακα των dB όταν διπλασιάζεται η ηχητική πίεση δεν έχουμε διπλασιασμό των dB

αλλά αύξηση κατά 3 μονάδες, δηλαδή το διπλάσιο των 90 dB δεν είναι τα 180, αλλά τα 93 dB. Η ένταση ήχου της τάξης των 10^{-12}Watt/m^2 ισούται με 0 decibel (dB), ενώ αυτή της τάξης του 1Watt/m^2 ισούται με 140 dB.

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΘΟΡΥΒΟΥ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι μετρήσεις του θορύβου πραγματοποιούνται με ειδικά όργανα που ονομάζονται ηχόμετρα, τα οποία πρέπει να τηρούν τις προδιαγραφές του προτύπου ΕΛΟΤ 1106 ή του ISO-R-1999. Τα ηχόμετρα αποτελούνται από μικρόφωνο, μονάδα επεξεργασίας και μονάδα απεικόνισης των αποτελεσμάτων των μετρήσεων. Το ηχητικό σήμα δέχεται διαφόρων ειδών επεξεργασίες, μέσα από κάποιο σταθμιστικό κύκλωμα, ώστε να ληφθεί υπόψη η πολύπλοκη απόκριση του ανθρώπινου αυτιού, κατά συχνότητα ακουστού ηχητικού φάσματος. Σταθμιστικό κύκλωμα είναι το κύκλωμα που παρεμβάλλεται στα όργανα μέτρησης του ήχου και το οποίο εξασθενίζει ή ενισχύει, κατά πλάτος και σε διαφορετικό βαθμό, τα διάφορα τμήματα του ηχητικού φάσματος. Υπάρχουν διαφόρων τύπων τέτοια σταθμιστικά κυκλώματα, τα οποία έχουν τα σύμβολα A, B, C, D και βρίσκουν χρήση σε διάφορες εφαρμογές.

Στους βιομηχανικούς χώρους εργασίας οι μετρήσεις θορύβου γίνονται μέσω σταθμιστικού κυκλώματος A. Το σταθμιστικό κύκλωμα A, δρα ως φίλτρο επιλογής συχνοτήτων, μετρά δηλαδή το θόρυβο με τρόπο που είναι πιο αντιπροσωπευτικός για τις επιπτώσεις του στην ανθρώπινη ακοή. Τα αποτελέσματα των μετρήσεων παρέχονται ως A-ηχοστάθμη και εκφράζονται σε decibel (A). Η D-στάθμιση χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του θορύβου στα αεροπλάνα.

Τα ηχομέτρα πρέπει να παρέχουν αντικειμενικά και επαναλήψιμα αποτελέσματα. Για τη μέτρηση της “δόσης” του θορύβου στον εργαζόμενο πρέπει να χρησιμοποιείται κατάλληλο ηχοδοσίμετρο. Αυτό το όργανο προσδιορίζει το σύνολο της ηχητικής ενέργειας που δέχεται ο εργαζόμενος στο ωράριο της βάρδιας του και ανάγει αυτό σε εκατοστιαία αναλογία της προκαθορισμένης οριακής τιμής (στον προσδιορισμό της πραγματικής έκθεσης του εργαζόμενου συνυπολογίζεται η μείωση των επιπέδων θορύβου που παρέχεται από τα ατομικά μέσα προστασίας της ακοής που αυτός φέρει).

Σύμφωνα με το Π.Δ 149/2006 (Α' 159/28.07.2006), η οριακή τιμή έκθεσης για οκτάωρη ημέρα εργασίας είναι 87dB (A). Σε καμία περίπτωση η έκθεση του εργαζόμενου δεν επιτρέπεται να υπερβεί την παραπάνω οριακή τιμή στο οκτάωρο της ημερήσιας εργασίας.

Ένας πρακτικός τρόπος για να διαπιστώσει ο εργαζόμενος αν εργάζεται σε θορυβώδες περιβάλλον, που μπορεί να βλάψει την ακοή του, είναι να θέσει στον εαυτό του τα εξής ερωτήματα:

- Είναι τόσο δυνατός ο θόρυβος στη δουλειά μου, ώστε πρέπει να υψώσω σημαντικά την ένταση της φωνής μου,

για να με ακούσει κάποιος που βρίσκεται στα δύο μέτρα δίπλα μου;

- Όταν φεύγω από την εργασία μου και βρίσκομαι σε πιο ήσυχο περιβάλλον, αισθάνομαι τα αυτιά μου βουλωμένα; Μήπως ακούω ένα κουδούνισμα ή σφύριγμα που υποχωρεί μετά από μια-δυο ώρες;

Οι ανώτερες στάθμες ηχητικής πίεσης σε σχέση με τις ώρες έκθεσης ανά ημέρα εργασίας που είναι δυνατό να εκτεθεί ένας εργαζόμενος, ώστε να μην προκληθεί μη αναστρέψιμη βλάβη της ακοής, δεδομένου ότι θα φέρει τα ενδεδειγμένα μέσα ατομικής προστασίας (ΜΑΠ), παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Διάρκεια έκθεσης (ώρες/ημέρα)	Μέγιστη επιτρεπτή ηχοστάθμη dB (A)
8	87
4	90
2	93
1	96
½	99
¼	102

Με τη βοήθεια των ηχομέτρων σχεδιάζεται ο χάρτης θορύβου από τον Τεχνικό Ασφαλείας και τον Ιατρό Εργασίας, που περιλαμβάνει διαδοχικές μετρήσεις του θορύβου σε διάφορες θέσεις. Οι θέσεις αυτές σημειώνονται στο γράφημα. Τα σημεία της ίδιας ηχητικής στάθμης ενώνονται με συνεχή γραμμή και έτσι σχηματίζονται οι ισοϋψείς του θορύβου που δείχνουν την κατανομή του ήχου. Σε ένα τέτοιο χάρτη διακρίνονται εύκολα οι περιοχές του χώρου εργασίας όπου τα επίπεδα θορύβου είναι πολύ υψηλά και έτσι μπορούν να επιλεγούν τα αναγκαία μέτρα για την προστασία των εργαζομένων και να εντοπιστούν οι περιοχές όπου η χρήση των (ΜΑΠ) είναι υποχρεωτική. Μετά τη λήψη μέτρων, γίνεται εκ νέου σχεδιασμός του χάρτη θορύβου.

ΤΟ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΑΚΟΗΣ

Το ανθρώπινο αισθητήριο όργανο της ακοής αποτελείται από το εξωτερικό αυτί (ακουστικό περύγιο και έξω ακουστικό πόρο), το μέσο αυτί (τυμπανοοσταριώδες σύστημα, σφύρα-άκμονας-αναβολέας και ευσταχιανή ακουστική σάλπιγγα) και το εσωτερικό αυτί (κοχλίας και ημικύκλιοι σωλήνες).

ανατομία του αισθητηρίου της ακοής

Τα ηχητικά κύματα συγκεντρώνονται από το ακουστικό περύγιο, ενισχύονται ορισμένες συχνότητες (κυρίως αυτές γύρω από τα 4000 Hz), διέρχονται από τον έξω ακουστικό πόρο και προσπίπτουν στην τυμπανική μεμβράνη, την οποία θέτουν σε παλμική κίνηση. Στη συνέχεια οι παλμικές κινήσεις μεταδίδονται από το σύστημα των οσταρίων στην έξω λέμφο, εν συνεχεία στην έσω λέμφο και τελικά στον βασικό υμένα όπου στηρίζεται το όργανο του Corti.

Ο κοχλίας αποτελεί το όργανο αντίληψης της ακοής και, μέσω του οργάνου του Corti, αποτελείται από περίπου

30.000 τριχωτά κύτταρα, που είναι καταμεμημένα σε περιοχές "ευαίσθητες" στις διαφορετικές συχνότητες που συνθέτουν το ακουστό ηχητικό φάσμα και μετατρέπει την ενέργεια των παλμικών κινήσεων σε ηλεκτρικό δυναμικό.

Τα ηχητικά ερεθίσματα μεταβιβάζονται μέσω των ινών του κοχλιακού νεύρου στον εγκέφαλο και γίνονται αντιληπτά.

Εκτός από την αγωγή του ηχητικού κύματος μέσω του αέρα, υπάρχει και η αγωγή διά των οστών, όπου μεταβιβάζονται οι δονήσεις μέσω των οστών του κρανίου στο έσω αυτί και δημιουργούν ακουστικό ερέθισμα και αίσθημα.

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΟΡΥΒΟΥ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Οι επιδράσεις του θορύβου στον ανθρώπινο οργανισμό (ακουστικές και μη ακουστικές) είναι πλέον ιατρικά τεκμηριωμένες και αναμφισβήτητες. Η αξιολόγησή τους αποτελεί υποχρέωση τόσο του Τεχνικού Ασφάλειας (ΤΑ) όσο και του Ιατρού Εργασίας (ΙΕ), οι οποίοι πρέπει να συμπεριλαμβάνουν το θόρυβο στην γραπτή εκτίμηση επαγγελματικού κινδύνου (ΓΕΕΚ), όπως προβλέπεται από τις κείμενες διατάξεις (Π.Δ 149/2006).

ΜΗ ΑΚΟΥΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Αφορούν το νευρικό και ενδοκρινικό σύστημα, το κυκλοφορικό, το γαστρεντερικό, τις ψυχικές λειτουργίες. Στους επαγγελματίες εκτεθειμένους σε θόρυβο εμφανίζονται συμπτώματα όπως υπέρταση, ταχυκαρδία, υπερένταση, εκνευρισμός, άγχος, διαταραχές στη συμπεριφορά, δυσκολία στη συγκέντρωση, κεφαλαλγίες, διαταραχές ύπνου, σωματική κόπωση.

Επιδράσεις στο νευρικό σύστημα:

Υψηλά επίπεδα θορύβου προκαλούν αλλοιώσεις στο ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (ΗΕΓ). Διαταράσσονται τα στάδια του ύπνου, προκαλώντας διαταραχές στη σωματική και νοητική ανάπαυση του ατόμου. Ο θόρυβος επιδρά στην ψυχική διάθεση και επηρεάζει την κοινωνικότητα και την ευαισθησία. Προκαλεί επιβράδυνση του χρόνου αντίδρασης, περιορίζοντας σημαντικά την ικανότητα του εργαζόμενου να αντιδρά σωστά στα εξωτερικά ερεθίσματα ή να παρακολουθεί σύνθετες διαδικασίες, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προϋποθέσεις ατυχήματος. Επιπρόσθετα, ο θόρυβος:

➔ δυσχεραίνει την προσπάθεια των

εργαζομένων να ακούσουν και να κατανοήσουν ομιλία και σήματα

➔ καλύπτει τον ήχο του επικείμενου κινδύνου ή των προειδοποιητικών σημάτων

➔ αποσπά την προσοχή των εργαζομένων, όπως για παράδειγμα των οδηγών

➔ Συμβάλει στο άγχος κατά την εργασία, αυξάνει την εργασιακή φόρτιση και τελικά την πιθανότητα σφαλμάτων και ατυχημάτων.

Επιδράσεις στο καρδιαγγειακό σύστημα:

Ο θόρυβος προκαλεί περιφερική αγγειοσύσπαση με αποτέλεσμα την ελάττωση της ροής του αίματος σε όργανα και ιστούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της διαστολικής αρτηριακής πίεσης και της συχνότητας της καρδιακής λειτουργίας σε εργαζόμενους εκτεθειμένους σε θόρυβο. Ταυτόχρονα προκαλεί αύξηση της χοληστερίνης και δημιουργία αθηρωματικών πλακών στις αρτηρίες οι οποίες δεν υποχωρούν με την παύση της εργασιακής έκθεσης.

Επιδράσεις στο γεννητικό σύστημα:

Οι έγκυες εργαζόμενες, οι οποίες εκτίθενται σε θόρυβο κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης τους, υφίστανται ελάττωση της αιματικής ροής προς τον πλακούντα και διατρέχουν τον κίνδυνο πρόωρου τοκετού, ακόμα και αποβολής του εμβρύου. Έχουν παρατηρηθεί διαταραχές εμμήνου ρύσεως σε γυναίκες και υπογονιμότητα, τόσο ανδρών όσο και γυναικών εργαζομένων εντός περιβάλλοντος επιβαρυμμένου με θόρυβο.

Επιδράσεις στο σύστημα ενδοκρινών αδένων:

Ο θόρυβος προκαλεί διέγερση των ενδοκρινών αδένων, υπερλειτουργία της υπόφυσης και των επινεφριδίων και άρα

αυξημένη έκκριση αδρεναλίνης, η οποία ευθύνεται για φαινόμενα όπως η ταχυκαρδία, η αύξηση της αρτηριακής και ενδοκρανίου πίεσης, η σιελόρροια και η αλλαγή του ρυθμού των περισταλτικών κινήσεων του εντέρου (δυσκοιλιότητα, ευερέθιστο έντερο).

Επιδράσεις στους οφθαλμούς:

Σε εργαζόμενους που εκτίθενται σε θόρυβο έχουμε μείωση της αντίληψης βάθους του οπτικού πεδίου.

ΑΚΟΥΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Η έκθεση σε θόρυβο προκαλεί στο αισθητήριο όργανο της ακοής προσωρινές ή μόνιμες αλλοιώσεις. Στην πρώτη περίπτωση μιλάμε για ακουστική κόπωση, ενώ στη δεύτερη για θορυβογενή βαρηκοΐα (NOISE INDUSED HEARING LOSS). Στην ακουστική κόπωση μετά από έκθεση σε θόρυβο, έχουμε προσωρινή ελάττωση της ευαισθησίας των ακουστικών υποδοχέων, με αποτέλεσμα το κατώφλι ακουστικής αντίληψης, μετά

την έκθεση, να ανέβει σε σχέση με αυτό πριν την έκθεση. Αυτό οφείλεται σε λειτουργική εξάντληση (operational exhaustion) των ακουστικών κυττάρων. Εξαρτάται από την ένταση του ακουστικού ερεθίσματος και αφορά κυρίως το φάσμα 3000-4000Hz. Αυτή η προσωρινή κατάσταση αναφέρεται και ως T.T.S. (Temporary Threshold Shift). Ανάλογα με το χρόνο αποκατάστασής της, η διαταραχή ταξινομείται σε δύο τύπους:

➔ τη φυσιολογική ακουστική κόπωση, η οποία αποκαθίσταται μέσα σε 16 ώρες από την έκθεση, και

➔ την παθολογική ακουστική κόπωση, η οποία αποκαθίσταται σε περισσότερες από 16 ώρες από την έκθεση.

Συχνά οι εργαζόμενοι βιώνουν προσωρινή ελάττωση της ακουστικής τους οξύτητας εγκαταλείποντας στο τέλος της βάρδιας ένα θορυβώδη χώρο εργασίας. Αυτό το σύμπτωμα δεν πρέ-

πει να αγνοηθεί. Είναι ένα σημάδι ότι, αν συνεχιστεί η έκθεση, θα προκληθεί μόνιμη βλάβη με απότοκο την ελάττωση της απόδοσης στην εργασία και την αύξηση των απουσιών.

Η επαγγελματική βαρηκοΐα είναι αμφοτερόπλευρη βαρηκοΐα αντιλήψεως (νευροαισθητηριακή), που οφείλεται σε εκφυλιστικές αλλοιώσεις στο όργανο του Corti και το ακουστικό νεύρο. Αναπτύσσεται βαθμιαία, αργά, με ύπουλο τρόπο.

Μπορεί η οικογένεια του εργαζόμενου να παραπονιέται ότι ακούει τηλεόραση σε πολύ υψηλή ένταση, ότι δυσκολεύεται να συμμετάσχει σε μια συζήτηση ή έχει πρόβλημα όταν μιλά στο τηλέφωνο

ή ακόμα, σε βεβαρημένες περιπτώσεις, ότι έχει αρχίσει να διαβάζει τα χείλη του συνομιλητή του. Τελικά ο εργαζόμενος καταλήγει να διαμαρτύρεται, ότι όλα ακούγονται "θολά" και ασαφή ενώ δυσκολεύεται κυρίως να αντιληφθεί ήχους όπως: "τα", "ντ" και "ς".

Η απώλεια της ακοής δεν είναι το μόνο πρόβλημα. Οι ασθενείς-εργαζόμενοι μπορεί να αναπτύξουν εμβοές (κουδούνισμα, σφύριγμα, βόμβο στα αυτιά), μια οδυνηρή κατάσταση που μπορεί να οδηγήσει σε διαταραχές του ύπνου. Αφορά αρχικά τις συχνότητες (3000-6000Hz), με μια χαρακτηριστική ακοομετρική πτώση στα 4000Hz.

Η επαγγελματική βαρηκοΐα χαρακτηρίζεται από τέσσερα στάδια:

➔ **Αρχική περίοδος:** εμφανίζεται μετά από επαγγελματική έκθεση 10-20 ημερών σε θόρυβο. Στο τέλος κάθε βάρδιας ο εργαζόμενος παραπονιέται για εμβοές και ιλίγγους. Ακοομετρικά παρατηρείται μικρή πτώση της ακουστικής οξύτητας αμφοτερόπλευρα στα 4000Hz. Είναι κατάσταση αναστρέψιμη με την παύση της επαγγελματικής έκθεσης στο θόρυβο.

➔ **Ακοομετρική περίοδος:** παρουσιάζεται μετά από επαγγελματική έκθεση για 2-3 έτη και διαπιστώνεται μόνο ακοομετρικά με μια πτώση της ακουστικής οξύτητας κατά 20-30 dB στα 4000Hz.

➔ **Περίοδος της εμφάνισης:** ο ίδιος ο εργαζόμενος αντιλαμβάνεται μια μείωση της ακοής του και ακοομετρικά παρουσιάζεται μια πτώση 35 dB στη ζώνη 1000 Hz-4000 Hz. Ο ακριβής εντοπισμός της ακοομετρικής πτώσης εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της συχνότητας θορύβου στον οποίο εκτίθεται ο εργαζόμενος.

➔ **Περίοδος της αναπηρίας ή του μόνιμου ακουστικού τραύματος:** το ακοόγραμμα παρουσιάζει πτώση άνω των 30 dB στο φάσμα 500-1000 Hz και άνω των 70-80 dB στο φάσμα 1000-4000 Hz. Στο τελικό στάδιο το σύνολο του οργάνου του Corti έχει εξαφανιστεί και έχει παραμείνει μόνο η βασική μεμβράνη, με ένα απλό στρώμα κυττάρων. Οι επιπτώσεις της αναπηρίας αυτής επηρεάζουν την επαγγελματική, αλλά και την κοινωνική ζωή.

Είναι δυνατό να παρουσιαστεί επαγγελματική βαρηκοΐα και μετά από οξύ ακουστικό τραύμα. Προκαλείται μετά από ισχυρό ακουστικό ερέθισμα και αφορά συνήθως το ένα αυτί, επειδή το κρανίο λειτουργεί ως ηχοπροστατευτικό μέσο για το άλλο. Ο εργαζόμενος μετά από ένα οξύ ακουστικό τραύμα, περιγράφει ωταλγία, βαρηκοΐα, μέχρι πλήρη κώφωση και εμβοές. Ωτοσκοπικά διαπιστώνεται ρήξη της τυμπανικής μεμβράνης.

Οι εμβοές και το “σφύριγμα” στα αυτιά

οφείλονται στην παραγωγή

σήματος από τις ερεθισμένες και μερικώς κατεστραμμένες ακουστικές περιοχές. Αυτές αντιδρούν στη διαταραχή που τους προκαλείται με αυτό τον τρόπο και το προσλαμβανόμενο σήμα ερμηνεύεται από τον ακουστικό φλοιό σαν “σφύριγμα”, “κουδούνισμα” κ.λ.π.

Η έκθεση σε συνεχή θόρυβο σε βάθος χρόνου, είναι περισσότερο καταστροφική από τη διαλείπουσα έκθεση που επιτρέπει στο αυτί να “αναρρώσει”. Ωστόσο, έκθεση, ακόμη και βραχύχρονη, σε πολύ υψηλές στάθμες μπορεί να προκαλέσει σοβαρή επίπτωση.

Ο ρυθμός της θορυβογενούς ελάττωσης της ακουστικής οξύτητας είναι μεγαλύτερος κατά τη διάρκεια των πρώτων 10-15 ετών έκθεσης και μειώνεται όσο εξασθενίζει η ακοή. Η μικρή βιολογική ηλικία του ατόμου και η καλή γενική κατάσταση της υγείας δεν παρέχουν προστασία. Οι νέοι προσβάλλονται εξίσου με τους μεγαλύτερους. Ένας νέος εργαζόμενος 25 ετών, εκτεθειμένος σε θόρυβο, μπορεί να έχει την ακουστική ικανότητα που θα είχε ένας φυσιολογικός εξηντάρης μη εκτεθειμένος. Από τη στιγμή που καταστρέφεται η ακοή, δεν υπάρχει θεραπεία. Αντίθετα, κατά την απώλεια της ακοής λόγω γήρανσης, ο ρυθμός ελάττωσης αυξάνεται με την πάροδο των ετών.

Η βαρηκοΐα από επαγγελματική έκθεση σε θόρυβο περιλαμβάνεται στις επαγγελματικές ασθένειες που καθορίζονται στο άρθρο 40 του Κανονισμού ασθένειας του ΙΚΑ, ενώ προσδιορίζονται σαν ελάχιστος χρόνος απασχόλησης για την αναγνώριση της βαρηκοΐας ως επαγγελματικού νοσήματος, τα 5 έτη, με εξαίρεση τους μηχανικούς σε δοκιμαστήρια μηχανών αεροσκαφών, όπου είναι 2. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) θεωρεί την θορυβογενή βαρηκοΐα ως την πιο διαδεδομένη επαγγελματική ασθένεια.

Οι προτεινόμενες από την Ελληνική Νομοθεσία, οριακές τιμές έκθεσης σε θόρυβο, εκτιμούν μόνο τις αλλοιώσεις του αισθητήριου όργανου της ακοής και σε καμιά περίπτωση δεν σχετίζονται και με τις μη ακουστικές επιδράσεις του θορύβου στον ανθρώπινο οργανισμό.

ΘΟΥΡΥΒΟΣ ΚΑΙ ΤΟΞΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Έχει βρεθεί, ότι τα αποτελέσματα της έκθεσης σε θόρυβο αυξάνονται με την ταυτόχρονη έκθεση σε δονήσεις, σε περιοχή συχνοτήτων 2-10 Hz, με επιτάχυνση της τάξης των 10 m/sec² και μάλιστα έχουμε μια ακοομετρική πτώση 10-13 dB στις υψηλές συχνότητες. Αυτό οφείλεται στη μεταφορά των δονήσεων μέσω των οστών στο όργανο του Corti.

Επίσης υπάρχουν στο εργασιακό περιβάλλον ωτοτοξικές ουσίες, όπως διαλύτες (βενζόλιο, τολουόλιο, ξυλόλιο, στυρένιο), που σε συνδυασμό με επαγγελματική έκθεση σε θόρυ-

βο, αυξάνουν τον κίνδυνο εκδήλωσης επαγγελματικής βαρηκοΐας. Έκθεση σε θόρυβο και βαρέα μέταλλα (όπως μόλυβδος, κάδμιο, νικέλιο), αλλά και στον καπνό του τσιγάρου, μπορεί να δρα συνεργικά.

Ο επικουρικός ρόλος καρδιολογικών, αγγειακών νευρολογικών παθήσεων, διαβήτη και θορύβου δεν έχει διευκρινιστεί επαρκώς. Επιδημιολογικές έρευνες έχουν δείξει ότι η εργασία σε νυχτερινή βάρδια, κάνει το θόρυβο περισσότερο ενοχλητικό και η πτώση της ακουστικής οξύτητας στο ακοόγραμμα, αυξάνει κατά 10-13 dB.

Για δεδομένη ηχητική στάθμη, ο θόρυβος χαμηλής συχνότητας (κάτω από τα 100 Hz), είναι λιγότερο βλαβερός σε σχέση με το θόρυβο μέσης συχνότητας (1000-3000Hz).

Έχει διαπιστωθεί ότι ορισμένα άτομα είναι περισσότερο ευάλωτα, για ιδιοσυστασιακούς λόγους, στη θορυβογενή βαρηκοΐα.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΘΟΡΥΒΟ

Σύμφωνα με το νόμο 1568/85, άρθρο 26, παράγραφος 1, ο εργοδότης έχει την υποχρέωση να προστατεύει τους εργαζόμενους από την έκθεση στο θόρυβο, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα για τον περιορισμό του, όσο είναι πρακτικά δυνατό. Παράλληλα με βάση το Π.Δ. 17/96, άρθρο 7, παράγραφος 7 και την οδηγία του συμβουλίου 89/391/ΕΟΚ άρθρο 6, παράγραφος 2, πρέπει ο εργοδότης να δίνει προτεραιότητα στη λήψη μέτρων ομαδικής προστασίας, σε σχέση με τα μέσα ατομικής προστασίας (ΜΑΠ).

Οι διαδικασίες πρόληψης περιλαμβάνουν την τεχνική, ιατρική και οργανωτική πρόληψη.

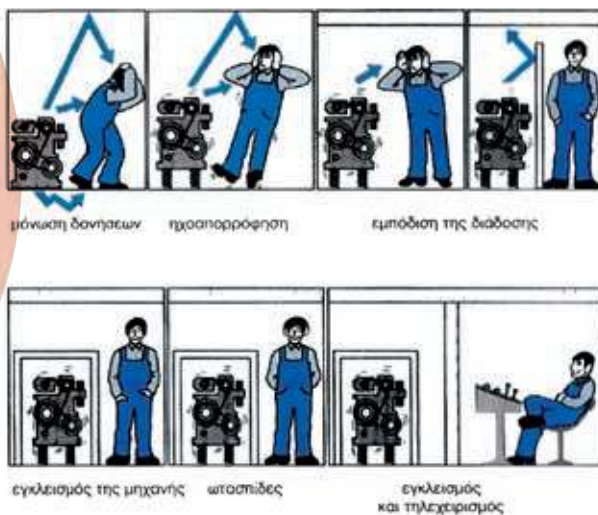
Η τεχνική πρόληψη αποτελείται από 3 στάδια:

- **ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΘΟΡΥΒΟΥ ΣΤΗΝ ΠΗΓΗ**
- **ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ ΜΕΤΡΑ
(ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ)**
- **ΜΑΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ**

1° ΣΤΑΔΙΟ:

- Αντικατάσταση της θορυβώδους παραγωγικής διαδικασίας, με άλλη λιγότερο επιβλαβή (π.χ. να αλλαχθούν οι θορυβώδεις ανεμιστήρες με αθόρυβους)
- αποφυγή πρόσκρουσης μετάλλων σε μεταλλικές επιφάνειες
- μόνωση των δονούμενων μερών (ηχητική μόνωση σε αεροσυμπιεστές)
- τοποθέτηση σιγαστήρων (η χρήση σιλανσιέ σε κινητήρες που κινούνται με αέρα είναι επιβεβλημένη)
- εκτέλεση προληπτικού έλεγχου και αλλαγή τω φθαρμένων μερών (π.χ. να αντικατασταθούν μεταλλικά μέρη με πλαστικά και λιγότερο θορυβώδη)
- σχολαστική τήρηση των οδηγιών

μέτρα τεχνικής πρόληψης

εγκατάστασης των μηχανών.

Οι νέες μηχανές πρέπει να συνοδεύονται με:

- “διακήρυξη συμμόρφωσης” (να δείχνει ότι πληρούν τις βασικές απαιτήσεις υγείας και ασφάλειας)
- σήμα “CE”
- οδηγίες για ασφαλή εγκατάσταση, χρήση και συντήρηση
- πληροφορίες σχετικά με τον παραγόμενο θόρυβο από τη μηχανή.

2° ΣΤΑΔΙΟ:

Αναγκαία κρίνεται η επέμβαση στη διαδρομή του θορύβου, από την πηγή στο αυτί του εργαζομένου. Αυτό γίνεται με:

- Τοποθέτηση περιφράξεων και πετασμάτων των οποίων οι επιφάνειες πρέπει να καλύπτονται εσωτερικά με ηχοαπορροφητικά υλικά(μείωση του αερόφερτου θορύβου).
- Εγκλεισμό της μηχανής για να μονώνονται οι δονήσεις και ο θόρυβος (το μέσο του εγκιβωτισμού δεν πρέπει να έρχεται σε επαφή με μέρη της μηχανής). Τυχόν οπές

και θυρίδες για τη διέλευση καλωδίων και σωλήνων πρέπει να κλείνονται με παρεμβύσματα (τσιμούχες-μείωση του στερεόφερτου θορύβου).

Επίσης, η αύξηση της απόστασης ανάμεσα στον εργαζόμενο και την ηχητική πηγή είναι σημαντικός παράγων (διπλασιασμός της απόστασης προκαλεί ελάττωση της στάθμης του θορύβου κατά 3 dB).

3° ΣΤΑΔΙΟ:

Η παθητική τεχνική πρόληψη βασίζεται στη χρησιμοποίηση μέσων ατομικής προστασίας (ΜΑΠ). Η χρήση τους γίνεται όταν ο εργασιακός θόρυβος είναι υψηλός, δεν μπορεί να μειωθεί ικανοποιητικά με τεχνικά μέσα και έχει καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξουδετέρωση ή τη μείωση του. Τα ΜΑΠ έχουν χρήση υποχρεωτική, πρέπει να είναι συμβατά με το λοιπό εξοπλισμό προστασίας, κατάλληλα για την εργασία, το είδος και το επίπεδο του θορύβου. Δικαιούται ο εργαζόμενος να έχει την δυνατότητα επιλογής, ώστε να καταλήγει στα πιο άνετα.

Αναγκαία είναι η εκπαίδευση των εργαζόμενων, σχετικά με τους λόγους για τους οποίους είναι αναγκαία τα ΜΑΠ, η χρήση, η φύλαξη και η συντήρησή τους. Χρειάζεται εξοικείωση για τη χρήση, η οποία γίνεται προοδευτικά, με βαθμιαία αυξανόμενη χρήση, μέχρι την πλήρη χρησιμοποίησή τους όλο το 8ωρο.

Είναι βασικό να γνωρίζουμε, ότι κανένα αυτί δεν μπορεί να συνηθίσει το θόρυβο. Για να προφυλάξει ο εργαζόμενος την ακοή του, πρέπει να φορά τα ΜΑΠ πάντα και διαρκώς, όταν βρίσκεται σε περιοχή που αυτό απαιτείται.

Τα μέσα ατομικής προστασίας διαιρούνται στις ακόλουθες κατηγορίες:

➔ **Ωτοασπίδες.** Περιλαμβάνουν αρκετούς τύπους. Καλύπτουν πλήρως το εξωτερικό αυτί. Μπορεί να διαθέτουν ηλεκτρονικά συστήματα για τη μείωση του θορύβου, καθώς και για ενδοεπικοινωνία.

➔ **Ωτοβύσματα.** Διακρίνονται σε ωτοβύσματα μιας χρήσης και σε επαναχρησιμοποιούμενα προδιαμορφωμένα ωτοβύσματα. Τα πρώτα είναι κατασκευασμένα από εύπλαστο υλικό, που διαστέλλεται και προσαρμόζεται στο σχήμα και τις διαστάσεις του ακουστικού πόρου του χρήστη. Τα δεύτερα είναι συνήθως κατασκευασμένα από σιλικόνη, λάστιχο ή πλαστικό και υπάρχουν σε διάφορα μεγέθη. Συνιστώνται για επιβαρημένο εργασιακό περιβάλλον (παρουσία σκόνης, λαδιών κ.λπ.), διότι δεν απαιτείται να διαμορφωθούν με τα χέρια. Έχουν ανάγκη τακτικού καθαρισμού (κίνδυνος ωτικών λοιμώξεων). Δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται κομμάτια από βαμβάκι ως προστατευτικά μέσα.

➔ **Ωτοπώματα.** Συνδέονται μεταξύ τους με μεταλλική ή πλαστική στέκα. Μοιάζουν με τα ωτοβύσματα και οι στέκες μπορούν να φορεθούν πάνω από το κεφάλι, τον αυχένα ή κάτω από το πηγούνι. Το βασικό τους πλεονέκτημα είναι ότι μπορούν οι εργαζόμενοι να κρεμάσουν τα ωτοπώματα γύρω από το λαιμό τους, όταν βρίσκονται προσωρινά σε περιβάλλον με χαμη-

**μέτρα ατομικής
προστασίας (ΜΑΠ)
για το θόρυβο**

λή στάθμη θορύβου και να τα φορέσουν εκ νέου εύκολα, όταν εισέλθουν πάλι στο θορυβώδες περιβάλλον.

Είναι σημαντικό να δίνεται προσοχή στο θέμα της υγιεινής, όσον αφορά τη χρήση των μέσων προστασίας της ακοής. Δεν πρέπει να επαναχρησιμοποιούνται τα ωτοβύσματα μιας χρήσης, ενώ τα επαναχρησιμοποιούμενα είναι αναγκαίο να αντικαθίστανται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Σημαντικότερο ρόλο όμως παίζει η ευκολία στη χρήση και η άνεση για τον εργαζόμενο, γιατί πρέπει να φορά τα μέσα προστασίας καθ' όλη τη βάρδια. Η αφαίρεση τους για μισή ώρα, κατά την 8ωρη βάρδια, αντιστοιχεί σε ελάττωση τη αποτελεσματικότητας των μέσων κατά 5 dB.

Πρέπει να γίνεται έλεγχος ως προς τη χρήση των ΜΑΠ και ως προς την εφαρμογή των οδηγιών για την ορθή προφύλαξη από το θόρυβο. Αν οι εργαζόμενοι επανειλημμένα δεν τα χρησιμοποιούν σωστά, κρίνεται ορθό να εφαρμόζονται πειθαρχικές κυρώσεις. Οι προϊστάμενοι και διευθυντές οφείλουν να αποτελούν παράδειγμα ορθής εργασιακής συμπεριφοράς, φορώντας τα ΜΑΠ, όταν βρίσκονται σε ελεγχόμενες ζώνες θορύβου.

Υπάρχει βέβαια και το ενδεχόμενο της "υπερβολικής" προστασίας του εργαζομένου. Αν η προστασία που παρέχεται από τα ατομικά μέσα προστασίας είναι πολύ μεγάλη, τότε η επικοινωνία ανάμεσα στους εργαζόμενους γίνεται δυσχερής και εργάζονται σε συνθήκες απομόνωσης. Σύμφωνα με τον κανονισμό EN 458, το επίπεδο προστασίας (εξασθένισης του θορύβου), είναι καλό, αν η στάθμη θορύβου είναι κατά 5 dB χαμηλότερη από το όριο ανάληψης δράσης. Σε αυτή την περίπτωση η επικοινωνία στον εργασιακό

χώρο δεν επηρεάζεται σημαντικά.

Η ιατρική και οργανωτική πρόληψη βασίζεται σε οργανωτικές επεμβάσεις, που στοχεύουν στη μείωση του χρόνου έκθεσης των εργαζομένων στον βλαπτικό παράγοντα και στην ιατρική παρακολούθηση των εργαζομένων που εκτίθενται σε θόρυβο. Παράδειγμα οργανωτικής πρόληψης, είναι η εναλλαγή των χειριστών σε μια θορυβώδη μηχανή, ώστε να περιορίζεται η συνολική δόση θορύβου των εργαζομένων σε αυτή. Επίσης μπορεί να γίνει ελάττωση του αριθμού του προσωπικού που βρίσκεται σε θορυβώδεις χώρους ή να περιοριστεί ο χρόνος παραμονής του.

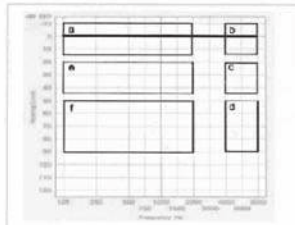
Ο Ιατρός Εργασίας πρέπει να παρέχει στους εργαζόμενους: ενημέρωση αναφορικά με τους κινδύνους για την ακοή, τα αποτελέσματα από τις μετρήσεις θορύβου, τις οριακές τιμές έκθεσης, τα μέτρα ελέγχου του θορύβου, τα συμπτώματα που δείχνουν αρχόμενη βλάβη της ακοής, ώστε έγκαιρα να προσέρχονται σε αυτόν για κλινική εκτίμηση και εκπαίδευση στη χρήση των ΜΑΠ. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η αξιοποίηση των γνώσεων των εργαζομένων για τον προσδιορισμό των κινδύνων και την υλοποίηση αποδεκτών λύσεων.

Κατά την εκτίμηση του επαγγελματικά βαρήκου εργαζομένου από τον Ιατρό Εργασίας πρέπει να γίνεται σφαιρική προσέγγιση του προβλήματός του και να λαμβάνεται υπόψη ο εντοπισμός των πηγών θορύβου, η ανάλυση του παραγωγικού κύκλου, η εξοικείωση του με τις μηχανές που χρησιμοποιεί και τα ηχητικά χαρακτηριστικά του εργασιακού χώρου.

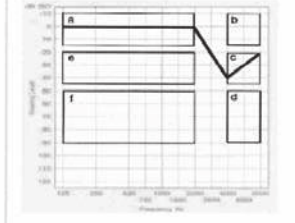
Η πρόληψη της επαγγελματικής βαρηκοΐας βασίζεται κυρίως στην άμεση διάγνωσή της, μέσω του επαγγελματικού ιστορικού και της ακοομετρικής εξέτασης.

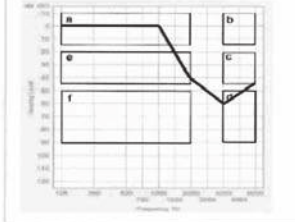
Ακοομετρία «τύπου 0»
4k a - b
Φυσιολογική

Ακοομετρία «τύπου 1»
4k a - c
4k a - c - b
4k a - d - c
Από θόρυβο

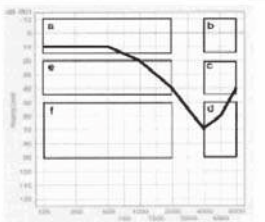
Ακοομετρία «τύπου 2»
3k a - e - c
3k a - e - d
3k a - e - d - c
3k f - d
3k a - f - d - c
Από θόρυβο

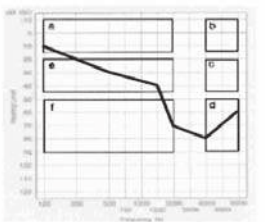
Ανάλογα με τα αποτελέσματα της ακοομετρικής εξέτασης οι εργαζόμενοι διακρίνονται σε κατηγορίες.

- Ο τύπος «0» έχει φυσιολογικό ακούγραμμα
- Ο τύπος «1» έχει ελαφρά επαγγελματική βαρηκοΐα, μη ανιληπτή από τον πάσχοντα.
- Οι τύποι «2, 3, 4, 5» έχουν επαγγελματική βαρηκοΐα με δυσχέρειες αντίληψης ομιλίας.
- Οι τύποι «6, 7» έχουν βαρηκοΐα μεικτού τύπου (σε χαμηλές συχνότητες και όχι σε υψηλές που προκαλεί ο ήχος).

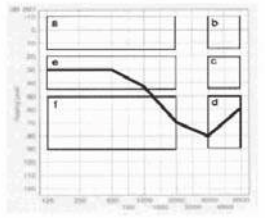
Η ακοομετρική εξέταση από τον Ιατρό Εργασίας γίνεται κατά την πρόσληψη. Επίσης, για όσους κατατάσσονται στις ακοομετρικές κατηγορίες "0" και "1" (φυσιολογικοί), οι οποίοι εκτίθενται σε θόρυβο 60-85 dB, η εξέταση επαναλαμβάνεται κάθε 3 χρόνια. Αν εκτίθενται σε θόρυβο 85-90 dB, η ακοομετρική εξέταση επαναλαμβάνεται κάθε 2 χρόνια και κάθε έτος για έκθεση άνω των 90 dB. Για όσους κατατάσσονται στις υπόλοιπες ακοομετρικές κατηγορίες, η ακοομετρική εξέταση επαναλαμβάνεται κάθε έτος. Άτομα τα οποία μετά από 10 χρόνια έκθεσης σε θόρυβο κατατάσσονται στην κατηγορία "0", εξετάζονται κάθε 3 έτη ανεξάρτητα από την ηχητική στάθμη του θορύβου στο χώρο εργασίας.

Ακοομετρία «τύπου 3»
2k a - e - d - c
2k a - e - c
2k a - e - d
2k a - e - f - d - c
2k a - e - f - d
Από θόρυβο

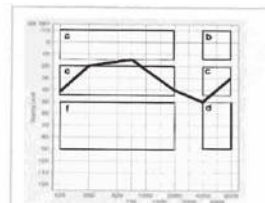

Ακοομετρία «τύπου 4»
1k a - e - d
1k a - e - d - c
1k a - e - f - d
Από θόρυβο

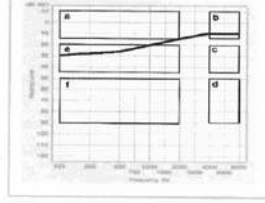

Ακοομετρία «τύπου 5»
e - d
e - f - d
e - f - d - c
f - d
Από θόρυβο

Ακοομετρία «τύπου 6»
Όχι από θόρυβο

Ακοομετρία «τύπου 7»
Όχι από θόρυβο

ΝΕΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΟΡΥΒΟ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

Έχουν αναθεωρηθεί οι ρυθμίσεις του 1989 για το θόρυβο στην εργασία, και το ΠΔ149/2006, κανονισμός του 2005, ήρθε σε ισχύ στις 21 Ιουλίου 2006. Οι νέες ρυθμίσεις απαιτούν από τους εργοδότες να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα σε συγκεκριμένες συνθήκες. Αυτές σχετίζονται με:

↳ Τα επίπεδα θορύβου στα οποία εκτίθενται οι εργαζόμενοι κατά μέσο όρο κατά τη διάρκεια μιας μέρας εργασίας ή μιας εβδομάδας εργασίας (η χρησιμοποίηση της εβδομαδιαίας έκθεσης είναι ενδειγμένη στις περιπτώσεις που τα επίπεδα θορύβου μεταβάλλονται σημαντικά από μέρα σε μέρα, όπως για παράδειγμα σε κηπουρούς που χρησιμοποιούν θορυβώδη εργαλεία 2 μόνο φορές την εβδομάδα).

↳ Το μέγιστο θόρυβο (μέγιστη ηχητική πίεση-θόρυβος που οφείλεται σε κρούσεις πχ. σφύρες, πνευματικά κρουστικά μηχανήματα) στον οποίο εκτίθενται οι εργαζόμενοι.

Τα νέα επίπεδα θορύβου είναι τα ακόλουθα:

↳ **Κατώτερα όρια έκθεσης για ανάληψη δράσης:**

- ημερήσια ή εβδομαδιαία έκθεση στα 80dB (προηγούμενο όριο 85dB)
- μέγιστη στάθμη θορύβου τα 135dB

↳ **Ανώτερα όρια έκθεσης για ανάληψη δράσης:**

• ημερήσια ή εβδομαδιαία έκθεση στα 85dB

• μέγιστη στάθμη θορύβου τα 137dB

↳ **Οριακές τιμές έκθεσης:** ημερήσια ή εβδομαδιαία έκθεση στα 87dB και μέγιστη στάθμη θορύβου τα 140dB (είναι τα όρια έκθεσης σε θόρυβο στα οποία δεν πρέπει να γίνει υπέρβαση).

Τα ατομικά μέσα προστασίας της ακοής καθίσταται αναγκαίο να είναι διαθέσιμα όταν η έκθεση υπερβαίνει τα κατώτερα όρια έκθεσης για ανάληψη δράσης (80dB). Τα ατομικά μέσα προστασίας πρέπει υποχρεωτικά να χρησιμοποιούνται από τους εργαζόμενους, καθώς επίσης και να υπάρχει πρόγραμμα περιορισμού του θορύβου όταν η έκθεση υπερβαίνει τα ανώτερα όρια για ανάληψη δράσης. Κρίνεται επιβεβλημένο να επανεξεταστεί η ήδη υπάρχουσα έκθεση εκτίμησης του θορύβου, λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στα όρια ανάληψης δράσης.

Ο θόρυβος αποτελεί ένα συνεχή, ύπουλο, ευρείας κλίμακας επαγγελματικό κίνδυνο και ταυτόχρονα είναι αιτία πρόκλησης σημαντικού βαθμού αναπηρίας για εκατομμύρια εργαζόμενους σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η χορήγηση των ΜΑΠ και τα τεχνικά μέτρα περιορισμού του θορύβου σε βιομηχανική κλίμακα, θα αποδειχθούν μικρής αξίας, αν δεν υπάρξει η κατάλληλη παιδεία σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης στη χώρα μας, ώστε ο θόρυβος να αποκλεισθεί και να εξαλειφθεί ως νοσογόνο αίτιο, όχι μόνο από την επαγγελματική, αλλά και την κοινωνική μας ζωή.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες για την Υγεία και Ασφάλεια στην Εργασία στις Ένοπλες Δυνάμεις, στα πλαίσια της προσπάθειας για δημιουργία υγιούς και ασφαλούς περιβάλλοντος εργασίας για το προσωπικό, πολιτικό και στρατιωτικό, καλούνται να εστιάσουν το ενδιαφέρον σ' αυτόν τον ευαίσθητο τομέα, δεδομένου ότι οι συνέπειες της επαγγελματικής έκθεσης είναι καταστροφικές τόσο για το άτομο όσο και για το σύνολο.

Η επιβάρυνση της υγείας του ατόμου συνεπάγεται απώλεια παραγωγικού χρόνου λόγω απουσιών, απώλεια αξιόμαχου προσωπικού με κόστος εκπαίδευσης υψηλό και επιβάλλει δαπανηρή ασφαλιστική κάλυψη των επαγγελματικά επιβαρυσμένων εργαζομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ F. Merluzzi: Rumore ed udito in ambiente di lavoro, Milano 1999.
- ☞ E. Cassandro, E. Marciano, F. Mosca, S. Drivas: Indagine oto-neurologica in esposti a CO, Atti Congresso Nazionale, Società Italiana di Medicina del Lavoro ed Igiene Industriale, Sorrento 1992.
- ☞ HMSO. (2005). Statutory Instrument 2005 No.1643: The Control of Noise at Work Regulations 2005.
- ☞ HSC. (1999). The Management of Health and Safety at Work Regulations 1999. Approved Code of Practice.
- ☞ Health & Safety Executive.(2005).Controlling Noise at Work: The Control of Noise at Work Regulations 2005. Guidance on Regulations.
- ☞ Σ. Δρίβας: Φυσικοί παράγοντες, Θέματα Υγείας Και Ασφάλειας της Εργασίας, ΕΛΙΝΥΑΕ, Αθήνα 2003.
- ☞ Bruel & Kjaer, Measuring Sound, 1984.
- ☞ Bruel & Kjaer, Industrial Noise Control and Hearing Testing, 1992.
- ☞ Noise Control-A guide for workers and employers, OSHA, 1980.
- ☞ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Διεύθυνση Συνθηκών Εργασίας, Ο θόρυβος στη δουλειά σας, Αθήνα 2001.
- ☞ ACOM Noise and Hearing Conservation Committee. Occupational noise-induced hearing loss. JOM. 1989; 31(12): 996.
- ☞ McBride DJ, Williams S. Audiometric notch as a sign of noise induced hearing loss. Occup Environ Med. 2001; 58(1): 46-51.
- ☞ Coles RR, Lutman ME, Buffin JT. Guidelines on the diagnosis of noise-induced hearing loss for medicolegal purposes. Clin Otolaryngology Allied Sci. 2000; 25(4): 264-73.
- ☞ OSHA. Occupational Noise Exposure: Hearing Conservation Amendment (Final Rule). Fed Reg. 1983; 48: 9738-9785.
- ☞ Consensus conference. Noise and hearing loss. JAMA.1990; 263(23): 3185-90.

Η ΕΝΝΟΙΑ

η έννοια

& ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

& τα συστατικά

ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ

της στρατιωτικής

ΚΑΤΟΧΗΣ

κατοχής

ΚΕΙΜΕΝΟ: Κωνσταντίνος Μαστοροδήμος,
Υποψήφιος Διδάκτορας Διεθνούς Δικαίου στο
Queen Mary College, University of London, Δικηγόρος

Ο νομικός όρος κατοχή σημαίνει τη φυσική εξουσία σε ένα πράγμα¹. Στο διεθνές δίκαιο ο όρος χρησιμοποιούνταν με την έννοια της κατάληψης αδέσποτων εδαφών (*terra nullius*), τα οποία στη συνέχεια περιέρχονταν στην κυριαρχία ενός κράτους. Τα αδέσποτα εδάφη δεν ανήκαν ή είχαν εγκαταλειφθεί από ένα κράτος. Ακόμα και αν υπήρχε κάποιος πληθυσμός στην περιοχή, θεωρούνταν ότι το έδαφος αποτελούσε *terra nullius*, εφόσον οι κάτοικοι δεν είχαν κάποια μορφή θεσμικής οργάνωσης κατά το πρότυπο των Ευρωπαϊκών κρατών². Η αξία αυτής της μορφής κατοχής, που βασιζόταν στη λογική της Ευρωπαϊκής ηγεμονίας επί του “μη πολιτισμένου κόσμου”, αναιρέθηκε με την γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου του ΟΗΕ στην υπόθεση της Δυτικής Σαχάρας³. Σήμερα, επιπλέον, αυτή η μορφή κτήσης εδάφους δεν παίζει κανένα ρόλο

¹ Βλ. και BOTHE M., “Occupation Belligerent”, σε BERNDHART R. (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*, Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 763.

² McCORQUODALE, R. & Dixon M., *Cases and Materials on International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2003, σελ. 240.

³ Western Sahara, ICJ, Advisory Opinion, October 16, 1975, *International Legal Materials*, Vol. 14, 1975, σελ. 1381: “όποιες διαφορές απόψεων και να υπήρχαν ανάμεσα στους νομικούς, η κρατική πρακτική της περιόδου [τέλη 19ου

γιατί δεν υπάρχει σχεδόν κανένα μέρος στη Γη, το οποίο να μην ανήκει σε κυρίαρχο κράτος, ενώ η αρχή της αυτοδιάθεσης θα εμπόδιζε οποιαδήποτε θεώρηση κατοικημένου εδάφους ως “αδέσποτου”. Παρ’ όλα αυτά η κατοχή διδάσκεται ακόμα στη θεωρία ως τρόπος κτήσης εδάφους⁴.

Η στρατιωτική κατοχή διακρίνεται από την απλή κατοχή, καθώς δεν οδηγεί ούτε σε κτήση εδάφους ούτε σε αλλαγή κυριαρχίας. Η έννοια χρονολογείται, περίπου, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα⁵ και αναπτύχθηκε (με την πιο περιορισμένη μορφή της εχθρικής κατοχής) ως μια μορφή νομικής κατάστασης σε αντιπαράθεση προς τον ολοκληρωτικό αφανισμό του αντιπάλου (*debellatio*)⁶. Σε αυτή την περίπτωση, η εξαφάνιση της εξουσίας του ηττημένου κράτους, ως συνέπεια πολεμικών γεγονότων, μπορούσε να οδηγήσει στην προσάρτηση των εδαφών του από τον νικητή. Η προσάρτηση αυτή λάβαινε νόμιμα χώρα μετά το τέλος του πολέμου⁷. Σε αντιπαράθεση προς αυτό το είδος προσάρτησης, η εχθρική κατοχή αποτελούσε την ενδιάμεση νομική κατάσταση μεταξύ εισβολής και κατάκτησης, κατά τη διάρκεια της οποίας το υπό κατοχή κράτος συνέχιζε να υπάρχει⁸.

Η ανάπτυξη της έννοιας της στρατιωτικής κατοχής έλαβε χώρα σε ένα κενό διεθνούς δικαίου (με την εξαίρεση στρατιωτικών εγχειριδίων όπως ο Κώδικας Lieber), μέχρι και την υιοθέτηση των Συνθηκών της Χάγης του 1899. Οι συνθήκες αυτές αντικαταστάθηκαν το 1907⁹ (εφεξής Κανονισμοί), ενώ το νομικό καθεστώς της στρατιωτικής κατοχής συμπληρώθηκε από την Τέταρτη Συνθήκη της Γενεύης, του 1949, (εφεξής 4η Συνθήκη) και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977. Η εφαρμογή αυτών των κανόνων μετά το Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν είναι συνήθης, καθώς, όλες σχεδόν, οι Κατέχουσες Δυνάμεις (εφεξής ΚΔ) αρνήθηκαν αυτόν τον χαρακτηρισμό¹⁰. Η μόνη σαφής εξαίρεση είναι η σχετικά πρόσφατη κατοχή του Ιράκ¹¹, ενώ και το Ισραήλ διατηρεί μια ασαφή στάση σχετικά με τις “Διοικούμενες Περιοχές”.

αιώνα] δείχνει πως τα εδάφη που κατοικούνταν από φυλές ή λαούς που είχαν μια κοινωνική και πολιτική οργάνωση δεν θεωρούνταν αδέσποτα”. Αλλά για τον Malanczuk, P., Akerhurst’s modern introduction to international law, London, Routledge, 1997, σελ. 148, “τέτοιες συμπεριφορές ήταν σπανιότερες από όσο νομίζεται”.

⁴ Βλ. Jennings R. & Watts A. (ed.), Oppenheim’s international law, Vol. 1, Peace, Parts 2 to 4, London, Longman, σελ. 687.

⁵ Για τα ίχνη της πριν από αυτό τον αιώνα βλ. Hagggenmacher P., “L’occupation militaire en droit international: genese et profil d’une institution juridique”, Relations internationales, N. 79, 1994, σελ. 291-4.

⁶ Bhuta N., “The Antinomies of Transformative Occupation”, The European Journal of International Law, Vol. 16, 2005, σελ. 725.

⁷ KORMAN Sh., The Right of Conquest: the acquisition of territory by force in international law and practice, Oxford, Clarendon Press, 1996, σελ. 109.

⁸ Bhuta N., οπ. υποσ. 6, σελ. 726.

⁹ Ως προς τον εθιμικό χαρακτήρα των σχετικών διατάξεων βλ. ενδεικτικά Von Glahn G., Law among nations: an introduction to public international law, New York/ Toronto, Macmillan Publishing Company, 1992, σελ. 769 και Kaikobad K.H., “Problem of Belligerent Occupation: the Scope of Powers Exercised by the Coalition Provisional Authority in Iraq, April/May 2003-June 2004”, The international and comparative law quarterly, Vol. 54, 2005, σελ. 263.

¹⁰ Benvenisti E., The international law of occupation, Princeton, Princeton University Press, 2004, σελ. 149-150 και Kolb R., “Etude sur l’occupation et sur l’article 47 de la IVeme Convention de Genëve du 12 août 1949 relative à la protection des personnes civiles en temps de guerre: le degré d’intangibilité des droits en territoire occupé”, African Yearbook of International Law, Vol. 10, 2002, σελ. 300.

¹¹ Όπως σωστά παρατηρεί ο Kelly M.J., “Iraq and the Law of Occupation: New Tests for an Old Law”, Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 6, 2003, σελ. 130: “έγινε για πρώτη φορά αποδεκτό χωρίς αμφισβήτηση στα 60 χρόνια ιστορίας της ότι η 4η Συνθήκη ισχύει”.

ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Η έννοια

Στρατιωτική κατοχή είναι η παροδική και αποτελεσματική εξουσίαση ξένου εδάφους, μέσω της παρουσίας ενόπλων δυνάμεων¹². Αν η παρουσία αυτή είναι χωρίς την συναίνεση του κυριάρχου κράτους, τότε η κατοχή είναι εχθρική. Μια κατάσταση στρατιωτικής κατοχής συνεπάγεται την διάσπαση της κανονικότητας στην διεθνή κοινότητα, η οποία στηρίζεται στον κανόνα της κυριαρχικής ισότητας μεταξύ των κρατών. Ο δεσμός μεταξύ κυριαρχίας και αποτελεσματικού ελέγχου κάμπτεται¹³. Η κυριαρχία παραμένει στο υπό κατοχή κράτος σε κατάσταση αναστολής, ενώ ο αποτελεσματικός έλεγχος περνά στην ΚΔ¹⁴. Η διεθνής κοινωνία έχει δώσει προτεραιότητα, ιδιαίτερα μετά την δημιουργία των Ηνωμένων Εθνών, σε ορισμένες αρχές, όπως η ειρηνική συνύπαρξη των κρατών και ο σεβασμός της εδαφικής τους ακεραιότητας, η μη χρήση βίας και η απαγόρευση προσάρτησης εδαφών μέσω αυτής, καθώς και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της

¹² Για τον Benvenisti E., οπ. υποσ. 10, πρόλογος, σελ. xvi, είναι ο "αποτελεσματικός έλεγχος μιας δύναμης επί εδάφους στον οποίο η δύναμη δεν έχει κυρίαρχο τίτλο, χωρίς την θέληση του κυριάρχου της περιοχής". Η παρουσία συγχρόνως και πολιτών δεν πρέπει να αποκλειστεί εκ των προτέρων.

¹³ Ben-Naftali O., "«A la recherche du temps perdu»: rethinking Article 6 of the Fourth Geneva Convention in the Light of the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion", Israel Law Review, Vol. 38, 2005, σελ. 220.

¹⁴ Με τα λόγια του Von Glahn G., οπ. υποσ. 9, σελ. 774: "η εχθρική κατοχή μεταφέρει στην ΚΔ την εξουσία να ασκήσει μερικά από τα δικαιώματα του κυριάρχου. Η άσκηση αυτών των δικαιωμάτων πηγάζει από την ιδρυθείσα εξουσία της ΚΔ και από την ανάγκη διατήρησης του νόμου και της τάξης που είναι απαραίτητη τόσο για τους κατοίκους όσο και για την ένοπλη δύναμη".

Η στρατιωτική κατοχή συνδέεται κυρίως με συνθήκες ένοπλης σύρραξης.

αυτοδιάθεσης). Μια κατάσταση στρατιωτικής κατοχής πηγάζει συνήθως από κάποιας μορφής χρήση βίας, παραβιάζει, ενδεχομένως, την εδαφική ακεραιότητα του κατεχόμενου κράτους, διακινδυνεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα των κατοίκων της υπό κατοχή περιοχής και δημιουργεί μια ανωμαλία στις διεθνείς σχέσεις. Υποθέτοντας ότι η διεθνής κοινότητα επιθυμεί, κατά πλειοψηφία, την επιστροφή στην παγκόσμια τάξη, η στρατιωτική κατοχή δεν μπορεί, παρά να αποτελεί μια προσωρινή κατάσταση¹⁵.

¹⁵ Η προσωρινή φύση της στρατιωτικής κατοχής αναγνωρίζεται επίσης από τον Δικαστή Elaraby, *Separate Opinion, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, ICJ, Advisory Opinion, July 9, 2004, σελ. 9, παρ. 3.1, http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwp_advisory_opinion/imwp_advisory_opinion_separate_elaraby.pdf. Βλ. επίσης *Beit Sourik Village Council v. 1) Government of Israel, 2) IDF Commander in the West Bank (excerpts)*, High Court of Justice 2056/04, 30 June 2004, *Israel Yearbook on Human Rights*, Vol.35, 2005, σελ. 347. Για τον Alonzo-Maizlish D., "When does it end?: problems in the law of occupation", σε Arnold R. & Hildbrand P.A.(ed.), *International humanitarian law and the 21st century's conflicts: changes and challenges*, Lausanne/ Berne/ Lugano, Ed. interuniversitaires suisses-Edis, 2005, σελ. 107 και 110, "πρόκειται για κανονιστική επιθυμία παρά για υποχρέωση των κρατών".

Όπως εύστοχα γράφει ο Ben Naftali¹⁶, “η αρχή της προσωρινότητας αποτελεί το θεμέλιο του όλου καθεστώτος¹⁷ και επεξηγεί γιατί η στρατιωτική κατοχή δεν αποδίδει τίτλο¹⁸ και αποτελεί ένα είδος διαχείρισης- κηδεμονίας¹⁹.”

Εν ολίγοις, εξηγεί γιατί η ΚΔ έχει μόνο περιορισμένες αρμοδιότητες και δεν μπορεί να ενεργεί με τρόπο που να προκαλεί μόνιμα αποτελέσματα”.

Όμως το δίκαιο της στρατιωτικής κατοχής δεν περιέχει σαφή διάταξη σχετικά με τον προσωρινό χαρακτήρα του, αν και περιέχει διάφορους σχετικούς υπαινιγμούς: οι περιορισμένες αρμοδιότητες της ΚΔ, η μονοετής εφαρμογή του συνόλου της 4ης Συνθήκης (άρθρο 6), ο χαρακτηρισμός της ΚΔ ως διαχειριστή και νομέα της δημόσιας περιουσίας που βρίσκεται στο κατεχόμενο έδαφος (άρθρο 55 Κανονισμών) κ.ο.κ. Επιπλέον η πρακτική των κρατών πολλές φορές αφήφησησε τον υποτιθέμενο προσωρινό χαρακτήρα της στρατιωτικής κατοχής. Το Ισραήλ έχει ξεπεράσει τα 40 χρόνια κατοχής στη Δυτική Όχθη, η Τουρκία “σταθμεύει” τα στρατεύματά της για περισσότερο από 30 έτη στη βόρεια Κύπρο, ενώ και η κατοχή της Ναμίμπια και του Ανατολικού Τιμόρ (από Ν. Αφρική και Ινδονησία αντίστοιχα) διήρκεσε για περισσότερο από μία εικοσαετία.

Τυπολογία

Η στρατιωτική κατοχή συνδέεται κυρίως με συνθήκες ένοπλης σύρραξης (ή πολέμου πριν από την υιοθέτηση των Συνθηκών της Γενεύης). Έχει αμφισβητηθεί η σημασία του διαχωρισμού μεταξύ κατοχής σε περίοδο πολέμου και σε περίοδο ειρήνης²⁰. Πράγματι ο

¹⁶ Ben-Naftali O., οπ. υποσ. 13, σελ. 220.

¹⁷ Όλοι οι ορισμοί της στρατιωτικής κατοχής σε Prosecutor v. Naletilic and Martinovic, IT-98-34, Trial Chamber Judgement, 31 March 2003, παρ. 214, <http://www.un.org/icty/naletilic/trialc/judgement/nal-tj030331-e.pdf>, Gasser H.P., “Protection of the civilian population”, σε FLECK D.(ed.), The handbook of Humanitarian law in Armed Conflicts, Oxford, Oxford University Press, 1995, σελ. 243, Kolb R., οπ. υποσ. 10, σελ. 278, Kaikobad K.H., οπ. υποσ. 9, σελ. 255, Lauterpacht H. (ed.), Oppenheim’s international law, Vol. II, 7th edition, London/New York, Longmans Green, 1952, σελ. 434 και EDELSTEIN D.M., “Occupational hazards: why military occupations succeed or fail”, International Security, Vol. 29, 2004, σελ. 52, περιέχουν αυτό το σημείο.

¹⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου “ούτε η κατοχή εδάφους ούτε η εφαρμογή των Συμβάσεων [της Γενεύης] και του παρόντος Πρωτοκόλλου θα επηρεάζουν το νομικό καθεστώς του υπό κρίση εδάφους”.

¹⁹ Βλ. επίσης Benvenisti E., οπ. υποσ. 10, σελ 6 και Von Glahn G., The occupation of enemy territory: a commentary on the law and practice of belligerent occupation, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1957, σελ. 31.

²⁰ Στο παρελθόν αποτελούσε εθνικό δίκαιο η διάκριση μεταξύ δυο ειδών [στρατιωτικής] κατοχής, της εχθρικής και της ειρηνικής...όμως δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρο κατά πόσο υπήρχαν σημαντικές νομικές διαφορές μεταξύ αυτών των δυο τύπων ελέγχου”, Benvenisti E., “Applicability of the law of occupation”, ASIL Proceedings, 2005, Vol. 99, 2005, σελ. 29.

διαχωρισμός αυτός δεν έχει σημασία για την έννοια της στρατιωτικής κατοχής καθαρής. Ωστόσο η εφαρμογή (ή όχι) του δικαίου της στρατιωτικής κατοχής, καθώς και το εύρος της εφαρμογής συνεχεται με την ύπαρξη εχθρότητας (ή καλύτερα με την έλλειψη συναίνεσης από τον κυρίαρχο), ανεξαρτήτως του αν υπάρχει εμπόλεμη κατάσταση ή ένοπλη σύρραξη.

Η εχθρική (και σχεδόν, κατ' ανάγκη, πολεμική) κατοχή περιλαμβάνει την κατοχή κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών, μέχρι και, αφού οι τελευταίες έχουν λήξει, τη συνολική διευθέτηση της κατάστασης. Επίσης, αν και δεν αποτελεί εχθρική κατοχή με την κλασική έννοια του όρου, θεωρείται ότι οι ίδιοι κανόνες ισχύουν και για την περίπτωση, όπου ένας εκ των εμπόλεμων κατέχει ουδέτερο έδαφος, ακόμα και αν η ουδέτερη χώρα δεν διαμαρτυρήθηκε γι' αυτή την ενέργεια²¹. Η διατύπωση του κοινού άρθρου 2 των Συνθηκών της Γενεύης επιβεβαιώνει αυτήν τη θέση, καθώς καλύπτει κάθε "κατοχή χωρίς κήρυξη πολέμου και χωρίς εχθροπραξίες"²².

Από την άλλη, όταν η υπό κατοχή χώρα συμφωνεί με την υποβολή μέρους της επικρατείας της στην δικαιοδοσία της ΚΔ, τότε η κατοχή ονομάζεται ειρηνική (*occupatio pacifica*)²³. Σε αυτήν την περίπτωση η συναίνεση είναι ο αποφασιστικός παράγοντας και εφόσον ο στρατός δεν είναι εχθρικός, θεωρείται ότι το δίκαιο της κατοχής δεν εφαρμόζεται²⁴. Η εφαρμογή της 4ης Συνθήκης είναι πιθανό να αποφευχθεί, καθώς, υπό το άρθρο 4.2, οι πολίτες συνεμπόλεμων κρατών δεν χαρακτηρίζονται ως προστατευόμενα πρόσωπα. Επιπλέον οι Κανονισμοί αναφέρονται σε εχθρικό στρατό²⁵. Ωστόσο εφόσον δεν υπάρχει κάποια συμφωνία σχετικά με το πώς θα διοικηθεί η περιοχή, τότε το δίκαιο της κατοχής εφαρμόζεται αναλογικά²⁶. Άλλωστε οι όποιες αρμοδιότητες του "ειρηνικού" κατόχου θα τείνουν να είναι περιορισμένες, καθώς σκοπός της κατοχής θα είναι η διευκόλυνση της επαναφοράς του νόμιμου κυρίαρχου²⁷.

²¹ Feilchenfeld E.H., *The international economic law of belligerent occupation*, Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 1942, σελ. 8 και UK Ministry of Defence, *The Manual of the Law of Armed Conflict*, Oxford, Oxford University Press, 2004, σελ. 275, παρ. 11.1.1.

²² Pictet, Jean S. (ed.), *The Geneva Conventions of 12 August 1949: commentary*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1958, σελ. 21.

²³ BOTHE M., οπ. υποσ. 1, σελ. 763. Για τον Green, Leslie, *The contemporary law of armed conflict*, Manchester, Manchester University Press, 1998, σελ. 34, "η *occupatio pacifica* είναι η βάση για την απόκτηση τίτλου επί του εδάφους...όταν η κατεχόμενη χώρα συμφωνεί με την κατοχή ή όταν έχει επιβληθεί χωρίς την χρήση βίας από την ΚΔ ή ως αποτέλεσμα πολυμερούς συνθήκης, αν και η απειλή χρήσης βίας μπορεί να είναι ο αποφασιστικός παράγοντας για την συμφωνία της κατεχόμενης χώρας".

²⁴ Βλ. Roberts A., "What is a military occupation?", *The British Yearbook of International Law*, Vol. 55, 1984, σελ. 263-5. Επίσης Alonzo-Maizlish D., οπ. υποσ. 15, σελ. 102.

²⁵ Schwarzenberger G., *International Law as applied by International Courts and Tribunals*, Vol. II, *The law of the armed conflict*, London, Stevens, σελ. 174: "ο περιορισμός σε εχθρική περιοχή αποκλείει επίσης την αυτόματη εφαρμογή αυτών των κανόνων σε εδαφικές περιοχές συμμαχικών κρατών". Ωστόσο αργότερα θεωρεί την αναλογία εφαρμογής αυτών των κανόνων αποδεκτή.

²⁶ Von Glahn G., οπ. υποσ. , σελ. 27 και UK Ministry of Defense, οπ. υποσ. 21, σελ. 275, παρ. 11.1.2. Ο Kolb R., οπ. υποσ. 10, σελ. 280, προτείνει ένα άλλο δρόμο για την ευθεία εφαρμογή των Κανονισμών, ότι, δηλαδή, το εθιμικό δίκαιο έχει αναπτυχθεί χωρίς τον συμβατικό περιορισμό σχετικά με την εφαρμογή τους μόνο σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης- πολέμου.

²⁷ Kelly M.J., "Non-belligerent occupation", *Israel Yearbook on Human Rights*, Vol. 28, 1998, σελ. 30. Επιπλέον υποστηρίζει ότι η ΚΔ δεν έχει την εξουσία να νομοθετεί και να αναλαμβάνει την διοίκηση της δικαιουσίνης.

Τα σχετικά παραδείγματα που αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία, αφορούν συνήθως καταστάσεις, που διαδραματίστηκαν σε προηγούμενους αιώνες, κυρίως μεταξύ του Πρώτου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η απελευθέρωση συμμαχικού εδάφους θεωρείται σχετική²⁸, ενώ το Εγχειρίδιο της Μεγάλης Βρετανίας αναφέρεται σε περιπτώσεις που οι ένοπλες δυνάμεις στάλθηκαν σε καταρρέοντα κράτη (failed states), όπως στη Σομαλία το 1993 και το Ανατολικό Τιμόρ το 1999²⁹, προκειμένου να επαναφέρουν τον νόμο και την τάξη, ενώ δεν ήταν δυνατό να συμφωνηθεί το νομικό πλαίσιο στο οποίο θα κινούνταν η εν λόγω επιχείρηση³⁰. Ο Leslie Green συμπεριλαμβάνει τόσο την κατοχή της ναυτικής βάσης του Γκουαντάναμο, όσο και τις κυρίαρχες βάσεις της Βρετανίας στην Κύπρο, ως παραδείγματα ειρηνικής κατοχής³¹. Ωστόσο αυτή η θέση είναι μάλλον τραβηγμένη, καθώς πρόκειται για στρατιωτικές βάσεις και στάθμευση στρατιωτών που στηρίζονται σε προηγούμενες συμφωνίες με την εκάστοτε κυβέρνηση³². Επιπλέον, αυτού του είδους η “κατοχή”, δεν επηρεάζει άμεσα τους υπηκόους της αντίστοιχης χώρας.

Ένα τρίτο είδος κατοχής, το οποίο γειτονεύει με την εχθρική κατοχή, είναι η κατοχή μετά από προσωρινή παύση του πυρός. Οι Συνθήκες της Γενεύης εφαρμόζονται μέσω του άρθρου 2.1, γιατί “η κατάπαυση του πυρός αναστέλλει τις εχθροπραξίες

²⁸ Ο.π., σελ. 29.

²⁹ Για τον BOTHE M., “Occupation Pacific”, σε BERNDHART R. (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*, Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 768, σε περιπτώσεις καταρρέοντων κρατών “η εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας προς κάποιες χώρες να αναπτύξουν τις δυνάμεις τους σε ορισμένη περιοχή δημιουργεί δικαίωμα κατοχής της περιοχής. Οι κανόνες σχετικά με την παρουσία των ξένων δυνάμεων είναι αυτοί σχετικά με την εχθρική κατοχή και αυτοί που πηγάζουν από την εξουσιοδότηση”.

³⁰ UK Ministry of Defense, *οπ. υποσ.* 21, σελ. 275, παρ. 11.1.2. Ο Kelly M., *οπ. υποσ.* 27, σελ. 32-3, αναφέρει επίσης και την δύναμη του ΟΗΕ στην Καμπότζη το 1992-3.

³¹ Ο.π. υποσ. 23, σελ. 41 και 44.

³² Roberts A., *οπ. υποσ.* 24, σελ. 295.

αλλά όχι την εμπόλεμη κατάσταση και κάθε πολεμική κατοχή καλύπτεται από την παράγραφο 1³³. Ωστόσο, αντίθετα με την κατοχή κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών, η κατοχή μετά από ανακωχή, “μπορεί επίσης να στηρίζεται σε προηγούμενη συμφωνία (δηλαδή τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός), τουλάχιστον μέχρι ενός σημείου. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της ΚΔ μπορούν λοιπόν να βασίζονται σε δυο διαφορετικές (ή επιπρόσθετες) νομικές πηγές³⁴.”

Ωστόσο, αυτό το (πιθανώς) διαφοροποιημένο καθεστώς μπορεί να αναφέρεται

³³ Pictet J.S., οπ. υποσ. 22, σελ. 22.

³⁴ BOTHE M., “Occupation after armistice”, σε BERNDHART R. (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*, Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 762. Όπως εξηγεί στη συνέχεια “οι σχετικές συμφωνίες συνήθως περιείχαν μια διάταξη σύμφωνα με την οποία ο κάτοχος είχε όλα τα δικαιώματα της ΚΔ, αλλά επίσης προέβλεπε για επιπρόσθετες υποχρεώσεις υποστήριξης και συνεργασίας από τη μεριά της κατεχόμενης χώρας- στοιχεία που δεν υπήρχαν σε περίπτωση της συνήθους εχθρικής κατοχής... από το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου οι συμφωνίες κατάπαυσης του πυρός παραμένουν σιωπηλές στο θέμα του νομικού χαρακτηρισμού της παρουσίας των [ξένων] ενόπλων δυνάμεων και δεν γίνεται καμία νύξη σχετικά με τα δικαιώματα του κατόχου. [Συνεπώς] αυτό το θέμα παραμένει ανοιχτό και η απάντηση πρέπει να ζητηθεί χρησιμοποιώντας νομικά κριτήρια εκτός των συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός. Καμία από τις πιο πρόσφατες συμφωνίες [μεταξύ Ισραήλ και Συρίας, Αιγύπτου ή Ιορδανίας στους πολέμους του 1967 και 1973] δεν μπορεί να θεωρηθεί ως παρέχουσα την νομική βάση ενός δικαιώματος κατοχής”.

μόνο σε συγκεκριμένες λειτουργίες της ΚΔ και όχι στα δικαιώματα των προστατευόμενων προσώπων, σύμφωνα με τα άρθρα 7 και 47 της 4ης Συνθήκης. Συνεπώς, μέσω της συμφωνίας παύσης του πυρός, είναι δυνατή μόνο η επέκταση και όχι η αποψίλωση των δικαιωμάτων των προστατευόμενων προσώπων. Στην ουσία, η κατοχή μετά από παύση του πυρός είναι εχθρική κατοχή³⁵ και οι Κανονισμοί επίσης ισχύουν³⁶.

Μια τελευταία περίπτωση πολεμικής κατοχής είναι αυτή που ακολουθεί μετά την (υπό όρους ή και άνευ όρων) παράδοση³⁷. Σε αυτή την περίπτωση θεωρούνταν ότι οι Κανονισμοί δεν ισχύουν³⁸, εκτός εάν μέρος του εθνικού στρατού ή φίλιες δυνάμεις συνέχιζαν τις εχθροπραξίες με σκοπό την ανάκτηση του κατεχομένου εδάφους³⁹. Σήμερα ωστόσο θεωρείται ότι, καταρχήν, δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ αυτού του είδους κατοχής και της συνήθους εχθρικής κατοχής⁴⁰.

Το δίκαιο

Όπως ήδη αναφέρθηκε σύντομα, το δίκαιο της κατοχής αποτελείται από την 4η Συνθήκη της Χάγης του 1907 και την 4η Συνθήκη της Γενεύης (ενώ κάποιες σκόρπιες διατάξεις περιέχονται και σε μεταγενέστερα διεθνή κείμενα, όπως στη Σύμβαση της Χάγης του 1954 για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών, το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977, τη Σύμβαση του 1980 και τα Πρωτόκολλά της για την απαγόρευση ή τον περιορισμό χρήσης ορισμένων συμβατικών όπλων, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν ως εξαιρετικώς επιβλαβή ή ως προκαλούντα αδιακρίτως αποτελέσματα, καθώς και το Καταστατικό της Ρώμης). Αν και οι δυο βασικές διεθνείς συνθήκες ισχύουν, άμεσα ή αναλογικά, σε κάθε περίπτωση στρατιωτικής κατοχής, φαίνεται ωστόσο να υπάρχει ένα διαφοροποιημένο επίπεδο εφαρμογής συγκεκριμένων διατάξεων, ανάλογα με την ένταση του ελέγχου που ασκείται από την ΚΔ. Αυτή η διαφοροποίηση είχε ήδη διαπιστωθεί ως προς τους Κανονισμούς. Όπως έγραφε ήδη ο Feilchenfeld το 1942, “οι νομοπαρασκευαστικές λειτουργίες και τα σχετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις δεν σχετίζονται με τις περιοχές όπου λαμβάνουν χώρα εχθροπραξίες. Ωστόσο δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίο πρέπει να μην ισχύουν οι κανόνες που προστατεύουν τον τοπικό πληθυσμό... όπως αυτοί σχετικά με την απαγόρευση λεηλασιών και τον περιορισμό των επιτάξεων”⁴¹.

Αυτή η θέση γίνεται ακόμα πιο εμφανής, αν συγκριθεί η ανθρωποκεντρική προσέγγιση των συνθηκών της Γενεύης (του 1949) με την κρατοκεντρική προσέγγιση των συνθηκών της

³⁵ Schwarzenberger G., οπ. υποσ. 25, σελ. 204.

³⁶ Roberts A., οπ. υποσ. 24, σελ. 267.

³⁷ Gerson A., “War, Conquered Territory, and Military Occupation in the Contemporary International Legal System”, Harvard International Law Journal, Vol. 18, 1977, σελ. 530-1.

³⁸ Οπ., σελ. 537. Βλ. επίσης Schwarzenberger G., οπ. υποσ. 25, σελ. 320.

³⁹ ANDO N., Surrender, Occupation, and Private Property in International Law: An Evaluation of US Practice in Japan, Oxford, Clarendon Press, 1991, σελ 65-7 και Feilchenfeld E.H., οπ. υποσ. 21, σελ. 7. Η εφαρμογή της 4ης Συνθήκης εξυπακούεται καθώς, όπως εξηγεί ο Pictet, οπ. υποσ. 22, σελ. 21, η συνθηκολόγηση δίνει τέλος στις εχθροπραξίες και όχι στην εμπόλεμη κατάσταση και συνεπώς καλύπτεται από την περίπτωση της παραγράφου 2.1.

⁴⁰ Ο Roberts A., οπ. υποσ. 24, σελ. 271, αποδέχεται την εφαρμογή του δικαίου της κατοχής αν και καταλήγει ότι “η μετά από συνθηκολόγηση κατοχή είναι διαφορετική από την εχθρική κατοχή”. Στην περίπτωση του Ιράκ η εφαρμογή του δικαίου της κατοχής δεν τέθηκε σαν ζήτημα.

⁴¹ Οπ. υποσ. 21, σελ. 6.

Μία περίπολος που μπαίνει σε εχθρικό έδαφος πρέπει να σεβαστεί τις Συνθήκες στις δοσοληψίες της με τους αμάχους που συναντά.

Χάγης (του 1907)⁴². Επομένως, δεν είναι αξιοπερίεργο που ο Pictet, στο σχόλιο του για την 4η Συνθήκη⁴³, υποστήριξε ότι: "όσον αφορά τα πρόσωπα, η εφαρμογή της Συνθήκης δεν βασίζεται στην ύπαρξη μιας κατοχικής κατάστασης, έτσι όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 42 (των Κανονισμών). Οι σχέσεις μεταξύ του άμαχου πληθυσμού και των στρατιωτών που επελαύνουν στην περιοχή, είτε μάχονται είτε όχι, ρυθμίζονται από τη Συνθήκη. Δεν υπάρχει κάποιο ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ της φάσης της εισβολής και της εγκατάστασης ενός σταθερού καθεστώτος κατοχής. Ακόμα και μια περίπολος που μπαίνει σε εχθρικό έδαφος πρέπει να σεβαστεί τις Συνθήκες στις δοσοληψίες της με τους αμάχους που συναντά".

Αυτή η θέση ακολουθείται από το Διεθνές Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία⁴⁴, το Διεθνές Ερυθρό Σταυρό⁴⁵ και την πλειοψηφία της ακαδημαϊκής κοινότητας⁴⁶.

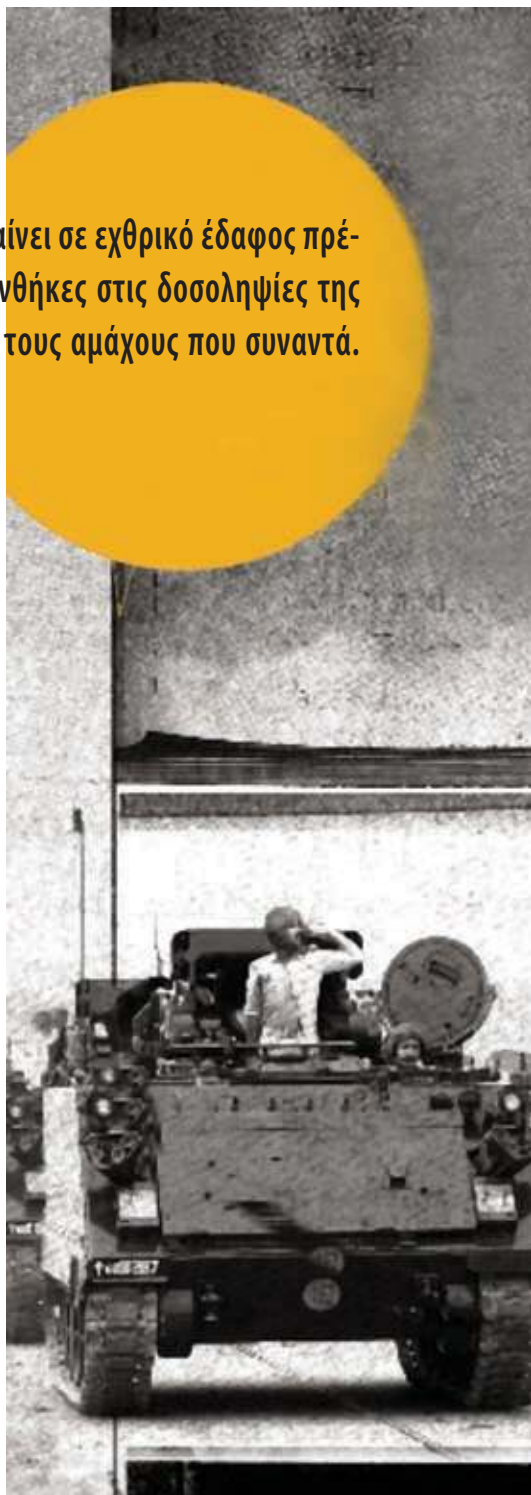
⁴² Όπως έγραψε ο Benvenisti E., "The Security Council and the Law on Occupation: Resolution 1483 on Iraq in Historical Perspective", *Israel Defence Forces Law Review*, Vol. 1, 2003, σελ. 25 "σε μια πιθανή περίπτωση σύγκρουσης [συμφερόντων] μεταξύ της εκδιωγμένης κυβέρνησης και του ντόπιου πληθυσμού ο κάτοχος υποτίθεται πως έπρεπε να προτιμήσει αυτά της κυβέρνησης" Βλ. επίσης Kolb R., ο.π. υποσ. 10, σελ. 271.

⁴³ Οπ. υποσ. 22, σελ. 60.

⁴⁴ ICTY judgement, *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic*, οπ. υποσ. 17, παρ. 221.

⁴⁵ Lavoyer J.- P., "Jus in Bello : Occupation Law and the War in Iraq", *ASIL Proceedings*, 2004, Vol. 98, σελ. 122. Βλ. και Doermann K. & Colassis L., "International Humanitarian Law in the Iraq Conflict", *German Yearbook of International Law*, Vol. 47, 2004, σελ. 301.

⁴⁶ Roberts A., ο.π. υποσ. 24, σελ. 253, Kolb R., ο.π. υποσ. 10, σελ. 292.

ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Τα βασικά στοιχεία της στρατιωτικής κατοχής παρέχονται από το δίκαιο της κατοχής και πιο συγκεκριμένα από το άρθρο 42 των Κανονισμών (αν και καλύπτει καταρχήν την εχθρική κατοχή και όχι την ευρύτερη έννοια της στρατιωτικής κατοχής): ❶ παρουσία στρατού ❷ άσκηση αποτελεσματικής εξουσίας απ'αυτόν, και ❸ χαρακτήρας του στρατού ως ξένου-εχθρικού.

❶ Παρουσία του στρατού

Πρόκειται για ένα σχετικά σαφές κριτήριο. Δεν έχει μεγάλη σημασία αν ο αριθμός των στρατιωτών είναι μεγάλος ή όχι⁴⁷, όπως δεν παίζει κάποιο ρόλο η τύχη των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου⁴⁸. Αυτό που έχει σημασία, είναι οι ένοπλες δυνάμεις της ΚΔ να περάσουν τα σύνορα της χώρας τους και να εκτοπίσουν τον εθνικό στρατό της υπό κατοχή χώρας (με ή χωρίς εχθροπραξίες), έτσι ώστε, στη συνέχεια, η εθνική κυβέρνηση να μην μπορεί να λειτουργήσει στην εν λόγω περιοχή, η οποία περνάει στην δικαιοδοσία της ΚΔ (υποδεικνύοντας το

⁴⁷ Ωστόσο ο αριθμός των στρατιωτών είναι μια σοβαρή ένδειξη για την ύπαρξη στρατιωτικής κατοχής και ειδικά για το αν αντικειμενικά ο συγκεκριμένος αριθμός στρατιωτών μπορεί να ασκήσει αποτελεσματική εξουσία στη συγκεκριμένη περιοχή. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποφάσισε στην υπόθεση *Loizidou v. Turkey, Judgment (Merits)*, 18 December 1996, *International Legal Materials*, Vol. 36, 1997, σελ. 454, ότι "είναι σαφές από τον μεγάλο αριθμό στρατιωτών [άνω των 30.000] που εκτελεί καθήκοντα στην βόρεια Κύπρο ότι ο στρατός ασκεί αποτελεσματική εξουσία σε αυτή την περιοχή της νήσου". Το Αγγλικό High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, in *The Queen - on the Application of - Mazin Jumaa Gatteh Al Skeini and others and The Secretary of State for Defence and The Redress Trust*, 30 November 2004, παρ. 41-2, που αφορούσε την κατοχή στο Ιράκ, έκανε επίσης αναφορά στην αναλογία στρατιωτών της ΚΔ σε σχέση με τον πληθυσμό της κατεχόμενης περιοχής, συγκρίνοντας επίσης την κατάσταση με αυτήν της βόρειας Κύπρου. Ωστόσο στο τέλος δεν εξέτασε εάν οι Βρετανικές δυνάμεις κατοχής ασκούσαν αποτελεσματική εξουσία.

⁴⁸ "Η κατοχή δεν άρχίζει μόνο επειδή οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας νικήθηκαν", *Office of the Judge Advocate General of Canada, Law of Armed Conflict at the Operational and Tactical Levels*, 2001, http://www.forces.gc.ca/jag/training/publications/law_of_armed_conflict/loac_2004_e.pdf#search=Law%20of%20Armed%20Conflict%20at%20the%20Operational%20and%20Tactical%20Levels", παρ. 1203.2, "άλλα εξαρτάται από το αν πράγματι ασκείται εξουσία πάνω στον άμαχο πληθυσμό", *UK Ministry of Defence*, οπ. υποσ. 21, σελ. 276, παρ. 11.3.2.

δεύτερο συστατικό της στρατιωτικής κατοχής)⁴⁹. Οι περιοχές των εχθροπραξιών δε θεωρούνται κατεχόμενες, αν και ένα μέρος του δικαίου της κατοχής ισχύει και εκεί⁵⁰. Η σποραδική τοπική αντίσταση, ακόμα και αν είναι προσωρινά επιτυχής, δεν επηρεάζει την πραγματικότητα της κατοχής⁵¹, στο βαθμό που δε μπορεί να απομακρύνει τον κατοχικό στρατό και δε δύναται η τοπική ή κεντρική διοίκηση να αναλάβει τις τύχες της περιοχής. Το ίδιο ισχύει και για μια εδαφική ζώνη, που δεν έχει πέσει στα χέρια του κατοχικού στρατού, εντός μιας κατεχόμενης περιοχής, εφόσον είναι περικυκλωμένη και αποτελεσματικά αποκλεισμένη⁵². Ωστόσο, το χρονικό στοιχείο είναι σημαντικό, εφόσον ο κατοχικός στρατός δεν μπορεί να αποκτήσει τον έλεγχο της ζώνης και η τοπική αντίσταση κρατάει τις τύχες του συγκεκριμένου εδάφους⁵³.

Η παρουσία των ενόπλων δυνάμεων πρέπει να είναι σχετικά συνεχής. Περίπολα, ειδικές δυνάμεις ή παρόμοιες μονάδες, που συνεχίζουν ή αποσύρονται μετά την εκτέλεση της αποστολής τους, δεν κατέχουν έδαφος, καθώς δεν παραμένουν εκεί για αρκετό χρονικό διάστημα, ώστε να ασκήσουν αποτελεσματική εξουσία και, συνεπώς, μόνο ένα μέρος του δικαίου της κατοχής εφαρμόζεται. Από την άλλη, η κατοχή ενός τμήματος εδάφους δεν συνεπάγεται απαραίτητα τη στάθμευση κατοχικών δυνάμεων σε κάθε απομονωμένο χωριό ή πόλη⁵⁴: η μη παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων μπορεί να μην είναι αποφασιστική, εφόσον η ΚΔ έχει την δυνατότητα να στείλει στρατεύματα εντός ευλόγου χρόνου, ώστε να κάνει αισθητή την παρουσία της⁵⁵.

Ενώ η αναφορά σε ένοπλες δυνάμεις υπονοεί τις δυνάμεις πεζικού, ακόμα και η παρουσία μόνο αεροπορικών ή ναυτικών δυνάμεων μπορεί να ικανοποιεί αυτό το κριτήριο, εφόσον υπάρχει στο έδαφος κάποιος εκπρόσωπος της ΚΔ (π.χ. μια τοπική κυβέρνηση), ο οποίος ενεργεί σύμφωνα με τις επιταγές και τις επιθυμίες της ΚΔ. Συνεπώς, αυτές οι δυνάμεις μπορούν να ασκούν αποτελεσματικό έλεγχο στο έδαφος με έμμεσο τρόπο. Η προηγούμενη παρουσία επίγειων δυνάμεων (ακόμα και

⁴⁹ Ωστόσο η άσκηση αποτελεσματικής εξουσίας από τον κατοχικό στρατό δεν αποτελεί, καταρχήν, υποχρέωσή του, παρά μόνο εφόσον επιλέγει να παραμείνει στην περιοχή.

⁵⁰ Βλ. παραπάνω 2Γ.

⁵¹ Prosecutor v. Naletilic and Martinovic σπ. υποσ. 17, παρ. 217.

⁵² UK Ministry of Defence, σπ. υποσ. 21, σελ. 276, παρ. 11.3.2.

⁵³ Άλλοι παράγοντες είναι σχετικοί όπως η συνολική ή μη κατάρρευση της εθνικής κυβέρνησης, η πιθανότητα εξωτερικής βοήθειας, το εύρος της εδαφικής περιοχής, η ύπαρξη άμαχου πληθυσμού εντός αυτής της περιοχής κ.ο.κ.

⁵⁴ Office of the Judge Advocate General of Canada, σπ. υποσ. 48, παρ. 1203.2.

⁵⁵ Prosecutor v. Naletilic and Martinovic, σπ. υποσ. 17, παρ. 217. Ή, σύμφωνα με το UK Ministry of Defence, σπ. υποσ. 21, σελ. 276, παρ. 11.3.2 ".....για την κατοχή μιας περιοχής δεν είναι απαραίτητο να σταθμεύουν στρατιώτες μόνιμα σε όλη την περιοχή. Αρκεί οι εθνικές δυνάμεις να έχουν αποσυρθεί, οι ντόπιοι να έχουν αφοπλιστεί, να έχουν ληφθεί μέτρα για την προστασία της ζωής, περιουσίας και της τάξης και να υπάρχουν στρατιώτες, αν χρειασθεί, να επιβάλλουν την εξουσία στην περιοχή".

αν στη συνέχεια αποσύρθηκαν), για το σκοπό του αφοπλισμού των ντόπιων και της οργάνωσης της τοπικής διοίκησης θα είναι φυσικά αποφασιστική⁵⁶. Το Εγχειρίδιο της Μεγάλης Βρετανίας προβλέπει την πιθανότητα άσκησης έμμεσου ελέγχου μέσω μιας ντόπιας κυβέρνησης, ελλείψει επίγειων δυνάμεων (αλλά όχι την πιθανότητα ελέγχου, μέσω αεροπορικών/ναυτικών δυνάμεων) και καταλήγει ότι, “σε τέτοιες περιπτώσεις, παρά τις διαφορές από την κλασική μορφή στρατιωτικής κατοχής, το δίκαιο της κατοχής μπορεί να είναι εφαρμοστέο. Νομικές υποχρεώσεις, λόγοι τακτικής και εξωτερικές διπλωματικές πιέσεις μπορούν να συνδράμουν σε αυτό το συμπέρασμα”⁵⁷.

Η αποτελεσματικότητα (άσκησης ελέγχου) από αεροπορικές/ ναυτικές δυνάμεις θα εξαρτάται, βέβαια, από διάφορους παράγοντες όπως: γεωγραφία, ικανότητα της κατεχόμενης χώρας να αντισταθεί και ξεκάθαρη τεχνολογική-οπλική ανάπτυξη. Προφανώς, αυτή η πιθανότητα είναι σχετικά απόμακρη και, φυσικά, δεν προβλεπόταν από τους σχεδιαστές του δικαίου της κατοχής. Ωστόσο, εφόσον η τοπική κυβέρνηση είναι στην πραγματικότητα το μακρύ χέρι των μη επίγειων δυνάμεων ή ασκεί τις εξουσίες της υπό εξαναγκασμό, λόγω της αισθητής παρουσίας των ξένων δυνάμεων, τότε η κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί ως εχθρική κατοχή⁵⁸.

2 Άσκηση αποτελεσματικής εξουσίας

Αυτό είναι το δεύτερο συστατικό της στρατιωτικής κατοχής και αποτελεί πραγματικό (και όχι νομικό) ζήτημα. Η έναρξη της άσκησης εξουσίας δε χρειάζεται να γίνει με

⁵⁶ Βλ. Bruderlein Cl., “Legal Aspects of Israel’s Disengagement Plan under Humanitarian Law, Legal and Policy Brief”, November 2004, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, σελ. 10, <http://www.ihlresearch.org/opt/pdfs/briefing3466.pdf>, “μια βασική όψη της νομολογίας του δικαστηρίου της Νυρεμβέργης ήταν η αναγνώριση ότι η εκκένωση περιοχής από την ΚΔ δεν οδηγεί στον τερματισμό της στρατιωτικής κατοχής, ιδιαίτερα εφόσον η εκκένωση υλοποιείται με μόνο σκοπό να περιορίσει τις υποχρεώσεις της ΚΔ έναντι του άμαχου πληθυσμού ενώ συγχρόνως διατηρεί τον έλεγχο της επί της περιοχής με άλλα μέσα (π.χ. περικύκλωση, στρατιωτικό έλεγχο του εναέριου χώρου κ.λ.π.).

⁵⁷ UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 276, παρ. 11.3.1.

⁵⁸ Για τον Gasser H.P., οπ. υποσ. 17, σελ. 243, “η υπεροχή στον αέρα δεν εκπληρώνει τις απαιτήσεις της πραγματικής κατοχής”. Βλ. επίσης BRUDERLEIN Cl οπ. υποσ. 56, σελ. 9: “κάποιες μορφές στρατιωτική παρουσία στο έδαφος παραμένει ένα απαραίτητο συστατικό μιας [στρατιωτικής] κατοχής, για παράδειγμα μια στρατιωτική κατοχή δεν μπορεί να επιβληθεί μόνο με έλεγχο του εναέριου χώρου από ξένη αεροπορική δύναμη ή της εθνικής αιγιαλίτιδας ζώνης από ξένες ναυτικές δυνάμεις. Το δίκαιο της κατοχής που ανήκει ιστορικά στο δίκαιο του κατά ξηράν πολέμου απαιτεί την παρουσία δυνάμεων που βρίσκονται στην στεριά”. Σωστά ωστόσο, ο Scobbie, I., “Is Gaza still occupied territory?”, *Forced Migration Review*, Vol. 26, 2006, σελ. 18, http://www.soas.ac.uk/research/our_research/projects/lawpeacemeideast/publications/, σχολιάζει ότι η στρατιωτική χρήση της αεροπορίας χρονολογείται μετά την υιοθέτηση των Κανονισμών της Χάγης και ότι σήμερα η αεροπορική δύναμη είναι βαρύνουσα σημασίας. Βλ. και την σχετική συζήτηση για το αν η Λωρίδα της Γάζας είναι κατεχόμενη από τους Ισραηλινούς περιοχή ή όχι, Mastorodimos K., “The current legal status of Gaza Strip: has the occupation ended?” σε Frenkel D.A. & Gerner-Beuerle C. (ed.), *Contemporary Trends in Legal and Ethical Discourse*, 2009 (υπό έκδοση).

επίσημη αναγγελία. Ωστόσο εφόσον υπάρξει, θα αποτελέσει ένα είδος κοινοποίησης προς τους κατοίκους της κατεχόμενης περιοχής. Από την άλλη, κρίνεται αναγκαίο να υπάρχει κάτι παραπάνω από μια σχετική αναγγελία- δήλωση⁵⁹. Η κατοχή πρέπει να είναι αποτελεσματική, συνεπώς, “η νόμιμη κυβέρνηση πρέπει να μην δύναται να ασκήσει τις εξουσίες της δημόσια στην κατεχόμενη περιοχή και η ΚΔ να είναι σε θέση να υποκαταστήσει την εκδιωχθείσα κυβέρνηση”⁶⁰, καθώς, και να είναι ικανή να επιβάλλει τις οδηγίες που απευθύνει στον άμαχο πληθυσμό⁶¹ (ακόμα και αν επιλέγει να μην απευθύνει συγκεκριμένες οδηγίες⁶²).

Η κατοχή δεν τερματίζεται, ενώ η ΚΔ συνεχίζει την προέλασή της, αφήνοντας μόνο λίγους στρατιώτες πίσω, εφόσον βέβαια οι κάτοικοι της περιοχής έχουν αποπλιστεί, ενώ έχουν τακτοποιηθεί και τα βασικά θέματα διοίκησης της περιοχής. Ωστόσο, η εξουσία της ΚΔ θα πρέπει να αντιπροσωπεύεται από την ύπαρξη ενός επιτρόπου ή αξιωματούχου⁶³. Η συνέχιση λειτουργίας της προηγούμενης διοίκησης (του κυριάρχου κράτους) σε μεμονωμένες περιοχές δεν επηρεάζει το

⁵⁹ Office of the Judge Advocate General of Canada, οπ. υποσ. 48, παρ. 1203.2.

⁶⁰ UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 275, παρ. 11.3.

⁶¹ Gasser H.P., οπ. υποσ. 17, σελ. 243.

⁶² Αν η ΚΔ παραμένει στην περιοχή και δεν αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις της από το δικαίο της κατοχής, εφόσον βέβαια η εθνική κυβέρνηση δεν μπορεί να λειτουργήσει στην εν λόγω περιοχή, τότε πιθανότατα θα ευθύνεται για παραβιάσεις του δικαίου της κατοχής.

⁶³ UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 277, παρ. 11.6.

πραγματικό γεγονός της κατοχής, εφόσον αυτές οι περιοχές είναι αποτελεσματικώς αποκομμένες από τη λοιπή κατεχόμενη περιοχή⁶⁴.

Ο πολιτικός ή στρατιωτικός χαρακτήρας της κατοχικής διοίκησης δεν αλλάζει την πραγματικότητα της στρατιωτικής κατοχής. Το γεγονός, ότι η πολιτική διοίκηση εξαρτάται από την παρουσία των ενόπλων δυνάμεων, είναι αρκετό στοιχείο για την ύπαρξη στρατιωτικής κατοχής και την εφαρμογή του αντίστοιχου δικαίου.

Η εξουσία που ασκεί η ΚΔ είναι *de facto* και όχι *de jure*. Το διεθνές δίκαιο, εν ολίγοις, δεν παρέχει δικαιώματα στην ΚΔ, αλλά επιχειρεί να περιορίσει τις εν τοις πράγμασι αρμοδιότητές της⁶⁵. Στην ουσία, η ΚΔ αναλαμβάνει όλες τις λειτουργίες του κυρίαρχου κράτους σε περιορισμένο βαθμό, λόγω του συμβατικού και εθιμικού διεθνούς δικαίου. Αυτό (το ίδιο συμπέρασμα) μπορεί να εξαχθεί και από την βασική υπόθεση του προσωρινού χαρακτήρα της στρατιωτικής κατοχής. Ο προσωρινός χαρακτήρας, σε συνδυασμό με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, συνεπάγονται, ότι οι λειτουργίες της ΚΔ θα πρέπει να περιοριστούν σε ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο και δεν δημιουργεί μόνιμα αποτελέσματα. Επιπλέον, εκ του γεγονότος, ότι σχεδόν πάντοτε η στρατιωτική κατοχή είναι το άμεσο ή έμμεσο αποτέλεσμα παραβίασης ενός κανόνα αναγκαστικού δικαίου (*ius cogens*), δηλαδή της απαγόρευσης χρήσης βίας⁶⁶, μπορεί να συναχθεί, ότι η επιστροφή στην διεθνή παγκόσμια τάξη, που είναι το ζητούμενο, θα διευκολυνθεί με τον (όσο το δυνατόν πιο γρήγορο) τερματισμό της στρατιωτικής κατοχής. Συνεπώς, ο ταχύς τερματισμός της στρατιωτικής κατοχής δεν μπορεί, παρά να σημαίνει, ότι ο τρόπος διοίκησης της περιοχής θα έχει ακολουθήσει ένα περιοριστικό πλάνο, ως προς το εύρος των εξουσιών που αναλαμβάνονται. Προϋπόθεση ωστόσο των παραπάνω είναι, ότι η ΚΔ σέβεται το σχετικό δίκαιο, ενώ και η πρόσφατη εμπειρία από την κατοχή του Ιράκ προσφέρει επιχειρήματα για το αντίθετο, καθώς οι ΚΔ (ΗΠΑ και Μ. Βρετανία) προχώρησαν, τουλάχιστον, ένα βήμα παραπάνω από ό,τι επιτρέπεται από το δίκαιο της κατοχής, παραβιάζοντας, αν όχι το γράμμα, τουλάχιστον το πνεύμα των σχετικών διατάξεων (ειδικά όσον αφορά το οικονομικό σύστημα).

Η εν τοις πράγμασι εξουσία της ΚΔ περιλαμβάνει αρκετά δικαιώματα και υποχρεώσεις από το φάσμα της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας ενός κράτους. Σε γενικές γραμμές αυτές οι εξουσίες συνοψίζονται στις εξής παρακάτω.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Το άρθρο 43 των Κανονισμών είναι η γενική εκείνη διάταξη σχετικά με το πότε και πώς μια ΚΔ μπορεί να νομοθετήσει⁶⁷. Άλλωστε η άσκηση όλων των λειτουργιών (εκτελεστικών και δικαστικών), που θα περιγράφουν παρακάτω, συνήθως αναλαμ-

⁶⁴ Green L., *οπ.*, υποσ. 23, σελ. 258.

⁶⁵ BOTHE M., *οπ.*, υποσ. 1, σελ. 764.

⁶⁶ Εναλλακτικά ή σωρευτικά, μπορεί να παραβιάζονται οι (βασικές) αρχές της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους ή της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών.

⁶⁷ Sassóli M., "Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers", *The European Journal of International Law*, Vol. 16, 2005, σελ. 668-9.

βάνεται, αφού έχει τεθεί σε ισχύ κάποιο νομοθετικό κείμενο. Όσον δε αφορά την έννοια της νομοθεσίας, αυτή είναι αρκούντως ευρεία ώστε να περιλαμβάνει διάφορες νομοθετικές πράξεις, ανεξάρτητα από το όνομά τους⁶⁸.

Η ΚΔ μπορεί να νομοθετεί, όταν οι τοπικοί νόμοι την εμποδίζουν απόλυτα να επαναφέρει και διατηρήσει την δημόσια τάξη και ζωή⁶⁹. Η 4η Συνθήκη διασαφήνισε κάπως αυτή τη διάταξη, μέσω του άρθρου 64.2, και συνεπώς νέα νομοθεσία μπορεί να τεθεί σε ισχύ, για το σκοπό εκτέλεσης των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τη Συνθήκη (και προφανώς από όλο το φάσμα του δικαίου της κατοχής), την εξασφάλιση της κανονικής διοίκησης της περιοχής, καθώς και λόγους ασφαλείας της ΚΔ, των μελών και ιδιοκτησιών αυτής ή της διοίκησης κατοχής^{70, 71}.

Το αστικό δίκαιο είναι συνήθως απρόσβλητο από τις πράξεις της ΚΔ, ενώ το ποινικό υπόκειται σε εκτενείς προσωρινές αλλαγές⁷². Η 4η Συνθήκη περιέχει επίσης ένα ειδικό άρθρο (64.1) για την ανάκληση/ αναστολή των τοπικών ποινικών νόμων, το οποίο όμως, κατά βάση, δεν διαφοροποιείται από το πλαίσιο της παραγράφου 2, παρά μόνο στο γεγονός, ότι δεν επιτρέπεται η ακύρωση ή αναστολή των τοπικών ποινικών νόμων για λόγους εξασφάλισης της κανονικής διοίκησης της περιοχής. Ως παραδείγματα νόμων, που μπορούν να ανασταλούν, αναφέρονται οι περί στρατολόγησης, οι κανονισμοί σχετικά με την ελεύθερη μετακίνηση, οι σχετικοί με την κατοχή όπλων και την άσκηση της ελευθερίας του λόγου και του συνεταιρίζεσθαι⁷³.

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Επαναφορά και διατήρηση (εξασφάλιση) της δημόσιας τάξης

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι εκτελεστικές συνήθως εξουσίες της ΚΔ συνδέονται με κάποιας μορφής αντίστοιχη νομοθετική αρμοδιότητα. Σύμφωνα με το άρθρο 43 των Κανονισμών, το οποίο είναι το μίνι - Σύνταγμα της στρατιωτικής κατοχής, η ΚΔ μπορεί να λάβει μέτρα για την επαναφορά και διατήρηση της δημόσιας τάξης⁷⁴. Ως δημόσια τάξη νοείται η γενική ασφάλεια και κυρίως η ασφάλεια των πολιτών⁷⁵. Ωστόσο, η δημόσια τάξη συνεπάγεται επίσης την ασφάλεια του κατοχικού στρατού και συνεπώς κάθε μέτρο δημόσιας τάξης εξυπηρετεί ένα διπτό σκοπό. Εν προκειμένω, η ΚΔ πρέπει να αναλάβει όλες τις αστυνομικές λειτουργίες. Άλλα παρόμοια μέτρα αποτελούν η αποστράτευση, η κατάργηση στρατιωτικών ενώσεων, η διοικητική

⁶⁸ Οπ., σελ. 668-9. Για μια διαφορετική άποψη σχετικά με το φάσμα των νόμων που καλύπτονται από την διάταξη βλ. Von Glahn G., οπ. υποσ. 19, σελ. 99.

⁶⁹ Για κάποιους ακαδημαϊκούς ακόμα και η εξόριστη κυβέρνηση μπορεί να νομοθετήσει βλ. Benvenisti E., οπ. υποσ. 10, σελ. 17-18, για τη σχετική συζήτηση.

⁷⁰ Pictet J.S., οπ. υποσ. 22, σελ. 335 και Schwarzenberger G., οπ. υποσ. 25, σελ. 193-4.

⁷¹ Σύμφωνα με το UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 278-9, παρ. 11.11, "η ΚΔ δικαιούται να κάνει αλλαγές σύμφωνα με εντολή ή ενθάρρυνση του Συμβουλίου Ασφαλείας".

⁷² Von Glahn G., οπ. υποσ. 9, σελ. 788.

⁷³ Von Glahn G., οπ., σελ. 787. Βλ. επίσης UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 284, παρ. 11.25.

⁷⁴ Ακόμα και στην ειρηνική κατοχή αυτό είναι ένα από τα βασικά καθήκοντα της ΚΔ, βλ. Kelly M. J., οπ. υποσ. 27, σελ. 20.

⁷⁵ Όπως εξηγεί το Supreme Court of Israel explains in *Mara'abe v. the Prime Minister of Israel*, 7957/04, 15 September 2005, *International Legal Materials*, Vol. 45, 2006, σελ. 210, η εξουσία εξασφάλισης της δημόσιας τάξης περιλαμβάνει κάθε άτομο που βρίσκεται στην κατεχόμενη περιοχή, ανεξάρτητα από το αν είναι προστατευόμενο πρόσωπο σύμφωνα με τους ορισμούς της 4ης Συνθήκης.

κράτηση, ο εγκλεισμός σε στρατόπεδο/ η κατ' οίκον κράτηση σύμφωνα με την 4η Συνθήκη⁷⁶, και οι περιορισμοί στην ελευθερία κίνησης.

Επαναφορά και εξασφάλιση της δημόσιας ζωής

Το άρθρο 43 αναφέρεται επίσης στην ανάγκη επαναφοράς και διατήρησης της δημόσιας ζωής. Αυτή συνδέεται με “τις κοινωνικές λειτουργίες και τις καθημερινές συναλλαγές που αποτελούν την καθημερινή ζωή”⁷⁷ και, συνεπώς, πρόκειται για μια σημαντική και πολυεπίπεδη υποχρέωση της ΚΔ. Υποστηρίζεται, ότι η ΚΔ θα πρέπει να φροντίσει για την ευημερία του άμαχου πληθυσμού⁷⁸. Ωστόσο το εύρος αυτής της υποχρέωσης (εκτός από τα βασικά μέτρα που προβλέπονται στην 4η Συνθήκη) είναι αμφισβητούμενο, καθώς ο σκοπός της στρατιωτικής κατοχής δεν είναι η ευημερία του ντόπιου πληθυσμού, αλλά η ασφάλεια του πληθυσμού και του κράτους της ΚΔ. Ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η ευημερία του πληθυσμού μπορεί να απαιτεί συστημικές και δομικές αλλαγές που βρίσκονται, καταρχήν, εκτός πλαισίου του προσωρινού και περιορισμένου ρόλου της ΚΔ.

Το δίκαιο της κατοχής, ειδικά μέσω της 4ης Συνθήκης, δίνει μια ιδέα για τον τρόπο επαναφοράς και διατήρησης της δημόσιας ζωής. Η ΚΔ υποχρεούται να παρέχει τρόφιμα και ιατρικά εφόδια στον πληθυσμό (άρθρο 55), καθώς και να λαμβάνει μέτρα για την δημόσια υγεία και υγιεινή (άρθρο 56), κατά το μέτρο του δυνατού. Υπάρχει επίσης κάποια μέριμνα για την εκπαίδευση (άρθρο 50)⁷⁹ και την εργασία (άρθρα

⁷⁶ Mar'ab et al. v. IDF Commander of the Judea and Samaria Region et al. (excerpts), High Court of Justice 3239/02, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 34, 2004. σελ. 309-310.

⁷⁷ Αυτή ήταν η επεξήγηση του Βέλγου αντιπροσώπου στη διάσκεψη των Βρυξελλών του 1874 και χρησιμοποιείται από σημερινούς συγγραφείς όπως ο Kelly M.J., οπ. υποσ. 11, σελ. 147.

⁷⁸ UK Ministry of Defence, οπ. υποσ. 21, σελ. 284, παρ. 11.25.1 και Kaikobad K.H., οπ. υποσ. 9, σελ. 258.

⁷⁹ Τα άρθρα 50, 55 και 56 ισχύουν μόνο για ένα χρόνο μετά τον γενικό τερματισμό των εχθροπραξιών.

51-2). Σύμφωνα επίσης με το άρθρο 69.1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, “η διακάτοχος δύναμη.....θα διασφαλίζει την παροχή ρουχισμού, καταλύματος, μέσων προστασίας και άλλων εφοδίων απαραίτητων για την επιβίωση του αστικού πληθυσμού...”⁸⁰.

Είναι αμφίβολο, αν οι διατάξεις των συνθηκών της Γενεύης αρκούν να εξασφαλίσουν τη δημόσια ζωή, ιδιαίτερα σε συνθήκες παρατεταμένης χρονικά κατοχής. Οι διατάξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες ισχύουν επίσης σε περιόδους στρατιωτικής κατοχής, μπορούν να εμπλουτίσουν το περιεχόμενο της “δημόσιας ζωής” και να καθοδηγήσουν την ΚΔ ως προς τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να συμπεριφερθεί έναντι του άμαχου πληθυσμού.⁸¹

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τη ρύθμιση συγκεκριμένων πτυχών της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, υποστηρίζεται, ότι η διευθέτηση και λειτουργία των νομικών θεσμών περιλαμβάνεται στην έννοια της δημόσιας ζωής. Αν η δημόσια διοίκηση καταρρεύσει, είναι σχεδόν αδύνατη η επαναφορά και διατήρηση της δημόσιας ζωής (και της δημόσιας τάξης). Συνεπώς, η ΚΔ πρέπει να διατηρήσει την ήδη υπάρχουσα διοίκηση, εκτός εξαιρέσεων φυσικά. Επιπλέον, υπάρχουν όρια στην εξουσία της να ασκεί τις λειτουργίες της δημόσιας διοίκησης και να χρησιμοποιεί τους πόρους της κατεχόμενης περιοχής.

Όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, η ΚΔ δεν μπορεί να μεταβάλλει την κατάσταση των δημόσιων αξιωματούχων (υπαλλήλων και δικαστών), εφόσον οι τελευταίοι απέχουν από τα καθήκοντά τους για λόγους συνειδήσεως. Ο όρος ερμηνεύεται ευρέως, περιλαμβάνοντας και εκλεγμένους αξιωματούχους, όπως δημάρχους ή μέλη των τοπικών συμβουλίων⁸². Από την άλλη, η ΚΔ μπορεί να μετακινήσει δημόσιους αξιωματούχους από τη θέση τους (άρθρο 54.2), ιδιαίτερα τους αστυνομικούς⁸³. Ωστόσο καμία λογικώς δρώσα ΚΔ δε θα μετακινούσε όλους τους αξιωματούχους από τις θέσεις τους, καθώς θα ήταν δύσκολο να απορροφηθούν οι συνέπειες (ανεργία, έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού κ.λ.π.). Πιθανές εξαιρέσεις αποτελούν οι εξής: α) αν η τοπική διοίκηση κατέρρευσε με την εγκαθίδρυση της στρατιωτικής κατοχής ή ακόμα και πρωτύτερα, οπότε η ΚΔ πρέπει να λάβει διορθωτικά μέτρα, τα οποία θα έπρεπε να ληφθούν σε περίπτωση που τα μέλη της διοίκησης αρνούνται⁸⁴ ή δε μπορούν να εκτελέσουν τα καθήκοντά τους, με συνέπεια την παράλυση φορέων δημόσιας εξουσίας, β) εφόσον η κρατική μηχανή θεωρείται απειλή για την ασφάλεια του κατοχικού στρατού, όπως για παράδειγμα στη μεταπολεμική Ιαπωνία και Γερμανία, καθώς και πρόσφατα, στο Ιράκ.

Σχετικά με τους πόρους της κατεχόμενης περιοχής, η ΚΔ μπορεί να εισπράττει φό-

⁸⁰ Βλ. και Office of the Judge Advocate General of Canada, οπ. υποσ. 48, παρ. 1218.

⁸¹ Ένα προταθέν κριτήριο σχετικά με την λήψη μέτρων για τον άμαχο πληθυσμό είναι κατά πόσο η ΚΔ λαμβάνει αντίστοιχα μέτρα για τους δικούς της υπηκόους. Ωστόσο αυτό το κριτήριο δεν θα λειτουργήσει εφόσον η ΚΔ παραβιάζει τα ανθρωπίνια δικαιώματα των υπηκόων της.

⁸² Gasser H.P., οπ. υποσ. 17, σελ. 258.

⁸³ Von Glahn G., οπ. υποσ. 9, σελ. 790.

⁸⁴ Σε αυτή την περίπτωση δημιουργείται ένα νομικό παράδοξο, καθώς από τη μια οι εν λόγω αξιωματούχοι θα διατηρήσουν την (νομική) κατάσταση τους ως δημόσιων αξιωματούχων, αλλά από την άλλη θα απομακρυνθούν από την άσκηση των καθηκόντων τους.

ρους σύμφωνα με κάποιες αρχές (άρθρο 48 των Κανονισμών), καθώς και να λαμβάνει μέτρα για την ρύθμιση του τοπικού νομίσματος⁸⁵. Μπορεί επίσης να κατέχει μέρος της κινητής περιουσίας του κατεχόμενου κράτους για συγκεκριμένους λόγους, όπως οι ανάγκες του στρατού κατοχής (άρθρο 53 Κανονισμών). Σχετικά με την ακίνητη περιουσία, η ΚΔ πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες περί επικαρπίας/ νομής (άρθρο 55 των Κανονισμών). Ωστόσο, είναι ανεκτή η τυχόν καταστροφή ακίνητης περιουσίας λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων (άρθρο 53 4ης Συνθήκης).

Αποτελεί η παροχή εξωτερικής ασφάλειας καθήκον της ΚΔ;

Μια άλλη πιθανή λειτουργία της ΚΔ, ως μέρος των εκτελεστικών εξουσιών της, είναι η παροχή εξωτερικής ασφάλειας (αμυντικών λειτουργιών) στην κατεχόμενη περιοχή. Αν και δεν υπάρχει σχετική διάταξη στο δίκαιο της κατοχής, θα μπορούσε να εξαχθεί μια τέτοια λειτουργία, υπό προϋποθέσεις, από την ανάγκη διατήρησης της δημόσιας τάξης και ζωής. Οι προϋποθέσεις αυτές θα πρέπει να συνεχονται κυρίως με τρίτα κράτη ή, σπανιότερα, και με το ίδιο το κατεχόμενο κράτος. Αν, για παράδειγμα, ο κυρίαρχος ή τρίτο κράτος προσπαθεί να ανακτήσει τον έλεγχο της κατεχόμενης περιοχής, ενώ είναι γνωστό ότι προβαίνει σε παραβιάσεις του διεθνούς ποινικού δικαίου (γενοκτονία ή και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας), τότε θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε υποχρέωση της ΚΔ να προστατεύσει τους κατοίκους της κατεχόμενης περιοχής. Από την άλλη, η ΚΔ δε δικαιούται να χρησιμοποιήσει βία σε περιπτώσεις που έρχεται αντιμέτωπη με δύναμη εξουσιοδοτημένη από τον ΟΗΕ (όπως στην περίπτωση των Ιρακινών δυνάμεων στον δεύτερο Πόλεμο του Κόλπου). Επιπλέον, εφόσον η κατοχή της περιοχής αποτελεί καθαυτή παραβίαση του διεθνούς δικαίου για την επιτρεπόμενη χρήση βίας, δε θα μπορούσε να γίνει δεκτή η επιπλέον χρήση βίας από τον παράνομο κάτοχο. Συνεπώς, η παροχή εξωτερικής ασφάλειας θα πρέπει να γίνει δεκτή (ως δυνατότητα, ελλείψει σχετικής διάταξης) μόνο σε περιπτώσεις “νόμιμης” κατοχής⁸⁶ ή, ως υποχρέωση, ανεξαρτήτως νομιμότητας της κατοχής, στην περίπτωση που το συμφέρον των κατοίκων της κατεχόμενης περιοχής προστάζει σχετικά.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Η ΚΔ δεν έχει, κατά κυριολεξία, δικαστικές εξουσίες. Ωστόσο μπορεί να παρέμβει σημαντικά στο ήδη υπάρχον δικαστικό σύστημα. Σε αρκετές χώρες, η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία δεν έχουν πολλές δυνατότητες παρέμβασης στο δικαιοδοτικό κλάδο. Αυτό είναι εμφανές και στο δίκαιο της κατοχής από τις λίγες, σχετικά, αντίστοιχες διατάξεις. Ωστόσο αυτές οι διατάξεις, κατά περίπτωση, υπερβαίνουν το εύρος εξουσιών του κυρίαρχου κράτους, καθώς τα τοπικά δικαστήρια δε μπορούν να ελέγξουν στον ίδιο βαθμό τις πράξεις της ΚΔ, σε σύγκριση με τις κρατικές πράξεις

⁸⁵ Benvenisti E., οπ. υποσ. 10, σελ. 16.

⁸⁶ Βλ. μια σχετική αναφορά προς την αντίθετη κατεύθυνση από έναν αξιωματούχο του Αμερικανικού Πενταγώνου, Straus R., “America’s changing relations with Germany”, Department of State Bulletin, Vol. 29, 1953, σελ. 11: “ως ΚΔ είχαμε την υποχρέωση να αμυνθούμε για την περιοχή [της τότε Δυτικής Γερμανίας]”.

του εκδιωγμένου κυριάρχου (τουλάχιστο σε χώρες με δημοκρατικά καθεστώτα)⁸⁷. Κατά μια άποψη, η ΚΔ μπορεί να αγνοήσει τη συνθήκη εξουσία και αρμοδιότητα των τοπικών δικαστηρίων στην κατεχόμενη περιοχή, για λόγους στρατιωτικής αναγκαιότητας⁸⁸, κάτι που είναι περίπου αδιανόητο να συμβεί από τον κυριάρχο, ακόμα και σε συνθήκες κατάστασης πολιορκίας.

Τα τοπικά δικαστήρια συνεχίζουν, καταρχάς, να λειτουργούν ως είχαν. Το άρθρο 64 της 4ης Συνθήκης αναφέρεται μόνο σε ποινικά δικαστήρια. Ωστόσο, αν τα εν λόγω δικαιοδοτικά όργανα δεν αποτελούν απειλή ασφάλειας για την ΚΔ και συνεχίζουν να λειτουργούν απρόσκοπτα, τότε είναι, καταρχήν, παράλογο να υποστηριχθεί, ότι τα πολιτικά κυρίως, και τα διοικητικά δικαστήρια, θα μπορούσαν να αποτελέσουν κίνδυνο για την ΚΔ. Οι αστικές υποθέσεις πρέπει να συνεχίσουν να εκδικάζονται ως εάν η κατοχή δεν έχει λάβει χώρα σύμφωνα με το άρθρο 23(h) των Κανονισμών.

Η εξαίρεση του άρθρου 54 της 4ης Συνθήκης ισχύει και για τους δικαστές. Επομένως η ΚΔ έχει δικαίωμα να τους αποπέμψει ή να τους αντικαταστήσει με ντόπιους ή δικούς της. Μπορεί επίσης να αναστείλει τη λειτουργία ενός δικαστικού οργάνου, εφόσον παρεμβαίνει στους (νόμιμους) σκοπούς της⁸⁹.

Η ΚΔ μπορεί επίσης να δημιουργήσει μη πολιτικά στρατιωτικά δικαστήρια με έδρα την κατεχόμενη περιοχή (άρθρο 66 της 4ης Συνθήκης). Αυτό ενδέχεται να είναι απολύτως απαραίτητο, στην περίπτωση που το τοπικό δικαστικό σύστημα έχει καταρρεύσει ή έπρεπε να ανασταλεί η λειτουργία του για κάποιους λόγους, όπως η εφαρμογή νόμων που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα⁹⁰. Τα λοιπά άρθρα της Συνθήκης (67-77) υπαγορεύουν κάποιους βασικούς κανόνες, για το πώς αυτά τα στρατιωτικά δικαστήρια πρέπει να λειτουργούν.

③ Ο χαρακτήρας του στρατού ως εχθρικού

Αυτό το κριτήριο υπονοεί την έλλειψη συναίνεσης από την πλευρά της κυβέρνησης. Η δε συναίνεση δεν επηρεάζει αποφασιστικά την ύπαρξη στρατιωτικής κατοχής (που είναι ένα πραγματικό γεγονός) αλλά, κυρίως, το εύρος εφαρμογής του δικαίου της κατοχής. Ωστόσο, κατά την άποψη του γράφοντος, το αυτό κριτήριο (πρέπει να) υπονοεί και την διαφοροποίηση στην εθνικότητα, μεταξύ του στρατού κατοχής και των κατοίκων της κατεχόμενης περιοχής (προξενώντας συνεπώς την εφαρμογή τόσο της 4ης Συνθήκης όσο και των Κανονισμών). Ως λόγοι δικαιολόγησης μπορούν να προβληθούν οι εξής: πρώτον, σε αντίθεση με την κρατο-κεντρική εστίαση των Κανονισμών του 1907, το σύγχρονο κράτος θεωρείται ότι ταυτίζεται με τον πληθυσμό του και όχι με την

⁸⁷ Σχετικά με τον έλεγχο των νομοθετικών πράξεων της ΚΔ από τα τοπικά δικαστήρια, ο Von Glahn G., οπ. υποσ. 19, σελ. 110, γράφει πως "λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που επικρατούν συνήθως σε περιόδους στρατιωτικής κατοχής (συμπεριλαμβανοντας τους στρατιωτικούς κανόνες ασφαλείας), τα τοπικά δικαστήρια είναι τουλάχιστο σε μειονεκτική θέση να αποφανθούν, βασιζόμενα σε περιορισμένες πληροφορίες, σχετικά με το αν μια εντολή της ΚΔ είναι απαραίτητη από άποψη στρατιωτικής αναγκαιότητας".

⁸⁸ Οπ., σελ. 111. Ωστόσο είναι αδιανόητο, καταρχήν, να δεχθούμε ότι η ΚΔ μπορεί να αγνοήσει δικαστική απόφαση που βεβαιώνει παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁸⁹ Von Glahn G., οπ. υποσ. 9, σελ. 788.

⁹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Von Glahn G., οπ. υποσ. 19, σελ. 110 κ.ε.

κυβέρνηση, η οποία αποτελεί τον εκπρόσωπο του πληθυσμού⁹¹. Το διαφοροποιητικό στοιχείο μεταξύ των κατοίκων της κατεχόμενης περιοχής και της ΚΔ είναι, ακριβώς, η υπηκοότητα και, συνεπώς, ο εχθρικός χαρακτήρας του στρατού θα πρέπει να ταυτίζεται με τη διαφορά υπηκοότητας μεταξύ ΚΔ και πληθυσμού της κατεχόμενης περιοχής. Δεύτερο και σημαντικότερο, σκοπός του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (ιδιαίτερα από την εποχή των συνθηκών της Γενεύης και έπειτα) είναι πρωτίστως η προστασία του άμαχου πληθυσμού. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι δυνατή η επανερμηνεία παλαιών συνθηκών με βάση τα σύγχρονα δεδομένα. Συνεπώς, μια προοδευτική θεώρηση των Κανονισμών (υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού του δικαίου της κατοχής)⁹² θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι η εφαρμογή τους θα πρέπει να στηριχθεί στην διαφορά υπηκοότητας, έτσι ώστε αυτοί (σε συνδυασμό με την 4η Συνθήκη που ούτως ή άλλως χρησιμοποιεί αυτό το κριτήριο) να εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση στρατιωτικής κατοχής. Στο ίδιο συμπέρασμα θα μπορούσαμε να καταλήξουμε μέσω της ρήτρας Μάρτενς. Τα οφέλη αυτής της προσέγγισης είναι εμφανή. Καταρχήν, προσφέρεται μια βασική προστασία για όλους τους κατοίκους της κατεχόμενης περιοχής, που δεν καλύπτονται από τις διατάξεις της 4ης Συνθήκης (δηλαδή για τους υπηκόους συνεμπόλεμου ή ουδέτερου κράτους), και ενισχυμένη προστασία για τον υπόλοιπο πληθυσμό της περιοχής. Δεύτερον, προσφέρεται ένα αντικειμενικό κριτήριο σχετικά με το τι σημαίνει εχθρικός στρατός. Επίσης, θα καταστήσει οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ ειρηνικής και πολεμικής κατοχής χρήσιμη μόνο για ακαδημαϊκούς σκοπούς, καθώς το δίκαιο της κατοχής θα εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση αυτόματα, ανεξαρτήτως συναίνεσης ή όχι, με τον περιορισμό βέβαια του αν υπάρχει συμφωνία μεταξύ της ΚΔ και του κατεχόμενου κράτους.

Πρέπει ωστόσο να σχολιασθεί σχετικά και η απόφαση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου στην υπόθεση Tadic⁹³ και η επανερμηνεία της στο κριτήριο της υπηκοότητας, ώστε η τελευταία να ταυτίζεται με την πίστη-υπακοή σε κάποιο κράτος. Σε περίπτωση που αυτή η ερμηνεία χρησιμοποιηθεί, τότε ο στρατός της ΚΔ δεν θα θεωρείται απαραίτητα εχθρικός από μέρος του πληθυσμού μιας χώρας, με πιθανή συνέπεια τη μη εφαρμογή των Κανονισμών και την υπαγωγή στη 4η Συνθήκη όσων η πίστη-υπακοή ταυτίζεται με το υπό κατοχή κράτος. Το πρόβλημα ωστόσο σε αυτήν την περίπτωση είναι διττό: αφενός, το κριτήριο της υπηκοότητας είναι, εν πολλοίς, αντικειμενικό, ενώ το κριτήριο της πίστης υποκειμενικό και δύσκολα διαγνώσιμο· αφετέρου, οι υπήκοοι ξένου κράτους που δηλώνουν υποταγή και ταυτίζονται με την ΚΔ, δεν θα απολαμβάνουν της προστασίας του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου

⁹¹ Το διεθνές δικαίωμα της αυτοδιάθεσης βρίσκει ένα μέρος της εφαρμογής του στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

⁹² Βλ. άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών.

⁹³ Prosecutor v. Dusko Tadic, IT-94-1-A, Appeals Chamber Judgement, 15 July 1999, par. 163-9, <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/judgement/tad-aj990715e.pdf>.

της κατοχής. Η μόνη πιθανότητα κάλυψης αυτού του κενού μπορεί να είναι, η εκτός εθνικής επικράτειας εφαρμογή του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την οποία όμως σημαντικό μέρος της κοινότητας των κρατών (σε αντίθεση με την ακαδημαϊκή κοινότητα ή διεθνείς οργανισμούς) δεν αποδέχεται. Συνεπώς, από ανθρωπιστική άποψη, υπάρχει ο κίνδυνος αυτό το κριτήριο να έχει αντίστροφα αποτελέσματα⁹⁴ και να καταλήξει να προσφέρει προστασία σε περιορισμένο αριθμό αμάχων. Ωστόσο, όταν τα συμφέροντα κάποιου αριθμού των κατοίκων της κατεχόμενης περιοχής ταυτίζονται με αυτά της ΚΔ, τότε ανακύπτουν περίπλοκα προβλήματα τα οποία, πιθανότατα, δεν μπορούν να επιλυθούν μόνο με την εφαρμογή του δικαίου της κατοχής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η στρατιωτική κατοχή αποτελεί μια κατάσταση εξουσίας ξένου εδάφους, συνήθως μέσω της παρουσίας ενόπλων δυνάμεων. Το πλέον σημαντικό συστατικό της αποτελεί η άσκηση αποτελεσματικής εξουσίας, η οποία κατά βάση επιτυγχάνεται μέσω της παρουσίας στρατού στην περιοχή. Ωστόσο είναι δυνατή και η ύπαρξη κατοχικής κατάστασης χωρίς την παρουσία κατοχικών δυνάμεων. Ο χαρακτήρας του στρατού (ή του καθεστώτος ελλείψει στρατού) ως εχθρικού, υπονοεί την έλλειψη συναίνεσης εκ μέρους της κυβέρνησης και την διαφοροποίηση με τους κατοίκους της κατεχόμενης περιοχής. Εφόσον δε η χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις δεν ακολουθεί ακόμα το ισχύον νομικό περιοριστικό πλαίσιο, είναι αναμενόμενο ότι πέρα από τις ήδη υπάρχουσες περιπτώσεις, η στρατιωτική κατοχή θα συνεχίσει να μας απασχολεί και στο μέλλον.

⁹⁴ Υπενθυμίζεται ότι η ερμηνεία αυτή, σύμφωνα με την δικαστική απόφαση, στόχευε στην παροχή της ιδιότητας του προστατευόμενου προσώπου σε υπηκόους του ίδιου κράτους και συνεπώς αποτελούσε μια ερμηνευτική προσέγγιση που είχε ως σκοπό την παροχή προστασίας και όχι την αφαίρεση αυτής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Συνθήκες

- ☞ Σύμβασις της Γενεύης περί προστασίας των πολιτών εν καιρώ πολέμου της 12 Αυγούστου 1949.
- ☞ Παράρτημα στη Σύμβαση της Χάγης, Κανονισμοί για τον Σεβασμό των Νόμων και των Εθίμων του Πολέμου στον Πόλεμο στην Ξηρά, 18 Οκτωβρίου 1907.
- ☞ Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι στις Συμβάσεις της Γενεύης της 12ης Αυγ. 1949 που αναφέρονται στην προστασία των θυμάτων ενόπλων συγκρούσεων, 8 Ιουνίου 1977.

Β. Νομολογία

Ι. Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ

- ☞ Western Sahara, Advisory Opinion, October 16, 1975, International Legal Materials, Vol. 14, 1975, σελ. 1355-1408.
- ☞ Separate Opinion of Judge Elaraby, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, July 9, 2004, http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwp_advisory_opinion/imwp_advisory_opinion_separate_elaraby.pdf

ΙΙ. Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία

- ☞ Prosecutor v. Dusko Tadic, IT-94-1-A, Appeals Chamber Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>
- ☞ Prosecutor v. Naletilic and Martinovic, IT-98-34, Trial Chamber Judgement, 31 March 2003, <http://www.un.org/icty/naletilic/trial/judgement/nal-tj030331-e.pdf>

ΙΙΙ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

- ☞ Loizidou v. Turkey, Judgment (Merits), 18 December 1996, International Legal Materials, Vol. 36, 1997, σελ. 440-471.

ΙV. Εθνικά δικαστήρια

- ☞ The Queen - on the Application of - Mazin Jumaa Gatteh Al Skeini and others and The Secretary of State for Defence and The Redress Trust, (English) High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, CO/2242/2004, 30 November 2004.
- ☞ Mar'ab et al. v. IDF Commander of the Judea and Samaria Region et al. (excerpts), High Court of Justice 3239/02, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 34, 2004. σελ. 307-316.
- ☞ Beit Sourik Village Council v. 1) Government of Israel, 2) IDF Commander in the West Bank (excerpts), High Court of Justice 2056/04, 30 June 2004, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 35, 2005, σελ. 340-359.
- ☞ Mara'abe v. the Prime Minister of Israel, High Court of Justice 7957/04, 15 September 2005, International Legal Materials, Vol. 45, 2006, σελ. 202- 245.

Γ. Στρατιωτικά Εγχειρίδια

- ☞ UK Ministry of Defence, The Manual of the Law of Armed Conflict, Oxford, Oxford University Press, 2004, σελ. 611.
- ☞ Office of the Judge Advocate General of Canada, Law of Armed Conflict at the Operational and Tactical Levels, 2001, [http://www.forces.gc.ca/jag/training/publications/law_of_armed_conflict/loac_2004_e.pdf#search="Law%20of%20Armed%20Conflict%20at%20the%20Operational%20and%20Tactical%20Levels"](http://www.forces.gc.ca/jag/training/publications/law_of_armed_conflict/loac_2004_e.pdf#search=)

Δ. Κρατικά έγγραφα

- ☞ Straus, Richard, "America's changing relations with Germany", Department of State Bulletin, Vol. 29, 1953, σελ. 10-11.

Ε. Θεωρία

1. Βιβλία

- 📖 ANDO, Nisuke, *Surrender, Occupation, and Private Property in International Law: An Evaluation of US Practice in Japan*, Oxford, Clarendon Press, 1991, σελ. 208.
- 📖 Benvenisti, Eyal, *The international law of occupation*, Princeton, Princeton University Press, 2004, σελ. 241.
- 📖 Feilchenfeld, Ernst H., *The international economic law of belligerent occupation*, Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 1942, σελ. 181.
- 📖 Green, Leslie, *The contemporary law of armed conflict*, Manchester, Manchester University Press, 1998, σελ. 393.
- 📖 Jennings, Robert & Watts, Arthur (ed.), *Oppenheim's international law*, Vol. 1, Peace, Parts 2 to 4, 9th ed., London, Longman, σελ. 564-1333.
- 📖 KORMAN, Sharon, *The Right of Conquest: the acquisition of territory by force in international law and practice*, Oxford, Clarendon Press, 1996, σελ. 342.
- 📖 Lauterpacht, Hersch (ed.), *Oppenheim's international law*, Vol. II, 7th edition, London/ New York, Longmans Green, 1952, σελ. 941.
- 📖 Malanczuk, Peter, *Akerhurst's modern introduction to international law*, London, Routledge, 1997, σελ. 449.
- 📖 MCCORQUODALE, Robert & Dixon Martin, *Cases and Materials on International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2003, σελ. 628.
- 📖 Pictet, Jean S. (ed.), *The Geneva Conventions of 12 August 1949: commentary*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1958, σελ. 660.
- 📖 Schwarzenberger, Georg, *International Law as applied by International Courts and Tribunals*, Vol. II, *The law of the armed conflict*, London, Stevens, 1968, σελ. 881.
- 📖 Von Glahn, Gerhard, *The occupation of enemy territory : a commentary on the law and practice of belligerent occupation*, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1957, σελ. 350.
- 📖 Von Glahn, Gerhard, *Law among nations: an introduction to public international law*, New York/ Toronto, Macmillan Publishing Company, 1992, σελ. 919.

2. Άρθρα

- 📖 Alonzo-Maizlish, David, "When does it end?: problems in the law of occupation", σε Arnold, Roberta & Hildbrand, Pierre-Antoine (ed.), *International humanitarian law and the 21st century's conflicts: changes and challenges*, Lausanne/ Berne/ Lugano, Ed. interuniversitaires suisses-Edis, 2005, σελ. 97-116.
- 📖 Ben-Naftali, Orna, "«A la recherche du temps perdu» : rethinking Article 6 of the Fourth Geneva Convention in the Light of the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion", *Israel Law Review*, Vol. 38, 2005, σελ. 211-229.
- 📖 Benvenisti, Eyal, "The Security Council and the Law on Occupation: Resolution 1483 on Iraq in Historical Perspective", *Israel Defence Forces Law Review*, Vol. 1, 2003, σελ. 19-38.
- 📖 Benvenisti, Eyal, "Applicability of the law of occupation", *ASIL Proceedings*, 2005, Vol. 99, 2005, σελ. 29-31.
- 📖 Bhuta, Nehal, "The Antinomies of Transformative Occupation", *The European Journal of International Law*, Vol. 16, 2005, σελ. 721-740.
- 📖 BOTHE, Michael, "Occupation after armistice", σε BERNDHART, Rudolf (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*, Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 761-763.
- 📖 BOTHE, Michael, "Occupation Belligerent", σε BERNDHART, Rudolf (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*, Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 763-766.
- 📖 BOTHE, Michael, "Occupation Pacific", σε BERNDHART, Rudolf (ed.), *Encyclopaedia of Public International Law*,

Vol. 3, Amsterdam, Elsevier, 1997, σελ. 766-768.

☞ Bruderlein, Claude, "Legal Aspects of Israel's Disengagement Plan under Humanitarian Law, Legal and Policy Brief", November 2004, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, <http://www.ihlresearch.org/opt/pdfs/briefing3466.pdf>

☞ Doermann, Knut & Colassis Laurent, "International Humanitarian Law in the Iraq Conflict", German Yearbook of International Law, Vol. 47, 2004, σελ. 293-342.

☞ EDELSTEIN, David M., "Occupational hazards: why military occupations succeed or fail", International Security, Vol. 29, 2004, pp. 49-91.

☞ Gasser, Hans Peter, "Protection of the civilian population", σε FLECK, Dieter (ed.), The handbook of Humanitarian law in Armed Conflicts, Oxford, Oxford University Press, 1995, σελ. 209-292.

☞ Gerson, Allan, "War, Conquered Territory, and Military Occupation in the Contemporary International Legal System", Harvard International Law Journal, Vol. 18, 1977, σελ. 525-556.

☞ Haggemacher, Peter, "L'occupation militaire en droit international: genèse et profil d'une institution juridique", Relations Internationales, N. 79, 1994, σελ. 285-301.

☞ Kaikobad, Kaiyan Homi, "Problem of Belligerent Occupation: the Scope of Powers Exercised by the Coalition Provisional Authority in Iraq, April/May 2003-June 2004", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 54, 2005, σελ. 253-264.

☞ Kelly, Michael J., "Non-belligerent occupation", Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 28, 1998, σελ. 17-35.

☞ Kelly, Michael J., "Iraq and the Law of Occupation: New Tests for an Old Law", Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 6, 2003, σελ. 128-165.

☞ Kolb, Robert, "Etude sur l'occupation et sur l'article 47 de la IVeme Convention de Genève du 12 août 1949 relative à la protection des personnes civiles en temps de guerre: le degré d'intangibilité des droits en territoire occupé", African Yearbook of International Law, Vol. 10, 2002, σελ. 267-321.

☞ Lavoyer, Jean- Philippe, "Jus in Bello: Occupation Law and the War in Iraq", ASIL Proceedings, Vol. 98, 2004, σελ. 121-124.

☞ Mastorodimos, Konstantinos, "The current legal status of Gaza Strip: has the occupation ended?" σε Frenkel, David A. & Gerner-Beuerle, Carsten (ed.), Contemporary Trends in Legal and Ethical Discourse, 2009 (υπό έκδοση).

☞ Roberts, Adam, "What is a military occupation?", The British Yearbook of International Law, Vol. 55, 1984, σελ. 249-305.

☞ Sassçli, Marco, "Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers", The European Journal of International Law, Vol. 16, 2005, σελ. 661-694.

☞ Scobbie, I., "Is Gaza still occupied territory?", Forced Migration Review, Vol. 26, 2006, http://www.soas.ac.uk/research/our_research/projects/lawpeace mideast/publications/

Επιχειρήσεις στο

Λίβανο το 2006

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Υππτος ε.α. Ιωάννης Πασχαλίδης

Οι ΗΠΑ μετά την κατάληψη του ΙΡΑΚ, εξαπέλυσαν έντονες ΨΕ κατά του ΙΡΑΝ, το Μάιο του 2006, με αφορμή το πυρηνικό του πρόγραμμα. Όλα έδειχναν ότι επέκειντο πολεμικές επιχειρήσεις στη Μέση Ανατολή και όπως διαφαίνεται το Ισραήλ επιζητούσε την εξουδετέρωση της Χεζμπολάχ (Κόμμα του Θεού) στο Λίβανο, την οποία κατηγορούσε ότι κατευθυνόταν από το ΙΡΑΝ.

Την Κυριακή, 25 Ιουνίου 2006, αντάρτες της Χαμάς εισέβαλαν μέσα από τούνελ στην περιοχή της βάσης της Σούφα, κοντά στα όρια της Γάζας, σκότωσαν δυο μέλη ενός πληρώματος άρματος (έναν υπολοχαγό και έναν επιλοχία) και απήγαγαν ένα δεκανέα. Στην επίθεση οι Παλαιστίνιοι έκαναν χρήση αντιαρματικών και όλμων. Σαν ανταπόδοση, οι Ισραηλινοί άρχισαν την επιχείρηση «Καλοκαιρινή Βροχή» στην περιοχή της Γάζας, την Τετάρτη 28 Ιουνίου. Στο πλαίσιο αντιπερισπασμού ή κάποιας γενικότερης σχεδίασης, η Χεζμπολάχ εκτόξευσε ρουκέτες στις 12 Ιουλίου στην παραμεθόριο πόλη Σλόμη και στα αγροκτήματα Σεμπά, ενώ σε επιδρομή στα σύνορα με το Λίβανο απήγαγε δύο ισραηλινούς στρατιώτες.

Ο ηγέτης της Χεζμπολάχ, sheik Hassan Nasrallah

Ο ηγέτης της Χεζμπολάχ, Sheikh Hassan Nasrallah, δήλωσε ότι μια ανταλλαγή αιχμαλώτων ήταν ο μόνος τρόπος να απελευθερωθούν οι στρατιώτες, οι οποίοι κρατιόνταν σε «ασφαλή και μακρινή θέση».

Οι Ισραηλινοί δεν διαπραγματεύονται με τη Χεζμπολάχ, τους μαχητές της οποίας ονομάζουν τρομοκράτες. Εφαρμόζοντας τον Μωσαϊκό νόμο «οφθαλμό αντί οφθαλμού», οι ισραηλινές δυνάμεις προέβησαν την ίδια μέρα σε αντίποινα στο νοτιοδυτικό σημείο του Λιβάνου, προσβάλλοντας φυλάκιο της Χεζμπολάχ. Τα τμήματα που εισέβαλαν, αντιμετώπισαν ισχυρή κι απροσδόκητη αντίσταση από τη Χεζμπολάχ, μετρώντας οχτώ νεκρούς και δυο τραυματίες. Με αφορμή το παραπάνω γεγονός, έστειλαν στρατεύματα στα σύνορα σε αναζήτηση των απαχθέντων. Γρήγορα κλιμακώθηκε μια σημαντικού μεγέθους εισβολή των Ισραηλινών, η οποία αντιμετωπίστηκε με μια εκπληκτικά ισχυρή αμυντική αντίδραση από τη Χεζμπολάχ, που εκτόξευσε πολλούς πύραυλους. Η ισραηλινή επιχείρηση «Αλλαγή Κατεύθυνσης» είχε αρχίσει και θα διαρκούσε 34 ημέρες.

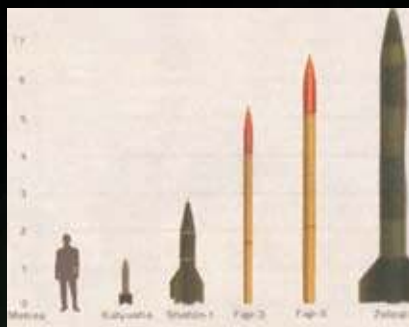
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

➔ Η πρώτη Εβδομάδα του Πολέμου

Από τις 13 Ιουλίου βομβαρδίζεται το διεθνές αεροδρόμιο της Βηρυτού και αρχίζει ο αεροπορικός και ναυτικός αποκλεισμός του Λιβάνου. Οι ισραηλινές δυνάμεις χτύπησαν τον ηγέτη της Χεζμπολάχ, Χασάν Νασράλα, στο γραφείο και το σπίτι του, στα νότια προάστια της Βηρυτού.

Ενώ όλοι, λοιπόν, πίστευαν ότι το Ισραήλ προχωρεί νικηφόρα, το απόγευμα της 14^{ης} Ιουλίου, ο ηγέτης της Χεζμπολάχ Χασάν Νασράλα ομιλεί στην τηλεόραση του Λιβάνου και καλεί τους τηλεθεατές να κοιτάζουν προς τη θάλασσα, όπου «ένα από τα πιο τρομερά ισραηλινά πολεμικά σκάφη ήταν ζωσμένο στις φλόγες· είχε χτυπηθεί από τηλεκατευθυνόμενο με λέιζερ πύραυλο της Χεζμπολάχ...».

Οι ισραηλινοί βομβαρδίζουν γέφυρες, δρόμους, αποθήκες καυσίμων και για μια ακόμη φορά, το διεθνές αεροδρόμιο. Στις 15 Ιουλίου, εντείνονται οι ισραηλινοί βομβαρδισμοί ακόμη και της πόλης της Τρίπολης, που κατοικείται από χριστιανικό πληθυσμό και είναι το κυριότερο λιμάνι της χώρας στο βορρά. Συγχρόνως, εντείνεται ο αποκλεισμός της Τύρου, όμως και η Χεζμπολάχ εκτοξεύει ρουκέτες στην ισραηλινή πόλη της Τιβεριάδος και προσβάλλει ισραηλινή φρεγάτα που βρισκόταν στα λιβανέζικα παράλια αλλά δεν είχε ενεργοποιήσει τα ηλεκτρονικά αντίμετρα. Την 16^η Ιουλίου, τα πρώτα σημάδια της ανθρωπιστικής κρίσης κάνουν την εμφάνισή τους, ενώ το Ιράν προειδοποιεί ότι μια επίθεση στη Συρία θα προκαλέσει επέκταση του πολέμου. Οι «παράπλευρες απώλειες» στην περιοχή της Τύρου αυξάνονται, αλλά και η Χεζμπολάχ πλήττει με ρουκέτες για

Τα πυραυλικά συστήματα της Χεζμπολάχ σε γραφική απεικόνιση

πρώτη φορά τη Χάιφα, δημιουργώντας απώλειες και τρόμο στη μεγαλύτερη ισραηλινή πόλη του βορρά, αφήνοντας παράλληλα αμφιβολίες για πιθανό πλήγμα στο Τελ Αβίβ. Την 17^η Ιουλίου, συνεχίζονται οι ισραηλινοί βομβαρδισμοί κυρίως στην Τρίπολη και το γειτονικό λιμάνι Αμπντέχ, όπου σκοτώθηκαν Λιβανέζοι στρατιώτες, όπως και στη Βηρυτό και τα ανατολικά. Αρχίζει σε μεγάλη κλίμακα η

**Οι ισραηλινοί βομβαρδίζουν
γέφυρες, δρόμους, αποθήκες
καυσίμων και για μια ακόμη
φορά το διεθνές αεροδρόμιο.**

προώθηση των ξένων υπηκόων προς την Κύπρο. Την 18^η Ιουλίου, βομβαρδίστηκε πάλι η νότια Βηρυτός και η Τύρος, ενώ υπήρξαν νέες απώλειες σε Λιβανέζους στρατιώτες. Από τις πρώτες μέρες της επιχείρησης στο Λίβανο, τα ισραηλινά αεροσκάφη έπληξαν περιοχές της νότιας και ανατολικής Βηρυτού, όπου κατοικούν σίιτες μουσουλμάνοι, που πρόσκεινται στη Χεζμπολάχ. Από τους κύριους στό-

χους ήταν η περιοχή στα νότια της πόλης, όπου ήταν εγκατεστημένο το αρχηγείο της σιιτικής οργάνωσης, με τα κοινωφελή ιδρύματα που αυτή ελέγχει. Οι προσβολές στα ανατολικά έγιναν, για να δοθεί το μήνυμα στη Συρία, ότι δεν πρέπει να επιχειρήσει την ενίσχυση της οργάνωσης με οπλισμό. Ο πρωθυπουργός του Ισραήλ Εχούντ Ολμέρτ, ανακοίνωσε, ότι στόχος της επιχείρησης ήταν η απελευθέρωση

Ισραηλινοί στρατιώτες

των απαχθέντων στρατιωτών, ο αφοπλισμός της Χεζμπολάχ και ο έλεγχος του νότου από το λιβανέζικο στρατό.

➔ Η Δεύτερη Εβδομάδα του Πολέμου

Τη 19^η Ιουλίου, το Ισραήλ βομβαρδίζει το Λίβανο για όγδοη μέρα, σε όλη την έκταση της χώρας και, με ιδιαίτερη σφοδρότητα, (ρίφθηκαν 23 τόνοι εκρηκτικών) ένα καταφύγιο στη νότια Βηρυτό, που υποπευόταν ότι βρισκόταν ο ηγέτης της Χεζμπολάχ. Σε αντίποινα, πλήρωσε η Χάιφα. Την 21^η Ιουλίου, το Ισραήλ συγκεντρώνει δυνάμεις και άρματα στα σύνορα με το Λίβανο, ενώ καλεί εφένδρους.

Την 23^η Ιουλίου, συνεχίζονται οι βομβαρδισμοί της νότιας Βηρυτού, στη κοιλάδα Μπεκάα, στα σύνορα με τη Συρία, και για πρώτη φορά στη γεμάτη από πρόσφυγες παραθαλάσσια Σιδώνα.

➔ Η Τρίτη Εβδομάδα του Πολέμου

Την 26^η και 27^η Ιουλίου, συνεχίζονται οι σκληρές μάχες γύρω από το Bint jbeil, με μεγάλες απώλειες για τους ισραηλινούς, ώστε να αποδειχθεί πόσο δύσκολο είναι να εκκαθαρισθεί μια κατοικημένη περιοχή που έχει οργανωθεί με συστηματικό τρόπο και την υπερασπίζουν αποφασισμένοι και με φανατισμό ένοπλοι. Η πόλη από την

προηγούμενη μέρα είχε θεωρηθεί από τα Ηνωμένα Έθνη ότι κατέχεται από τους ισραηλινούς, αλλά τα πράγματα δεν ήταν τόσο εύκολα, παρότι βρίσκεται κοντά στα σύνορα με το Ισραήλ. Την 28^η Ιουλίου, η Χεζμπολάχ εκτοξεύει περισσότερες από 100 ρουκέτες στο βόρειο Ισραήλ, πιθανότατα της κατηγορίας Khaibar-1, που έχουν μεγαλύτερο βεληνεκές.

Τα Η.Ε. ανακοινώνουν ότι αποσύρουν τους παρατηρητές, σε θέσεις όπου βρίσκεται η ειρηνευτική δύναμη. Όμως την επομένη, 29 Ιουλίου, πριν ακόμη αποσυρθούν, τραυματίζονται δυο παρατηρητές από ισραηλινά πυρά πυροβολικού και αφού είχε προηγηθεί κριτική του Οργανισμού για τα ανθρωπιστικά προβλήματα όσων παρέμεναν στα χωριά του νότιου Λιβάνου.

Η 30^η Ιουλίου σηματοδεύτηκε από τον βομβαρδισμό καταφυγίου στην Κανά, με θάνατο περισσότερων από 54 κατοίκων, (στους οποίους 34 παιδιά). Το Ισραήλ άρχισε να πιέζεται σε πολιτικό επίπεδο από τη Γαλλία, τη Κίνα αλλά και πολλές αραβικές χώρες. Αυτός ο βομβαρδισμός και οι αδικαιολόγητες απώλειες έστρεψαν τη ροή του πολέμου και επιταχύνθηκε η διαδικασία κατάπαυσης του πυρός.

➔ Η Τέταρτη Εβδομάδα του Πολέμου

Τη 2^η Αυγούστου, οι ισραηλινοί εκτελούν μια Επιχείρηση καταδρομών με ελικόπτερα, σε μεγάλο βάθος (100 χλμ. βόρεια από τα σύνορα), όπου δίνουν πεντάωρη μάχη, φεύγοντας με πέντε αιχμαλώτους από νοσοκομειακό σταθμό της Χεζμπολάχ. Παράλληλα, συνεχίζουν την προώθηση δυνάμεων στο νότιο Λίβανο. Η Χεζμπολάχ εκτοξεύει 230 ρουκέτες, το μεγαλύτερο αριθμό μέχρι αυτή τη στιγμή, μερικές από τις οποίες θα φθάσουν 70 χλμ μέσα στο Ισραήλ. Την 3^η Αυγούστου,

ο υπουργός Άμυνας του Ισραήλ, Πέρετζ, δίνει εντολή στη στρατιωτική ηγεσία να ετοιμασθούν οι δυνάμεις για προώθηση στο ποταμό Λιτάνι (30 χλμ από τα σύνορα). Την 4^η Αυγούστου, 26 άνθρωποι σκοτώνονται και 20 τραυματίζονται σε βομβαρδισμό αποθήκης λαχανικών σε λιβανέζικο χωριό, κοντά στα σύνορα με τη Συρία. Προσβάλλονται γέφυρες στο χριστιανικό τομέα της Βηρυτού και η Χεζμπολάχ εκτοξεύει 190 ρουκέτες στο βόρειο Ισραήλ, μερικές σε βεληνεκές 80 χλμ.

Την 5^η Αυγούστου, εκτελείται επιχείρηση καταδρομών σε πολυκατοικία της Τύρου, για εξουδετέρωση βάσης εκτόξευσης ρουκετών. Υπήρξαν αρκετοί τραυματίες από ισραηλινή πλευρά και πέντε νεκροί Λιβανέζοι, χωρίς εμφανή επιτυχία της αποστολής. Σε πολιτικό επίπεδο, οι ΗΠΑ και η Γαλλία συμφωνούν σε σχέδιο κατάπαυσης των εχθροπραξιών. Την 6^η Αυγούστου, συνεχίζονται οι βομβαρδισμοί και οι εκτοξεύσεις ρουκετών και από τις δυο πλευρές, με πλέον χαρακτηριστική απώλεια το θάνατο 12 εφέδρων ισραηλινών στρατιωτών από ρουκέτα.

Την 7^η Αυγούστου, οι ισραηλινοί βομβαρδισμοί στη Βηρυτό προκαλούν περισσότερους από 70 νεκρούς, ενώ η Χεζμπολάχ εκτοξεύει πάνω από 100 ρουκέτες. Την 8^η Αυγούστου, συνεχίζονται οι βομβαρδισμοί, ενώ τα Η.Ε. εγκαταλείπουν προσπάθεια αποστολής βοήθειας στο νότιο Λίβανο, καθώς όλες οι προσβάσεις νότια του ποταμού Λιτάνι έχουν αποκοπεί και κάθε τι που κινείται, προσβάλλεται από περιπολούμενα αεροσκάφη και επιθετικά ελικόπτερα. Την 11^η Αυγούστου το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφάσισε την κατάπαυση των εχθροπραξιών από το πρωί της 14 Αυγούστου, με ανάπτυξη ειρηνευ-

τικής δύναμης, προώθηση λιβανέζικου στρατού, αφοπλισμό της Χεζμπολάχ και απόσυρση των ισραηλινών δυνάμεων. Οι ασάφειες εφαρμογής, ο χρόνος και ο τρόπος αφοπλισμού δείχνουν το εύθραυστο της συμφωνίας και μόνο ο χρόνος θα δείξει τη δυνατότητα επίτευξης μιας πραγματικής εκεχειρίας. Μετά την απόφαση των Η.Ε., οι Ισραηλινοί άρχισαν μια αγωνιώδη προέλαση με μηχανοκίνητα και τεθωρακισμένα οχήματα προς τον ποταμό Λιτάνι, προκειμένου να εξασφαλίσουν πλεονέκτημα ενόψει της εκεχειρίας.

ΙΣΡΑΗΛΙΝΕΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Κατά τη διάρκεια των ισραηλινών επιδρομών αντιποίνων και εισβολής στο Λίβανο, οι ισραηλινές ΕΔ έριχναν ένα μεγάλο αριθμό προκηρύξεων, σχεδόν, σε καθημερινή βάση. Αυτές διανεμήθηκαν από μαχητικά αεροσκάφη και ελικόπτερα με χρήση βομβών προκηρύξεων, που ρίπτονταν με αλεξίπτωτα ως εμπορευματοκιβώτια. Υπάρχουν αναφορές για διάδοση από βλήματα πυροβολικού, από έδαφος και πλοία.

Αριστερά:
Yotam στρατιωτικός ψυχολόγος
(στέλεχος ΨΕ IDF).
Δεξιά:
Εικονογράφος Μονάδων ΨΕ IDF.

Ο ισραηλινός στρατός ενεργοποίησε τη Μονάδα των ΨΕ και σε σχετική μετάδοση ειδήσεων, επέτρεψε τη φωτογράφιση (για λόγους ασφαλείας παρουσιάστηκε η πλάτη μόνο) μίας 20χρονης σκιτσογράφου η οποία σχεδίασε τις προκηρύξεις που παρουσιάζουν τον ηγέτη της Χεζμπολάχ sheik Hassan Nasrallah ως φίδι ή σκορπιό και το κείμενό τους αναγράφει ότι οδηγεί το Λίβανο στην καταστροφή και όλους στο θάνατο. Πολλά από τα σκίτσα είναι έγχρωμα με ρόδινες ή κίτρινες αποχρώσεις.

Στις 15 Ιουλίου, τα ισραηλινά αεροπλάνα έριξαν προκηρύξεις στο κέντρο της Βηρυτού, στα πλαίσια ΨΕ, με στόχο τη Χεζμπολάχ και τον ηγέτη της, Hassan Nasrallah, που απεικονιζόταν ως Κόμπρα με μαύρο τουρμπάνι. Συγχρόνως, το Ισραήλ σφυροκόπησε την πολιτική έδρα της Χεζμπολάχ και του τηλεοπτικού σταθμού της, Al-manar. Το κείμενο των προκηρύξεων ανέγραφε:

Στους Λιβανέζους,
Beware!!!
Εμφανίζεται να είναι αδελφός,
αλλά είναι ένα φίδι.

1. Ο Sheik Hassan Nasrallah ως μαριονέτα.
2. Ο Sheik Hassan Nasrallah περπατά σε ένα γκρεμό και λέει: Στεκόμαστε στην άκρη της αβύσσου... και καθορίζουμε μέχρι τον Μάρτιο κίνηση προς τα εμπρός.
3. Beware... είναι ένα φίδι.
4. Σας υποσχέθηκε ότι το Ισραήλ ήταν ο Ιστός μιας αράχνης... αλλά αντιμετώπισε έναν Ιστό του χάλυβα.

Ρίψη Προκηρύξεων

Σε μία εικόνα προκηρύξεως ο Hassan Nasrallah, ηγέτης της Χεζμπολάχ εμφανιζόταν ως κόμπρα που κατέστρεψε το Λίβανο.

Μία δεύτερη παρόμοια προκήρυξη περιλάμβανε αναφορές στον Πρόεδρο της Συρίας Bashar Assad, του Ιράν Mahmoud Ahmedinjad και τον ηγέτη της Hamas Khaled Meshaal. Σε αυτή την προκήρυξη, ο Hassan Nasrallah είναι μία Κόμπρα που χορεύει με τους ήχους φλάουτου των ηγετών της Συρίας, του Ιράν και της παλαιστινιακής ομάδας Hamas. Τα κινούμενα σχέδια παρουσιάζουν δύο βόμβες μέσα στην κουκούλα της κόμπρας, ενώ οι ξένοι ηγέτες κάθονται επάνω σε έναν χάρτη του Λιβάνου. Το φίδι με την εικόνα του Νασράλα λέει: «Χρειάζεστε οποιεσδήποτε εύνοιες;»

Στις 16 Ιουλίου, ισραηλινά πολεμικά αεροσκάφη έριξαν τρεις διαφορετικές προκηρύξεις στο νότιο Λίβανο, προειδοποιώντας για περισσότερες επιθέσεις.

Η στρατηγός Miri Regev, η κύρια εκπρόσωπος του ισραηλινού, στρατού δήλωσε στην τηλεόραση, ότι οι ισραηλινές ΕΔ έριξαν τον Ιούλιο προκηρύξεις στους κατοίκους προειδοποιώντας τους να φύγουν απο την περιοχή, καθόσον θα ακολουθούσε επίθεση. Παρόμοιες προκηρύξεις είχαν ριφθεί την προηγούμενη εβδομάδα στους πολίτες, προειδοποιώντας να εκκενώσουν την περιοχή. Ταυτόχρονα οι ισραηλινοί φρόντισαν να αποκόψουν τα δρομολόγια, καθιστώντας προβληματική τη χρησιμοποίησή τους.

Προκηρύξεις προειδοποίησης διανεμήθηκαν από αέρα, στις 19 Ιουλίου, στα χωριά Al Bazurya και Anasya, στο νότιο Λίβανο. Σε αυτές ενημέρωναν τους κατοίκους, ότι οι περιοχές διέτρε-

χαν σημαντικό κίνδυνο για τη ζωή τους. Πληροφορούσαν επιπλέον, ότι όσα φορτηγά θα κινούνταν στο νότιο Λίβανο, θα θεωρούνταν ύποπτα για μεταφορές πυραύλων και Πολλαπλών Εκτοξευτών Πυραύλων (ΠΕΠ). Η παρούσα απόφαση προεκύπτε από τις καθημερινές εκτοξεύσεις πυραύλων και τη δραστηριότητα τρόμου, σε αυτές τις περιοχές, ενάντια στο Ισραήλ (διαφαίνεται η αντίφαση από τη μία πλευρά να ζητούν την απομάκρυνση των πολιτών, από την άλλη όμως, κάθε φορτηγό που θα επενέβαιναν αυτοί, θα προσβαλλόταν ως ύποπτο για πυραύλους).

Στις 21 Ιουλίου, το Ισραήλ διένειμε προκηρύξεις που τιτλοφορήθηκαν «όλα για το Λίβανο», προσφέροντας «ελκυστικές υλικές ανταμοιβές» σε όσους θα

Μία άλλη προκήρυξη απεικόνιζε τον ηγέτη της Χεζμπολάχ να κρύβεται κάτω δεξιά σε μια αποθήκη, ενώ τέσσερις εκρήξεις σκότωναν λιβανέζους πολίτες έξω στην ύπαιθρο. Προειδοποίησαν ότι το Ισραήλ

θα αύξανε το βομβαρδισμό της Χεζμπολάχ. Το κείμενο λέει: «Σας ενημερώνουμε ότι η συνεχής τρομοκρατία ενάντια στο Ισραήλ, δεν θα επιτρέψει σε σας να ζείτε ειρηνικά».

έδιναν πληροφορίες για τη Χεζμπολάχ, βοηθώντας έτσι την επίθεση του ισραηλινού κράτους στους αντάρτες. Οι ανταμοιβές θα μπορούσαν να είναι από μετρητά, έως ένα νέο σπίτι.

Εν τω μεταξύ, (με λογότυπο στα λιβανέζικα και στα εθνικά χρώματα της χώρας, κόκκινο και λευκό) φόρτωσε η ισραηλινή νοημοσύνη στο Διαδίκτυο στη διεύθυνση All4Lebanon.org, ως φαϊά προπαγάνδα μια πηγή, ενσωματώνοντας ένα πράσινο

Προκήρυξη που απεικονίζει το κρύψιμο του Hassan Nasrallah πίσω από μια λιβανέζικη οικογένεια.

δέντρο (κέδρος), που είχε δίπλα ένα κείμενο σε αραβική, αγγλική, και γαλλική γλώσσα.

Στις 22 Ιουλίου, τα ισραηλινά αεροπλάνα έριξαν προκηρύξεις νότια της πόλης Τύρου. Οι προκηρύξεις απεικονίζουν το κρύψιμο του Hassan Nasrallah, ηγέτη της Χεζμπολάχ, πίσω από μια λιβανέζικη οικογένεια, που αντιπροσωπεύεται από τους δύο συζύγους και έναν γιο στη δουλειά.

All4Lebanon.org

Lebanon

International boundary

Μία ενδιαφέρουσα προκήρυξη χρησιμοποιεί μια παλαιά παροιμία (μύθοι Αισώπου) για να προειδοποιήσει τους Λιβανέζους, ότι υπάρχουν πλάσματα που η θανατηφόρα φύση τους δεν μπορεί να αλλάξει. Η πράσινη προκήρυξη απεικονίζει τον Hassan Nasrallah ως σκορπίο που διασχίζει έναν ποταμό στην πλάτη ενός βατράχου, συμβολικά του Λιβάνου. Ο βάτραχος ρωτά το σκορπίο:

Γιατί, γιατί με τσίμπησες;

Απάντηση του Nasrallah:

Το τσίμπημα είναι η φύση μου.

Στις 11 Αυγούστου, ισραηλινά αεροσκάφη έριξαν προκηρύξεις στη Σιδώνα και τη Βηρυτό, κατηγορώντας τον Nasrallah για απόκρυψη γεγονότων και «μεγάλες απώλειες» των μαχητών της Χεζμπολάχ. Κάποιες περιείχαν «τον πρώτο κατάλογο» ονομάτων, περισσότερων από 90 (άλλες εκθέσεις λένε 100) μελών της Χεζμπολάχ, που σκοτώθηκαν σε μάχες με τα ισραηλινά στρατεύματα. Η Χεζμπολάχ διαφώνησε και απάντησε, ότι μόνο 58 αντάρτες της πέθαναν από τις 12 Ιουλίου. Άλλες προκηρύξεις παρουσίαζαν διαφορετικό περιεχόμενο.

Μία από αυτές απεικονίζει ένα μέλος της Χεζμπολάχ που χτίζει ένα κάστρο άμμου με το κείμενο: «Η πορεία της Χεζμπολάχ είναι να καταστρέψει το Λίβανο, χτίζει ένα κάστρο της παραίσθησης όπου μπορεί να ζήσει για μερικές στιγμές».

Οι Ισραηλινοί εκτός από προκηρύξεις έριξαν επίσης και ένα αποσμητικό αυτοκινήτου με το σχήμα του εθνικού συμβόλου του Λιβάνου, το δέντρο των κέδρων. Η πτυχή προπαγάνδας ήταν το μικροσκοπικό κεφάλι του Sayyed Hassan Nasrallah, που κρυφοκοιτάζει έξω, πίσω από το δέντρο, κρυπτόμενος συμβολικά πίσω από τους ανθρώπους του Λιβάνου.

Οι βομβαρδισμοί όμως δε λύνουν το πρόβλημα. Καταστρέφοντας πόλεις και φονεύοντας αμάχους, η διεθνής κοινή γνώμη στρέφεται εναντίον του Ισραήλ με διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, ανακοινώσεις, αρθρογραφία κ.τ.λ. Οι Ισραηλινοί βλέπουν ότι χάνουν τον πόλεμο των εντυπώσεων. Η επίθεση τους εναντίον της Χεζμπολάχ δεν ήταν περίπατος.

Οι χερσαίες δυνάμεις του Ισραήλ αποσύρονται από το Μαρούν άλ Ράς που απέχει μόνο διακόσια μέτρα από τα σύνορα. Συγχρόνως αποτυγχάνουν να κυριεύσουν το Μπέντ Τζιμπέιλ (μισό χιλιόμετρο από τα σύνορα), ενώ συνολικά 52 άρματα μάχης «Μερκάβα» κατεστράφησαν από τους αντιαρματικούς πυραύλους της Χεζμπολάχ.

Το Ισραήλ στις 14 Αυγούστου κατασίγασε τα μεγάλα πυροβόλα όπλα και κάλεσε πίσω τα αεροσκάφη του, δεδομένου ότι τα Η.Ε αποφάσισαν τη σύναψη εκεχειρίας. Η Χεζμπολάχ εκτόξευσε πριν την εκεχειρία 220 πυραύλους στο βόρειο Ισραήλ.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΕΖΜΠΟΛΑΧ

Η λιβανέζικη τηλεόραση μετέδωσε στις 17 Ιουλίου, ότι η Χεζμπολάχ κατέρριψε ένα ισραηλινό αεροσκάφος στο έδαφος του Λιβάνου. Η λιβανέζικη εταιρία ραδιοφωνικής αναμετάδοσης είπε, ότι ήταν ένα μαχητικό αεριωθούμενο αεροπλάνο, τύπου F-16. Ισραηλινός στρατιωτικός διέψευσε τον παραπάνω ισχυρισμό και δήλωσε ότι κανένα από τα αεροσκάφη δεν καταρρίφθηκε. Συμπλήρωσε ότι το αντικείμενο που παρουσιάστηκε στη συντριβή ήταν μία βόμβα προκηρύξεων, που είχε ριφθεί από ισραηλινό αεροπλάνο.

Ο «Ήλιος» της Νέας Υόρκης επισήμανε ότι: «Η Χεζμπολάχ είχε μια ειδική μονάδα

Αφίσα της Χεζμπολάχ: Η υποστήριξή σας είναι ένα σημάδι της τιμής, και η συμμετοχή σας είναι υπερηφάνεια, μαζί θα υπερασπίσουμε την πατρίδα.

ΨΕ. Αυτή η μονάδα χρησιμοποιεί τον τηλεοπτικό σταθμό Al - Manar στην προώθηση της εικόνας της Χεζμπολάχ. Είναι ισχυροί για πολλά έτη, χρησιμοποιώντας την τηλεόραση για να ρίξουν το ηθικό των στρατιωτών και του πληθυσμού του Ισραήλ. Μεταξύ άλλων μαγνητοσκοπούσαν τις στρατιωτικές ενέργειες τους και τις προέβαλαν, ειδικά όταν ήταν επιτυχείς».

Μια σφοδρή ισραηλινή επίθεση στο χωριό Κανά έγινε αντικείμενο προπαγάνδας από τη Χεζμπολάχ, λόγω του θανάτου περισσότερων από 50 ανθρώπων. Πολλοί από αυτούς ήταν παιδιά. Ένα άτομο αφαίρεσε το κάλυμμα που καλύπτει το νεκρό σώμα της κόρης του και ρώτησε: «Είναι αυτό ένας Χεζμπολάχ μαχητής; Είναι αυτά βλήματα;» Πολύς κόσμος φώναξε στις οδούς: «Τρομοκράτες είναι η Αμερική και το Ισραήλ».

Προκηρύξεις διένειμε επίσης και η Χεζμπολάχ. Σε μια περίπτωση δέκτες των προκηρύξεων ήταν Άραβες υπήκοοι του Ισραήλ που ζούσαν στη Χάιφα, τους οποίους προειδοποιούσαν να αφήσουν την πόλη αμέσως, γιατί κινδύνευαν από τους πυραύλους. Το 40%, περίπου, των θυμάτων από όλους τους πυραύλους της Χεζμπολάχ, ήταν Άραβες πολίτες του Ισραήλ.

Μετά την εφαρμογή της εκεχειρίας της 14^{ης} Αυγούστου, η Χεζμπολάχ τύπωσε και διέδωσε προκηρύξεις που συγχαίρουν το Λίβανο για τη «μεγάλη νίκη του» και ευχαριστούν τους πολίτες για την υπομονή 34 ημερών πολέμου με το Ισραήλ. Οι προκηρύξεις διανεμήθηκαν στην εθνική οδό Zahrani, η οποία συνδέει τις νότιες πόλεις Nabatiyeh, Tyre και Sidon. Το κείμενο τους έλεγε:

«Συγχαρητήρια σε σας (ιεροί πολεμιστές) για τη μεγάλη νίκη, με την υποστήριξη του Θεού, και την υπομονή σας».

Ένα λιβανέζικο αγόρι κρατά προκήρυξη της Χεζμπολάχ, συγχαίροντας το Λίβανο για τη «μεγάλη νίκη του».

Ένα παιδί κυματίζει μια σημαία της Hezbollah επάνω σε ένα κατεστραμμένο ισραηλινό άρμα και με το χέρι του κάνει το σημάδι «V» για τη νίκη.
Το κείμενο αναγράφει:
«Νίκη της νεολαίας-2006»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Ισραήλ σχεδίασε λεπτομερώς την επίθεση εναντίον του Λιβάνου, αλλά τα γεγονότα δεν εξελίχθησαν όπως είχαν σχεδιαστεί. Η ισραηλινή εισβολή βασίζονταν στη δύναμη των όπλων, η οποία δεν απεδείχθη αρκετή. Διαπιστώθηκε, ότι η υλική υπεροπλία δεν επαρκεί για να δώσει τη νίκη. Ο παράγων άνθρωπος είναι αποφασιστικός. Ο ισχυρός στα όπλα δεν κάνει ό,τι θέλει. Το ψυχικό σθένος πολύ συχνά επικρατεί της δυνάμεως, γιατί το ηθικό είναι και αυτό μία μορφή ισχύος.

Το κράτος του Ισραήλ μέχρι τώρα είχε να αντιμετωπίσει μετριοπαθείς Άραβες, κακώς εξοπλισμένους. Ευρισκόμενο προ μαχητών αποφασισμένων να νικήσουν ή να πεθάνουν, υπεχώρησε. Το διαφημισθέν «αήττητον» του ισραηλινού στρατού δέχθηκε μεγάλο πλήγμα.

Στο εσωτερικό του Λιβάνου υπήρξε καθολική απόφαση αγώνος εναντίον του Ισραήλ, ενώ στο εσωτερικό των αντιπάλων ανέκυψαν σοβαρές διαφωνίες ως προς το αν έπρεπε να πολεμήσουν, με συνέπεια να έχει διασπασθεί η ενότητα τους. Τα μετέπειτα γεγονότα δικαίωσαν τους φιλειρηνικούς Ισραηλινούς, διότι ουδείς των σκοπών του πολέμου επετεύχθη.

Ο απολογισμός του πολέμου τραγικός: Μια ανώτερη πηγή της ισραηλινής Πολεμικής Αεροπορίας ανέφερε, ότι πραγματοποιήθηκαν περισσότερες από 10.000 εξορμήσεις. Τουλάχιστον 1.200 άμαχοι Λιβανέζοι νεκροί και 3.700 τραυματίες. Ο αριθμός των νεκρών ανταρτών της Χεζμπολάχ παραμένει άγνωστος, αν και οι Ισραηλινοί υποστηρίζουν ότι σκοτώθηκαν πάνω

από 500 μαχητές της οργάνωσης. Οι ισραηλινές ΨΕ επεσήμαναν ιδιαίτερα τις απώλειες αυτές στα προπαγανδιστικά τους μηνύματα.

Περισσότεροι από 900.000 Λιβανέζοι (το ένα τέταρτο του πληθυσμού της χώρας) υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους για να σωθούν από τα ισραηλινά πυρά. Με τους πλέον επιεικείς υπολογισμούς εκτιμάται, ότι το ύψος των καταστροφών που προκλήθηκαν στο Λίβανο ξεπερνά τα 6 δισ. δολάρια.

Μεγάλες και από το Ισραήλ οι απώλειες στον πόλεμο: Τουλάχιστον 154 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους από τις επιθέσεις της Χεζμπολάχ, ανάμεσα τους και 114 στρατιώτες. Περίπου 400.000 έως 500.000 κάτοικοι του βορείου Ισραήλ υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μετακινηθούν στα κεντρικά της χώρας, για να αποφύγουν τις περίπου 4.000 ρουκέτες που εξαπέλυσε η Χεζμπολάχ στη διάρκεια του πολέμου, με στόχο κατοικημένες περιοχές.

Το ποιος κέρδισε αυτόν τον πόλεμο είναι δύσκολο να ειπωθεί. Φάνηκε όμως ότι το Ισραήλ δεν είναι αήττητο και αυτό αποτέλεσε ήττα στο επίπεδο των στρατηγικών ψυχολογικών επιχειρήσεων.

Από τη μεριά των Αράβων, κερδισμένη φαίνεται η Χεζμπολάχ που τώρα πλέον δεν είναι μια οργάνωση περιφερειακού τύπου, αλλά με ενισχυμένο κύρος στον αραβικό κόσμο θα διεκδικήσει μεγαλύτερη επιρροή. Χαμένο ίσως βρεθεί το κράτος του Λιβάνου, στο οποίο δύνανται να ενταθούν εμφύλιες συγκρούσεις.

Η επιτυχία της Χεζμπολάχ ανύψωσε

το ηθικό όλων των Αράβων. Η εποχή των ταπεινώσεων που υφίσταντο, ανήκει πλέον στο παρελθόν. Η Χεζμπολάχ, με τις 4.000 ρουκέτες που έριξε στο Ισραήλ, δεν μετέφερε μόνον μέσα στον αντίπαλο τον πόλεμο, αλλά και στα αραβικά κράτη, υπό την έννοια ότι οι Άραβες απαιτούν από τις κυβερνήσεις τους, αντιισραηλινή και αντιαμερικανική πολιτική.

Στον τομέα των τακτικών ΨΕ, το Ισραήλ διέθετε το μεγάλο πλεονέκτημα να έχει αεροπορική κυριαρχία και, ως εκ τούτου, να διανέμει από αέρος με μεγάλη ευκολία προκηρύξεις, οι οποίες αποτελούν το σπουδαιότερο μέσο διεξαγωγής ΨΕ. Η γραφιστική των ισραηλινών προκηρύξεων, στηριζόμενη σε σκίτσα, παρά τα επιτυχημένα προπαγανδιστικά μηνύματα, θεωρήθηκε αναχρονιστική. Διαπιστώθηκε, ότι οι λιγοστές αφίσες της Χεσμπολάχ σχεδιάστηκαν με σύγχρονες μεθόδους προγραμμάτων Η/Υ. Η οργάνωση διεξήγαγε επίσης στρατηγικές ΨΕ δια μέσου του διαδικτύου, όπου το κατέκλησε με μεγάλο αριθμό από τις καταστροφές του Λιβάνου.

Οι Ισραηλινοί, για να δικαιολογήσουν τον βομβαρδισμό αμάχων σε πόλεις και χωριά, ισχυρίστηκαν ότι διένειμαν πρώτα προκηρύξεις, ενημε-

ρώνοντας τους πολίτες να μην ευρίσκονται εκεί. Το τέχνασμα αυτό βέβαια δεν αποτελεί πρωτοτυπία, καθόσον είχε χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν από τους Βρετανούς στο Aden (Νότιο Υεμένη) την περίοδο 1963-1967.

Από Ελληνικής πλευράς, θετική υπήρξε η άμεση επέμβαση στην απομάκρυνση πληθυσμού από το Λίβανο, που μεταφέρθηκε αρχικά στην Κύπρο, αποδεικνύοντας για μία ακόμη φορά την σπουδαία γεωστρατηγική θέση της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

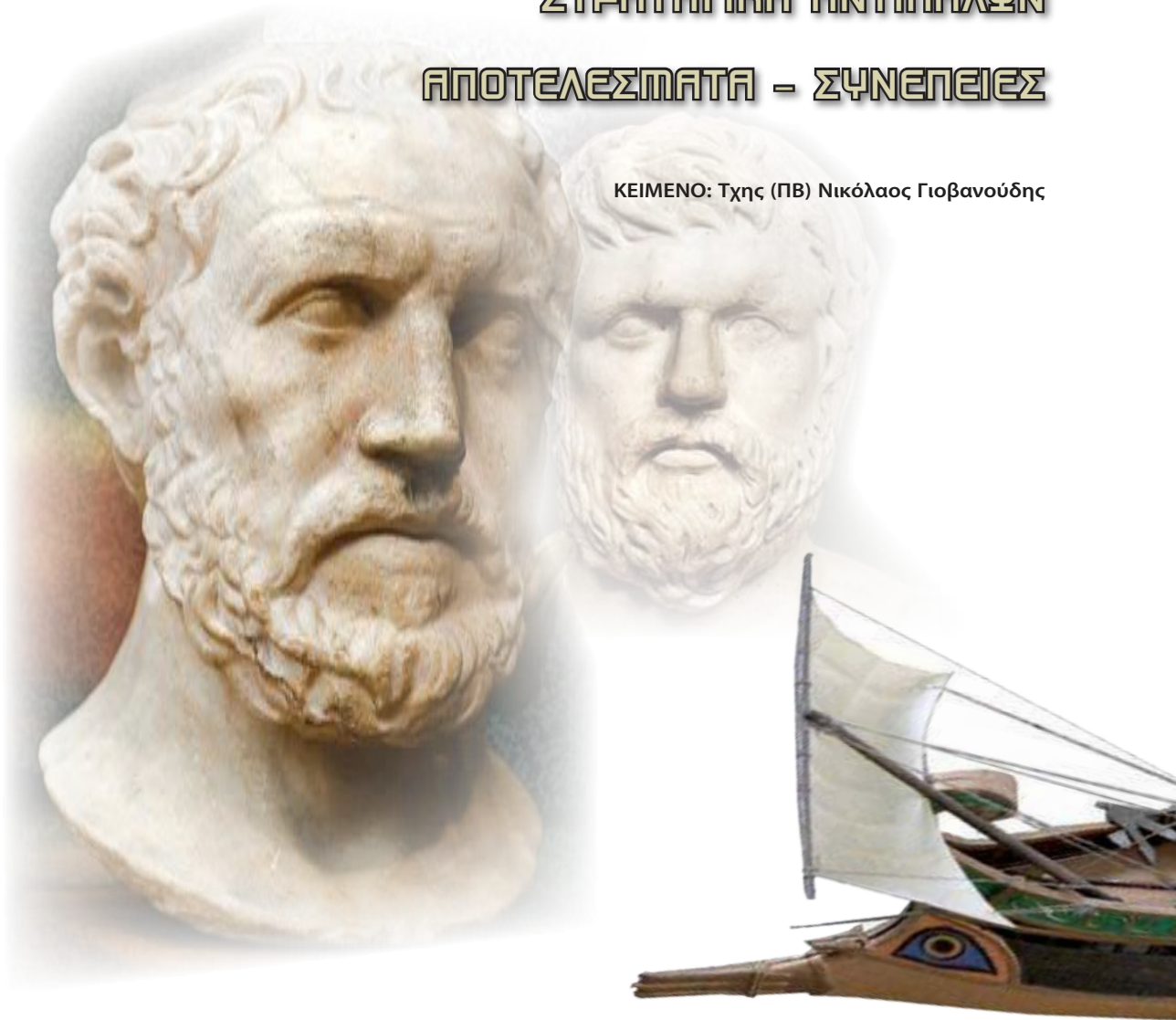
- 📖 Περιοδικό Αμυντικά Θέματα.
- 📖 [www. Israeli Propaganda Raids on Lebanon.htm](http://www.IsraeliPropagandaRaidsonLebanon.htm)
- 📖 Σπ. Εύσταθιάδης, εφημ. «Βήμα» 27-5-2006.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Της (ΠΒ) Νικόλαος Γιοβανούδης

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος (431-404 π.Χ.) υπήρξε αναμέτρηση έντονη, σύνθετη και πολυεπίπεδη. Ως ιστορικό γεγονός, αποτέλεσε μάλλον κατάληξη και ολοκλήρωση των εξελίξεων μιας προγενέστερης περιόδου, παρά προάγγελο και δημιουργό μιας ριζικά νέας πολιτικής τάξης πραγμάτων στον ελληνικό χώρο. Σε επίπεδο πολιτικό, υπήρξε η ένοπλη σύγκρουση δύο αντίπαλων συνασπισμών πόλεων-κρατών, στην οποία οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους εκπροσωπούσαν το δημοκρατικό στρατόπεδο, ενώ

η Πελοποννησιακή συμμαχία το ολιγαρχικό. Η πραγματικότητα όμως ήταν διαφορετική: τα δημοκρατικά καθεστώτα στις διάφορες πόλεις προήγαγαν τα συμφέροντα των Αθηναίων και της συμμαχίας τους, ενώ οι ολιγαρχίες εξυπηρετούσαν τις επιδιώξεις των Λακεδαιμονίων. Σε επίπεδο φυλετικό, υπήρξε, έως κάποιο βαθμό, η σύγκρουση του κόσμου των Ιώνων και αυτού των Δωριέων. Η παλαιότερη αλληλεγγύη των ελληνικών κρατών, με την ιδιαίτερη καταγωγή (δωρική ή ιωνική), είχε πλέον παραφθαρεί. Η επιλογή στρατοπέδου κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο υπαγορευόταν από γεωπολιτικές επιδιώξεις και ίδια συμφέροντα. Από αυτή την άποψη, ο πόλεμος υπήρξε πρωτίστως αντιπαράθεση πολιτικών συμφερόντων των ελληνικών πόλεων¹.

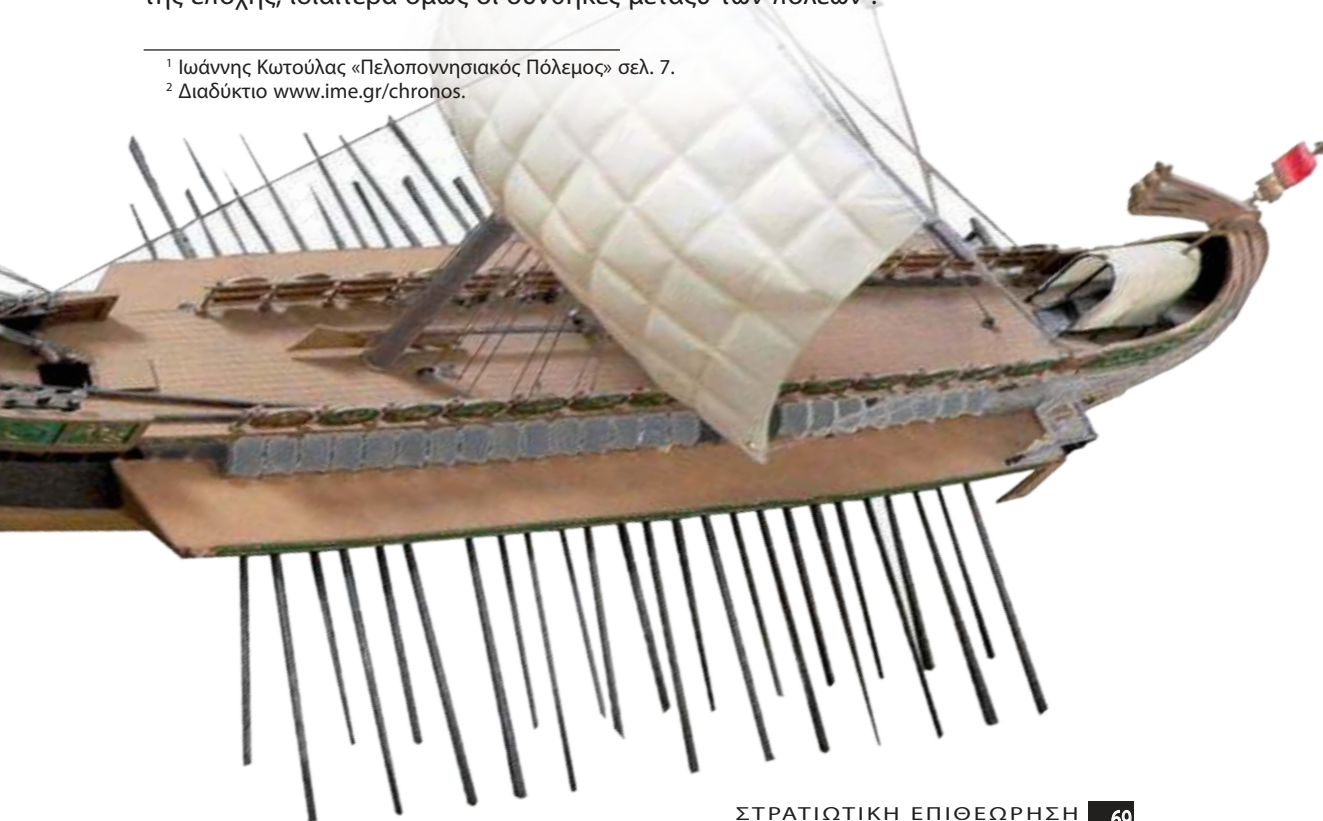
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Η κυριότερη πηγή για τον Πελοποννησιακό πόλεμο είναι η *Ιστορία* του Θουκυδίδη, -γραμμένη σε οκτώ βιβλία- όπου εξιστορούνται τα γεγονότα από την αρχή του πολέμου μέχρι το 411/0 π.Χ., δηλαδή έως τη νίκη των Αθηναίων στο Κυνός σήμα και την επαναφορά της Κυζίκου στην Αθηναϊκή συμμαχία. Τα γεγονότα από το 411/0 π.Χ., μέχρι τη λήξη του πολέμου το 404 π.Χ., συνεχίζει ο Ξενοφώντας στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του.

Από τα έργα του Θεόπομπου από τη Χίο, του Κράτιππου, του Ελλάνικου από τη Λέσβο και άλλων νεότερων συγγραφέων σώζονται μόνον αποσπάσματα, ενώ οι κωμωδίες του Αριστοφάνη περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Αθήνα. Σημαντική πηγή, τέλος, αποτελούν και οι επιγραφές της εποχής, ιδιαίτερα όμως οι συνθήκες μεταξύ των πόλεων².

¹ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 7.

² Διαδύκτιο www.ime.gr/chronos.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Πεντηκονταετία (479 π.Χ. - 431 π.Χ.)

Η περίοδος πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, η λεγομένη Πεντηκονταετία (479 - 431 π.Χ.), χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός διπολικού συστήματος αρχής στον ελληνικό κόσμο³. Η αδιαμφισβήτητη υπεροχή της Σπάρτης, του 6^{ου} π.Χ. αιώνα, αντικαταστάθηκε από τη βαθμιαία εξισορρόπηση των δυνάμεων της με την Αθήνα, μετά τη ραγδαία πολιτική και στρατιωτική άνοδο της τελευταίας. Η Αθήνα κέρδισε σε πολιτική αίγλη, αναλαμβάνοντας φιλόδοξες εκστρατείες κατά των εθνικών εχθρών, των Περσών. Η αρχική υποχώρηση της Σπάρτης στον αθηναϊκό επεκτατισμό σύντομα έδωσε τη θέση της σε προσεκτικότερη και τελικά ένοπλη αντιμετώπιση των αθηναϊκών φιλοδοξιών που μεγάλωναν υπέρμετρα.

Καίριας σημασίας για την ταχεία άνοδο της Αθήνας, υπήρξε η συγκρότηση της Δηλιακής Συμμαχίας(478/9 π.Χ.). Κατά τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., οι ολοένα και συχνότερες επεμβάσεις της Αθήνας στα εσωτερικά των συμμάχων τη μετέτρεψαν έντεχνα σε ηγεμονεύουσα δύναμη.

Η στρατιωτική αντίδραση της Σπάρτης προκάλεσε τον λεγόμενο «πρώτο» Πελοποννησιακό Πόλεμο κατά τα έτη 453 - 446 π.Χ., ο οποίος έληξε χωρίς σημαντική επιτυχία του ενός από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, αλλά με μια ουσιαστική πολιτική και διπλωματική συνέπεια. Αναγνωρίστηκε και επισήμως (de jure) η ύπαρξη δύο ισχυρών κέντρων εξουσίας στον ελληνικό κόσμο, εξέλιξη που φυσικά ευνοούσε την ανερχόμενη Αθήνα⁴.

Παρά όμως τη συνθήκη των Τριακοντούτων Σπονδών του 446 π.Χ., ο ανταγωνισμός και οι προστριβές δε σταμάτησαν, διότι με το τέλος της παραπάνω σύγκρουσης δεν ορίστηκαν σαφώς οι ζώνες επιρροής των δύο αντιπάλων.

Αιτίες- Αφορμές του πολέμου

«Αλλά η αληθέστατη αιτία, ήτις όμως παρέμεινε αφανής,μήποτε λεχθήσα, φρονώ ότι υπήρξεν η γιγάντωσης των Αθηνών ήτις ενεποίει τον φόβον εις τους Λακεδεμόνιους και ηνάγκασε τούτους να πολεμήσουν»⁵.

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, όπως συνεπάγεται και από το παραπάνω απόσπασμα, βαθύτερα αίτια θεωρούνται η αύξηση της αθηναϊκής δυνάμεως, μετά τους περσικούς πολέμους, και ο φόβος που προκλήθηκε,

³ Βλ. Θουκυδίδου Ιστορία Βιβλίο Α' §18 «Και δεν είχε παρέλθει πολύς χρόνος αφ' ης δια κοινής προσπάθειας απωθήθη ό βάρβαρος ότε, τόσον οί αποστατήσαντες από τόν βασιλέα, όσον και οι πολεμήσαντες συνηνωμένοι κατ' αυτού διαιρέθησαν, συνταχθέντες είτε προς τους Αθηναίους είτε προς τους Λακεδαιμόνιους και τούτο επειδή αί δυνάμεις τούτων απεδείχθησαν μέγιστα, τών μεν κυριαρχούντων εις την θάλασσαν, τών δε κατά ξηράν».

⁴ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 8

⁵ Θουκυδίδου Ιστορία Βιβλίο Α' §23.

Χάρτης της Αθηναϊκής Συμμαχίας

επομένως, στη Σπάρτη και τους συμμάχους της, ότι η δύναμη των Αθηναίων θα μεγάλωνε ακόμη περισσότερο.

Οι αφορμές για την έναρξη του πολέμου δόθηκαν μετά από σειρά γεγονότων, με πρώτο τα «Κερκυραϊκά». Συγκεκριμένα, η προσπάθεια ανάμιξης των Κορινθίων στην εσωτερική διαμάχη που ακολούθησε την επανάσταση το 435π.Χ., στην Επίδαμνο, η οποία ήταν αποικία των Κερκυραίων στα παράλια της Ιλλυρίας, προκάλεσε την επέμβαση των Αθηναίων κατόπιν αιτήσεως των Κερκυραίων. Σκοπός ήταν ο προσεταιρισμός των τελευταίων.

Άλλη αφορμή ήταν τα «Ποτιδαικά». Αναλυτικότερα, η αποστασία με υποκίνηση της Κορίνθου, το 432 π.Χ., της Ποτιδαίας, η οποία ήταν μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας, ανάγκασε την Αθήνα να στείλει στρατό και στόλο για την πολιορκία της πόλης. Η Κόρινθος ανταποκρινόμενη στο αίτημα της Ποτιδαίας για συνδρομή, απέστειλε στρατό και οπλισμό στην πρώην αποικία της. Η πολιορκία κράτησε 2 χρόνια και έληξε με τη νίκη των Αθηναίων. Αυτή η νίκη όμως, εξασθένησε οικονομικά και στρατιωτικά την Αθήνα.

Τέλος, ίσως η πιο σημαντική αφορμή ήταν το περίφημο «Μεγαρικό Ψήφισμα». Τα Μέγαρα από το 446 π.Χ. είχαν εγκαταλείψει την Αθηναϊκή Συμμαχία, της οποίας ήταν

μέλη , προ-
με αυτό τον τρόπο

Αθηναίων οι οποίοι ζητούσαν αφορμή για να τους πλήξουν. Η αφορμή αυτή δόθηκε όταν τα Μέγαρα υποστήριξαν τους Κορίνθιους στην Ποτίδαια. Τότε οι Αθηναίοι , με αρχηγό τον Περικλή, πέρασαν ψήφισμα στην Εκκλησία του Δήμου, σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν η προσέγγιση των πλοίων των Μεγαρέων στα λιμάνια των πόλεων -μελών της Αθηναϊκής Συμμαχίας, καθώς και η πώληση σε αυτά των εμπορευμάτων τους. Ήταν μια καλά υπολογισμένη κίνηση, που σκοπό είχε να επαναφέρει τα Μέγαρα στην Αθηναϊκή συμμαχία, αποκόπτοντας έτσι τους Πελοποννήσιους από την άμεση επικοινωνία με τους Θηβαίους και στερώντας τους την απευθείας πρόσβαση στην Αττική γη⁶.

καλώντας
την οργή των

Η διένεξη οξύνθηκε, όταν οι Κορίνθιοι και άλλοι σύμμαχοι στράφηκαν επίσημα προς τη Σπάρτη, που ήταν επικεφαλής της Πελοποννησιακής συμμαχίας (Οκτώβριος του 432 π.Χ.). Η Κόρινθος σε τόνο τελεσιγράφου, απείλησε ότι θα αναζητούσε άλλο σύμμαχο, (δηλαδή το Άργος) αν η Σπάρτη δεν κήρυσσε τον πόλεμο κατά των Αθηνών. Επομένως, οι Σπαρτιάτες αποφάσισαν να κηρύξουν τον πόλεμο, με τη δικαιολογία ότι οι Αθηναίοι είχαν παραβιάσει την ειρήνη. Την ίδια απόφαση πήραν και οι άλλοι Πελοποννήσιοι σύμμαχοι.

Ο Αρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421 π.Χ.)

➔ Πρώτες Επιχειρήσεις

Η πορεία των επιχειρήσεων ακολούθησε από τον πρώτο χρόνο του πολέμου προσχεδιασμένη κατεύθυνση. Οι Λακεδαιμόνιοι, υπό τον Αρχίδαμο, εισέβαλαν στην Αττική (Ιούνιος 431 π.Χ.) και τη λεηλάτησαν. Σκοπός τους ήταν να παρασύρουν το αθηναϊκό πεζικό σε αποφασιστική μάχη, έτσι ώστε νικώντας το να επιβάλουν τους δικούς τους όρους και να καταλύσουν την Αθηναϊκή συμμαχία. Οι Αθηναίοι όμως, μετά από συμβουλή του Περικλή, κλείστηκαν στα τείχη τους παρακολουθώντας από αυτά την καταστροφή. Παράλληλα, εκατό αθηναϊκά σκάφη

⁶ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 15.

έπλευσαν στα πελοποννησιακά παράλια και επιτέθηκαν σε νευραλγικά σημεία.

Το 430 π.Χ. επαναλήφθηκε η ίδια τακτική. Το πιο συνταρακτικό όμως γεγονός του έτους αυτού, ήταν ο λοιμός που εξαπλώθηκε γρήγορα στην πυκνοκατοικημένη πόλη και εξολόθρευσε το ένα τέταρτο περίπου των μαχίμων ανδρών και ακόμη περισσότερους αμάχους. Τούτο καταπύλησε το αθηναϊκό φρόνημα και μέρος της εκκλησίας του Δήμου πρότεινε ειρήνη με τη Σπάρτη. Όμως επικράτησαν οι υποστηρικτές του Περικλή και ο πόλεμος συνεχίστηκε.

➔ **Θάνατος Περικλή - Επικράτηση Φιλοπόλεμης Μεριδας**

Το μεγαλύτερο όμως πλήγμα για την Αθήνα ήρθε το 429 π.Χ. με το θάνατο του Περικλή. Ο θάνατος του έφερε αλλαγή στην πολιτική ατμόσφαιρα. Επικρατεί τελικά η φιλοπόλεμη πτέρυγα του δημοκρατικού κόμματος με αρχηγό τον Κλέωνα. Ο Κλέων ήταν ιδιοφυής και αδίστακτος πολιτικός. Σε γενικές γραμμές ακολούθησε την πολιτική του Περικλή.

Κατά τα επόμενα χρόνια, και μέχρι τα γεγονότα της Σφακτηρίας, έχουμε την απόπειρα αποστασίας της Μυτιλήνης (428 π.Χ.), τον αιματηρό εμφύλιο στην Κέρκυρα (428-425 π.Χ.) και, τέλος, την Α΄ Σικελική εκστρατεία (427-425 π.Χ.), η οποία κατέληξε σε αποτυχία.

➔ **Εντατικοποίηση του Πολέμου**

Το 425 π.Χ., μοίρα του αθηναϊκού στόλου που έπλεε προς τη Σικελία, είχε αφήσει τμήμα της στην μεσσηνιακή Πύλο, με την ελπίδα ότι θα ενθαρρύνονταν να έλθουν με το μέρος των Αθηναίων οι ειλωτες της Σπάρτης. Οι Λακεδαιμόνιοι, τρομοκρατημένοι, ανακάλεσαν ένα σώμα τους που είχε εισβάλλει στην Αττική και, για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση στην Πύλο, εγκαταστάθηκαν στην γειτονική νησίδα Σφακτηρία, ώστε να μην την καταλάβουν οι Αθηναίοι. Η Πύλος αποδείχθηκε ισχυρό έρεισμα και ο αθηναϊκός στόλος απέκλεισε τη Σφακτηρία συλλαμβάνοντας 292 οπλίτες, εκ των οποίων οι 120 ήταν γνήσιοι Σπαρτιάτες. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μεγάλη πανελλήνια εντύπωση διότι πρώτη φορά συλλαμβανόταν ζωντανό ηττημένο Σπαρτιάτες⁷. Μετά από αυτή την επιτυχία οι οπαδοί του Κλέωνος παρέσυραν τον δήμο να ψηφίσει έκτακτα φορολογικά μέτρα, με τα οποία η συμμαχική εισφορά αυξήθηκε τόσο, ώστε απέφερε 1500 περίπου τάλαντα συνολικά, ποσό δηλαδή υπερτριπλάσιο από το προπολεμικό.

Το καλοκαίρι του 424 π.Χ. επιχειρήθηκε αθηναϊκή επίθεση στο κορινθιακό έδαφος και κατελήφθησαν τα Κύθηρα, που εξασφάλισαν μια πολύ χρήσιμη βάση για τις αθηναϊκές επιδρομές στην λακωνική ενδοχώρα. Επίσης οι Αθηναίοι έθεσαν ως πρώτο τους αντικειμενικό σκοπό, την απόκτηση του ελέγχου των Μεγάρων και της Βοιωτίας, αναπτύσσοντας στρατιωτική δράση, συνδυασμένη με πολιτική προπαγάνδα, δηλαδή οργανώνοντας εξεγέρσεις των δημοκρατικών στις περιοχές αυτές. Το σχέδιο όμως αυτό

⁷ Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλίο Δ΄, §39.

δεν μπόρεσε να κρατηθεί μυστικό και απέτυχε.

Την ίδια περίπου εποχή, ο Σπαρτιάτης Βρασίδης, με μικρή δύναμη, έφθασε στην Χαλκιδική, προσπαθώντας να παραλύσει τον αθηναϊκό έλεγχο στην περιοχή. Παρόλο που δεν είχε την επιτυχία που προσδοκούσε, κατόρθωσε να πραγματοποιήσει τον κυριότερο σκοπό του, την κατάληψη της Αμφίπολης, που ήταν σοβαρότατη απώλεια για την Αθήνα. Αυτή η τροπή των πραγμάτων, δεν επέτρεπε πλέον στους Αθηναίους να έχουν την αισιοδοξία που τους είχε κυριεύσει μετά την Πύλο. Ωστόσο, και οι Σπαρτιάτες ενδιαφέρονταν περισσότερο να πάρουν πίσω τους ομήρους συμπολίτες τους, παρά να συνεχίσουν τον πόλεμο στα βόρεια. Συνακόλουθα, τον Απρίλιο του 423 π.Χ., συνομολογήθηκε ετήσια ανακωχή, με απώτερο σκοπό τη συμφωνία για την οριστική ειρήνη.

Το 422 π.Χ., ο Κλέωνας πέτυχε την ανάκτηση της Τορώνης και ορισμένων άλλων δευτερευουσών θέσεων, απέτυχε όμως στην Αμφίπολη, όπου δέχθηκε αιφνιδιαστική επίθεση, η δύναμή του εξοντώθηκε, ο ίδιος δε, αλλά και ο Βρασίδης, σκοτώθηκαν.

➔ **Η Νικίειος Ειρήνη**

Ο θάνατος των δύο αυτών ανδρών (που αντιδρούσαν σε κάθε ιδέα για διακοπή του πολέμου), διευκόλυνε τους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους να αρχίσουν σοβαρές διαπραγματεύσεις για την ειρήνη. Από την πλευρά της Αθήνας, επικεφαλής των διαπραγματεύσεων ήταν ο Νικίας, ενώ από την πλευρά της Σπάρτης, ο βασιλιάς Πλειστοάναξ, αμφότεροι υποστηρικτές της ειρήνης.

Η ειρήνη που τελικά υπογράφηκε, πήρε το όνομά της από τον Νικία. Ήταν ουσιαστικά ευνοϊκή για τους Αθηναίους και τους επέτρεπε να διατηρήσουν την αυτοκρατορία τους, αποθαρρύνοντας περαιτέρω τυχοδιωκτισμούς από την πλευρά των Σπαρτιατών⁸.

Οι Σπαρτιάτες αγνόησαν τα συμφέροντα των πιο ισχυρών συμμάχων τους, και όταν η συμφωνία για την ειρήνη έφθασε προς επικύρωση στο συνέδριο της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Ήλις και η Βοιωτία αρνήθηκαν να την αποδεχθούν. Υπερίσχυσε όμως η γνώμη των μικρότερων πολιτειών που δεν περίμεναν κανένα κέρδος από τον πόλεμο.

➔ **Μεσοπόλεμος (421-415 π.Χ.)**

Κατά τα αμέσως επόμενα, ανήσυχα, χρόνια, έγιναν διάφορες περίπλοκες προσπάθειες για προσέγγιση και σύναψη συμμαχιών. Πρώτη κινήθηκε η Κόρινθος που, θέλοντας να δημιουργήσει μια Τρίτη δύναμη, πλησίασε το Άργος -του οποίου η τριακονταετής συνθήκη ουδετερότητας με την Σπάρτη επρόκειτο να εκπνεύσει στα τέλη του 421- και ορισμένα μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

Η κίνηση αυτή φάνηκε αρκετά επικίνδυνη και έπεισε την Αθήνα και τη Σπάρτη να συνενώσουν τις δυνάμεις τους σε μια νέα συμμαχία για να προστατευθούν.

Πριν το τέλος όμως του 420 π.Χ., η επιρροή του Νικία είχε αποδυναμωθεί και ο Αλκιβιάδης κατόρθωσε να πείσει το δήμο να απομακρυνθεί από τη Σπάρτη και να

⁸ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», σελ 121.

συμμαχήσει με το Άργος και δύο μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, τη Μαντίνεια και την Ήλιδα, που αντιδρούσαν στη λακωνική επικυριαρχία. Ο συνασπισμός αυτός δοκιμάστηκε το 418 π.Χ., όταν οι δύο αντίπαλοι στρατοί συναντήθηκαν έξω από τη Μαντίνεια, όπου δόθηκε μια σφοδρή μάχη. Ένα επίλεκτο σώμα Αργείων διέσπασε τη σπαρτιατική γραμμή, όμως, τελικά, κατίσχυσε η πειθαρχία της λακωνικής φάλαγγας και οι νικημένοι αντίπαλοι τράπηκαν σε άτακτη φυγή.

Η συνεργασία της Αθήνας με το Άργος και ορισμένους δυσαρεστημένους Πελοποννήσιους κοντά στο λακωνικό έδαφος, ήταν ίσως ο μόνος πιθανός τρόπος να εξουδετερωθεί η Σπάρτη οριστικά. Το λαμπρό αυτό σχέδιο του Αλκιβιάδη να περιθωριοποιήσει πολιτικά και εδαφικά τη Σπάρτη απέτυχε, διότι οι Αθηναίοι υιοθέτησαν μία πολιτική περιορισμένης δράσης εκεί που πράγματι απαιτούνταν αυτή⁹.

Το 416 π.Χ., η Αθήνα επέβαλε με ισχυρή δύναμη την ηγεμονία της στη νήσο Μήλο που είχε μείνει ουδέτερη. Παρ' όλο που οι Αθηναίοι υποσχέθηκαν ότι δεν θα επέβαλλαν αντίποινα, αν οι Μήλιοι δέχονταν να πληρώσουν το συμμαχικό φόρο, όπως και τα άλλα νησιά, αυτοί προτίμησαν πεισματικά την ουδετερότητα. Ύστερα από σκληρή αντίσταση αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Οι μάχιμοι άνδρες τους εκτελέστηκαν, ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά εξανδραποδίστηκαν.

➔ **Η Σικελική Εκστρατεία (415 - 413 π.Χ.)**

Το 415 π.Χ., οι Αθηναίοι οργάνωσαν μια πολύ φιλόδοξη ναυτική εκστρατεία για να αποκτήσουν τον έλεγχο της Σικελίας. Αφορμή για την επιχείρηση απετέλεσε η έκκληση προς αυτούς να βοηθήσουν την Έγεστα, που πιέζονταν από τον γειτονικό της Σελινούντα. Ο λαός ήταν συνεπαρμένος από τον πλούτο της Σικελίας και ο Αλκιβιάδης είδε στη σικελική περιπέτεια, την ευκαιρία που ζητούσε για θεαματικές επιτυχίες.

⁹ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος», σελ. 65.

Η αποστολή ήταν η πιο επιβλητική που είχε αναχωρήσει από τον Πειραιά. Λίγο μετά την έναρξη των επιχειρήσεων στη Σικελία, ο Αλκιβιάδης ανακλήθηκε στην πατρίδα για το θέμα των «ερμαϊκών στηλών». Καταλαβαίνοντας ότι δεν είχε ελπίδες να αθωωθεί, διέφυγε από τη συνοδεία που τον έφερνε πίσω και σύντομα βρέθηκε στη Σπάρτη, για να της προσφέρει την πείρα και τις συμβουλές του.

Η ζημιά που προκάλεσε ο Αλκιβιάδης στους συμπατριώτες του ήταν πολύ μεγάλη. Όσο καιρό έμεινε στη Σπάρτη, έδωσε στους Σπαρτιάτες τρεις πολύτιμες συμβουλές. Η πρώτη ήταν ότι έπρεπε να βοηθήσουν τις Συρακούσες ώστε να αποτύχει η αθηναϊκή εκστρατεία. Τους έπεισε ότι ήταν αναγκαίο να στείλουν στόλο και άνδρες και, κυρίως, ένα Σπαρτιάτη στρατηγό να οργανώσει τους Συρακούσιους. Η δεύτερη συμβουλή του Αλκιβιάδη προς τους Σπαρτιάτες, ήταν να μεταφέρουν τον πόλεμο στην Αττική οχυρώνοντας τη Δεκέλεια ώστε να στερήσουν πόρους από την Αθήνα (Ορυχεία Λαυρίου- γεωργική παραγωγή). Τρίτη, και ίσως η καλύτερη, ήταν να πλησιάσουν τους Πέρσες για οικονομική βοήθεια, προκειμένου να ναυπηγήσουν στόλο¹⁰.

Στη Σικελία οι επιχειρήσεις προχώρησαν στην αρχή ικανοποιητικά, αλλά με πολύ αργό ρυθμό. Ο Γύλιππος, ένας δυναμικός στρατηγός που στάλθηκε από τη Σπάρτη, έφερε νέες δυνάμεις στους αμυνόμενους και οι Αθηναίοι βρέθηκαν να υπερασπίζονται τους συμμάχους και τον εαυτό τους.

Χάθηκε μια μεγάλη ναυμαχία μέσα στο λιμάνι και η μόνη ελπίδα των Αθηναίων ήταν να αποβιβαστούν στην ξηρά και να προωθηθούν προς φιλικά τους εδάφη. Οι δρόμοι όμως είχαν αποκλειστεί και έτσι, ύστερα από φρικτές ταλαιπωρίες, όσοι απέμειναν παραδόθηκαν. Ο Νικίας και ο Δημοσθένης θανατώθηκαν, ενώ οι υπόλοιποι αιχμάλωτοι κλείστηκαν στα λατομεία των Συρακουσών, από τα οποία ελάχιστοι μόνο αφέθηκαν ελεύθεροι. Οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοι τους έχασαν περίπου 40.000 άνδρες και το μεγαλύτερο μέρος του στόλου τους.

➡ **Ο Δεκελεικός πόλεμος (413 - 404 π.Χ.)**

Η σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή του στόλου και του στρατού που πήγε στη Σικελία, παρέλυσε την Αθήνα. Της είχαν μείνει λίγα μόνο πλοία και ελάχιστα χρήματα.

Ο Λακεδαιμόνιος βασιλιάς Άγης, όπως είχε συμβουλέψει τους Σπαρτιάτες ο Αλκιβιάδης, εγκαταστάθηκε με το στρατό του στη Δεκέλεια της Αττικής, σε απόσταση μόλις 12 μιλίων από την Αθήνα. Αυτό σήμαινε, ότι σύμπασα η χώρα έπρεπε να εγκαταλειφθεί. Τα αργυρωρυχεία του Λαυρίου δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν πια και γύρω στους 20.000 δούλους αυτομόλησαν προς τους Σπαρτιάτες. Πολλοί από τους συμμάχους επαναστάτησαν.

Οι Αθηναίοι ήταν ακόμη ασφαλείς μέσα στα τείχη τους, υπό την προϋπόθεση ότι θα μπορούσαν να ανεφοδιάζονται με τρόφιμα. Για να διατηρήσουν ό,τι μπορούσαν από την ηγεμονία τους, οι Αθηναίοι μετέτρεψαν τη Σάμο σε κύρια ναυτική τους βάση και, επομένως, κύριο θέατρο του πολέμου έγινε τώρα το ανατολικό Αιγαίο.

Οι Σπαρτιάτες γρήγορα διαπίστωσαν ότι τα προβλήματα τους ήταν περίπλοκα. Ενώ κατόρθωσαν το 412 π.Χ., με τη βοήθεια των συμμάχων τους, να ναυπηγήσουν

¹⁰ «Η στρατιωτική Ηγεσία στον Θουκυδίδη», περ. Στρατιωτική Επιθεώρηση, τ. Μαρ.-Απρ. 2002.

στόλο ικανό να αντιπαραταχθεί στον αθηναϊκό, δεν είχαν τα μέσα για να τον συντηρήσουν και χρειάστηκε να ζητήσουν βοήθεια από τους Πέρσες.

➔ Ολιγαρχική μεταπολίτευση στην Αθήνα

Η Σπάρτη έχασε την καλύτερη ευκαιρία για επίσπευση της νίκης το 411π.Χ., όταν η Αθήνα αναστατώθηκε από μια εσωτερική πολιτική αλλαγή.

Στον παρά τη Σάμο στόλο, μερικοί από τους αθηναίους στρατηγούς προχώρησαν σε συνωμοτικές ενέργειες και πλησίασαν τον Αλκιβιάδη που βρισκόταν τώρα κοντά στον Τισσαφέρνη, το σατράπη των Σάρδεων. Κύριο όπλο του, ήταν η βεβαιότητα ότι θα κατόρθωνε να πείσει τον Τισσαφέρνη να στηρίξει τους Αθηναίους οικονομικά, αν μεταρρύθμιζαν το πολίτευμά τους. Ο ολιγαρχικός Πείσανδρος, με αντιπροσώπους του στόλου, εμφανίστηκε στην Αθήνα για να εισηγηθεί στον δήμο τη μεταπολίτευση. Η προοπτική των περσικών χρημάτων αποδείχθηκε αποφασιστική. Η Εκκλησία του δήμου αποδέχθηκε κατ' αρχήν τη «συνταγματική» αλλαγή.

Οι ολιγαρχικοί προσδοκούσαν συμπαράσταση από την εχθρική παράταξη και σχεδίαζαν να δεχθούν το σπαρτιατικό στόλο στον Πειραιά· αυτό όμως υπήρξε το έναυσμα για μια αντεπανάσταση υπό τον Θηραμένη που είχε αναδειχθεί ηγέτης των μετριοπαθών.

➔ **Η συνέχεια και το τέλος του πολέμου**

Την άνοιξη του 410 π.Χ., οι Αθηναίοι έπλευσαν στον Ελλήσποντο και αιφνιδίασαν το σπαρτιατικό στόλο έξω από την Κύζικο. Η νίκη ήταν συντριπτική, καθώς η Σπάρτη εξαφανίστηκε από τις θάλασσες και οι Αθηναίοι επανέφεραν στην κυριαρχία τους τις πόλεις του Ελλήσποντου και της Προποντίδος, των οποίων είχαν χάσει τον έλεγχο.

Το 407 π.Χ., ο Αλκιβιάδης αισθανόταν πια πολύ δυνατός και γύρισε στην Αθήνα, όπου η αποκατάστασή του είχε γίνει με επίσημο ψήφισμα. Του δόθηκε τώρα το αξίωμα του στρατηγού - αυτοκράτορος, δηλαδή η ανώτατη και ανεξέλεγκτη ηγεσία του πολέμου κατά της Σπάρτης.

Το Μάρτιο του 406 π.Χ., ένας υποδιοικητής του, που τον είχε αφήσει επικεφαλής του στόλου στο Νότιο με εντολή να μην εμπλακεί σε μάχη, παρασύρθηκε σε ναυμαχία κατά την οποία χάθηκαν 15 πλοία. Οι αντίπαλοί του στην Αθήνα άδραξαν την ευκαιρία και έστρεψαν την κοινή γνώμη εναντίον του. Η εκκλησία του δήμου, που είχε αρχίσει να αμφιταλαντεύεται λόγω της τεταμένης κατάστασης, εξέλεξε νέους στρατηγούς. Ο Αλκιβιάδης αποσύρθηκε σ' ένα οχυρό της Χερσονήσου και από εκεί παρακολούθησε την κατάρρευση της Αθήνας.

Στο προσκήνιο εμφανίζεται ο Λύσανδρος, ένας ευφυής, δυναμικός και αδίστακτος σπαρτιάτης ηγέτης, που πέτυχε εκεί που οι προκάτοχοί του είχαν αποτύχει· να εξασφαλίσει, δηλαδή, επαρκή οικονομική βοήθεια από την Περσία.

Ο Λύσανδρος προχώρησε με το σπαρτιατικό στόλο προς την Άβυδο, στον Ελλήσποντο, για να απειλήσει τις ζωτικές αρτηρίες της Αθήνας, που έρχονταν από τον Εύξεινο. Οι Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να τον ακολουθήσουν. Στρατοπέδευσαν κοντά στην εκβολή των Αιγός Ποταμών, απέναντι από την Άβυδο, και προσπάθησαν να συγκρουστούν με τους Σπαρτιάτες. Επειδή όμως εκείνοι δεν ανταποκρίθηκαν, χαλάρωσαν τις γραμμές τους και, έτσι, ο Λύσανδρος τους αιφνιδίασε, σε μια στιγμή που τα περισσότερα από τα πληρώματά τους είχαν διασκορπιστεί στη στεριά. Μόνο εννέα αθηναϊκά πλοία διέφυγαν του ολέθρου. Η Σπάρτη απέκλεισε τη σιταγωγό οδό προς την Αθήνα και έτσι η πτώση της πόλης ήταν αναπόφευκτη. Από τους συμμάχους, μόνο η Σάμος της έμεινε πιστή και αρνήθηκε να παραδοθεί.

Όταν η Αθήνα, λόγω του αποκλεισμού, βρέθηκε στα πρόθυρα λιμού, ο Θηραμένης πήγε στη Σπάρτη για να συζητήσει την παράδοσή της. Οι όροι με τους οποίους επέστρεψε, ήταν μεν ταπεινωτικοί, αλλά τουλάχιστον, η Σπάρτη αρνήθηκε να ικανοποιήσει τη Θήβα και την Κόρινθο, που ζήτησαν την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης.

Η Αθήνα υποχρεώθηκε να κατεδαφίσει τα Μακρά της Τείχη, να παραδώσει όλες τις τριήρεις εκτός από 12, να δεσμευθεί για ευθυγράμμιση με την εξωτερική πολιτική της Σπάρτης και να δεχθεί ως κυβερνήτες της τους Τριάκοντα Τυράννους, από τους οποίους οι δέκα διορίστηκαν από τον Λύσανδρο. Αυτοί θα καθόριζαν τις λεπτομέρειες ενός περισσότερο ολιγαρχικού πολιτειακού σχήματος, το οποίο θα αποδεχόταν η Σπάρτη.

Χάρτης των αντιπάλων

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ-ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι Αθηναίοι έχασαν έναν πόλεμο που θα μπορούσαν, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, εύκολα να είχαν κερδίσει, αφού ο συσχετισμός δυνάμεων ήταν ευνοϊκός γι' αυτούς. Η Αθήνα, συνεπώς, αντιμετώπισε πρόβλημα στρατηγικής. Αντίθετα η Σπάρτη παρά τον δυσμενή συσχετισμό ισχύος, επιλέγοντας μια στρατηγική που μεγιστοποίησε τα πλεονεκτήματά της και ελαχιστοποίησε τα αντίστοιχα του αντιπάλου, πέτυχε ολοκληρωτική νίκη. Παρακάτω θα εξετάσουμε της στρατηγικές των αντιπάλων, που έχρησαν τους μεν νικητές έναντι των δε.

Η Υψηλή Στρατηγική της Αθήνας

➔ Η Στρατηγική του Περικλή

Οι βάσεις της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής του Περικλή, που ακολουθήθηκαν σε γενικές γραμμές κατά τον Αρχιδάμειο πόλεμο, ήταν η απόρριψη κατευ-

νασμού και η αποφυγή υπερεξάπλωσης¹¹.

Κεντρικό στοιχείο της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής ήταν η απόρριψη του κατευνασμού. Ο Περικλής επέμενε στην εξασφάλιση της ισοτιμίας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Κάθε μονομερής παραχώρηση εκ μέρους της Αθήνας, οσοδήποτε μικρή και αν φαινόταν αρχικά, θα υπονόμει αυτήν την ισοτιμία. Έτσι, αμέσως πριν από την έναρξη του πολέμου, οι Σπαρτιάτες δήλωσαν ότι η ειρήνη θα μπορούσε να διατηρηθεί, αρκεί οι Αθηναίοι να ανακαλούσαν το περίφημο Μεγαρικό Ψήφισμα. Ακόμη και σε αυτό το σχετικό ήσσανος σημασίας ζήτημα, ο Περικλής δεν ήταν διατεθειμένος να κάνει μονομερείς παραχωρήσεις. Γι' αυτόν, η απαίτηση της Σπάρτης δεν ήταν τίποτα άλλο από μια δοκιμή της θέλησης και της αποφασιστικότητας των Αθηναίων. Εάν η Αθήνα υποχωρούσε σε αυτό το ζήτημα, τότε ήταν βέβαιο η Σπάρτη θα επανερχόταν με νέες απαιτήσεις.

Αναφορικά με την αποφυγή υπερεξάπλωσης, η στρατηγική του Περικλή ρητά απέρριπτε περαιτέρω κατακτήσεις. Ο Περικλής, στο λόγο του πριν την έναρξη του πολέμου, δεν είχε μόνο περιγράψει στους συμπολίτες του μια θεωρία νίκης, αλλά είχε επίσης αναφέρει και τις συνθήκες υπό τις οποίες η υψηλή στρατηγική του δεν αναμενόταν να λειτουργήσει.

«Έχω πολλούς άλλους λόγους να ελπίζω ότι θα νικήσουμε, υπό τον όρο όμως να μην επιδιώξουμε, ταυτόχρονα με την διεξαγωγή του πολέμου, να επεκτείνουμε την κυριαρχία μας και να μην εκτεθούμε σε κινδύνους περιπτούς. Περισσότερο φοβούμαι τα δικά μας σφάλματα παρά τα σχέδια του εχθρού».

Ο Περικλής είχε θέση σαν προτεραιότητα τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης, η οποία λόγω της μεγαλύτερης δυναμικής της αθηναϊκής Αυτοκρατορίας, θα ωφελούσε μακροπρόθεσμα τους Αθηναίους. Ενήργησε με πολλούς τρόπους για να πετύχει η υψηλή στρατηγική του. Εκτός από τα παραδοσιακά στρατιωτικά, χρησιμοποίησε οικονομικά, διπλωματικά και τεχνολογικά μέσα. Ο συγκεκριμένος συνδυασμός αυτών των μεθόδων διέπονταν από τις εξής αρχές:

- εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου (με συμμαχίες, λαμβάνοντας πόρους από τους «ελεύθερους συμμάχους» της, δηλαδή τη Χίου, τη Λέσβο και την Κέρκυρα, που προμήθευαν την Αθήνα με πλοία σε καιρό πολέμου και δια οικονομικής υποστήριξης από τις «υποτελείς πολιτείες», με παράλληλη δημιουργία οικονομικού αποθεματικού και ναυτικής εφεδρείας)

- εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Αθήνας και μείωση των αντιστοίχων πλεονεκτημάτων του αντιπάλου(τείχη της πόλης, ναυτικό)

- αποτροπή του αντιπάλου μέσω αποφυγής της επιτυχούς και επιδέξιας χρήσης αντιποίνων (με τα παραπάνω πλεονεκτήματα οι επιδρομές των Σπαρτιατών στην Αττική δεν είχαν ιδιαίτερο κόστος, ενώ αντίθετα βαθμιαία κλιμάκωση των αντιποίνων θα αύξανε το κόστος για τη Σπάρτη)

- υπονόμηση της γενικής βάσης ισχύος του αντιπάλου(μέσω της διεξαγωγής οικονομικού πολέμου και εκφοβισμού των συμμάχων των Σπαρτιατών)

- διαμόρφωση του εσωτερικού περιβάλλοντος του αντιπάλου προς όφελος της

¹¹ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», σελ 97.

Αθήνας. Η τελευταία έπρεπε να επηρεάσει ψυχολογικά τον αντίπαλό της. Στόχος του Περικλή, ουσιαστικά, ήταν να πείσει τους Σπαρτιάτες ότι ο πόλεμος εναντίον της Αθήνας ήταν μάταιος. Αυτή η κατάσταση, με την πάροδο του χρόνου, θα μπορούσε να επιφέρει αλλαγή στην εσωτερική κατανομή ισχύος στη Σπάρτη. Θα δημιουργούνταν δηλαδή οι συνθήκες για την εμφάνιση στο προσκήνιο μετριοπαθών ηγετών, που θα αντιλαμβάνονταν ότι ο πόλεμος δεν είχε νόημα και θα επιζητούσαν την ειρήνη. Έτσι έγινε τελικά. Οι δύο αντίπαλοι συνήψαν ειρήνη μετά το δέκατο έτος του πολέμου, όταν ο βασιλιάς Πλειστοάναξ, υποστηρικτής της ειρήνης, έγινε η σημαντικότερη προσωπικότητα στη Σπάρτη.

Κατά συνέπεια, η Αθήνα χάραξε μια υψηλή στρατηγική εξουθένωσης, η οποία είχε ως σκοπό να κάνει τη Σπάρτη να αναγνωρίσει τη ματαιότητα προσπάθειας αλλαγής του status quo.

➔ **Στρατηγική της Αθήνας μετά τον Περικλή**

Μέχρι το τέλος του Αρχιδάμειου πολέμου ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές η στρατηγική που είχε καθοριστεί από τον Περικλή. Υπό την ηγεσία όμως του Αλκιβιάδη, οι Αθηναίοι εγκατέλειψαν την αρχή του Περικλή περί ισορροπημένης σύνδεσης μέσω των σκοπών, προκειμένου να αποφευχθεί η υπερεξάπλωση. Το αποτέλεσμα ήταν η δαπανηρή Σικελική εκστρατεία. Η Αθήνα, με την εκστρατεία αυτή, υιοθέτησε απεριόριστες επιδιώξεις, προσβλέποντας στην κυριαρχία όλου του τότε γνωστού Ελληνικού κόσμου και της Δυτικής Μεσογείου¹². Προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω,

¹² Βλέπε Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλ. Β, §90 Ομιλία Αλκιβιάδη προς Σπαρτιάτες: «Πήγαμε στη Σικελία πρώτ' απ' όλα για να υποτάξουμε, αν μπορούσαμε, τους Σικελιώτες και μετά τους Ιταλιώτες, και εν συνεχεία να δοκιμάσουμε να κατακτήσουμε και την ηγεμονία των Καρχηδονίων και την ίδια την Καρχηδόνα. Και αν τα κατορθώναμε όλα αυτά, τότε είχαμε σκοπό να επιτεθούμε εναντίον της Πελοποννήσου, [...] και ναυπηγώντας, εκτός από τα δικά μας, πολυάριθμα πολεμικά, αφού η Ιταλία έχει άφθονη ξυλεία. Με αυτά θα είχαμε αποκλείσει την Πελοπόννησο από παντού και ταυτόχρονα θα κάναμε επιθέσεις με το πεζικό εναντίον των πολιτειών, είτε για να τις κυριέψουμε με έφοδο, είτε για να τις αποκλείσουμε με τείχος, κι έτσι εύκολα να

εγκαταλείφθηκε η στρατηγική της εξουθένωσης και υιοθετήθηκε η υψηλή στρατηγική της εκμηδένισης: συντριβή των αντιπάλων στο πεδίο της μάχης και συνακόλουθα κατάκτησή τους.

Η Σικελική εκστρατεία τελείωσε με τα γνωστά αποτελέσματα. Στη συνέχεια, προκειμένου η Αθήνα να περισώσει ό,τι είχε απομείνει και κατόπιν να ανακτήσει τα χαμένα εδάφη, εξακολούθησε τη στρατηγική της εκμηδένισης, επιδιώκοντας αποφασιστικές εμπλοκές στη θάλασσα. Τα κατάφερε αρκετά καλά, αλλά ήταν φανερό, ότι με τη Σικελική εκστρατεία οι Αθηναίοι είχαν φτάσει στη κορύφωση των πολεμικών τους προσπαθειών. Το αθηναϊκό ναυτικό συνεχίζει να νικά το Πελοποννησιακό και, για μια ακόμα φορά, οι στόχοι των Αθηναίων γίνονται απεριόριστοι, αφού απορρίπτουν τις σπαρτιατικές προτάσεις ειρήνης. Τελικά προσγειώνονται στην πραγματικότητα μετά την ήττα στους Αιγός ποταμούς, το 405 π.Χ.

Η Υψηλή Στρατηγική της Σπάρτης

Η Σπάρτη, σε αντίθεση με την Αθήνα, ακολούθησε από την αρχή του πολέμου τη στρατηγική της εκμηδένισης, σε συνδυασμό με τη διπλωματία εξαναγκασμού του αντιπάλου, θέτοντας σαν βασικό ΑΝΣΚ του πολέμου, τη διάλυση της Αθηναϊκής συμμαχίας. Στην αρχή, όμως, της αντιπαράθεσης έγινε λανθασμένη εκτίμηση της πραγματικής ισχύος των Αθηναίων από τον έφορο Σθενελάδα και τους περισσότερους Σπαρτιάτες. Αποτέλεσμα ήταν να ξεκινήσουν οι επιχειρήσεις χωρίς να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη ισορροπία δυνάμεων (οικονομικοί πόροι και νέοι σύμμαχοι), όπως είχε προτείνει ο Αρχίδαμος στην ομιλία του. Έτσι ξεκίνησαν μια σύγκρουση με απεριόριστες επιδιώξεις, σε σχέση με τα μέσα που διέθεταν, καταλήγοντας μετά από δέκα χρόνια στην ειρήνη του Νικία.

Στη συνέχεια όμως του πολέμου η Σπάρτη βελτίωσε το συσχετισμό δυνάμεων, αυξάνοντας συνεχώς το κόστος¹³ του για τους Αθηναίους. Τελικά, μετά την επιτυχή επέμβαση στη Σικελία, επήλθε η ανατροπή στην ισορροπία δυνάμεων. Τώρα πλέον η Σπάρτη, πέρα από την παραδοσιακή της ισχύ στην ξηρά, απέκτησε και ισότητα στη θάλασσα, με τη βοήθεια των νέων συμμάχων και τα χρήματα των Περσών. Μεταφέροντας τον πόλεμο στο ζωτικό χώρο της Αθήνας, που ήταν το Αιγαίο, κατάφερε να πλήξει απευθείας το Κέντρο Βάρους (center of gravity) της αθηναϊκής ισχύος, δηλαδή το ναυτικό. Επακολούθησαν τα γνωστά αποτελέσματα και, μετά την αιχμαλωσία του αθηναϊκού ναυτικού στους Αιγός ποταμούς το 405 π.Χ., ήρθε η κατάρρευση και παράδοση των Αθηνών το 404 π.Χ.

Ένας άλλος πυλώνας της στρατηγικής των Λακεδαιμονίων ήταν η διεθνής νομιμοποίηση. Η διεθνής νομιμοποίηση έπαιξε κεντρικό ρόλο στην υψηλή στρατηγική της Σπάρτης. Όπως έχει αναφερθεί, οι σύμμαχοι της Αθήνας είχαν στην πράξη μετατραπεί σε φόρου υποτελείς. Η Σπάρτη είχε τη φήμη του εχθρού της τυραννίας («μισοτύραννος») και είχε συχνά ανατρέψει τυράννους σε διάφορες ελληνικές πολιτείες, συμπεριλαμβανομένης της Αθήνας. Επιπλέον, ήταν η ηγέτιδα δύναμη των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της κρίσιμης,

---

κατακτήσαμε την Πελοπόννησο. Μετά θα κυριαρχούσαμε σ' ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο».

¹³ Για να αυξηθεί το κόστος του πολέμου για την Αθήνα η Σπάρτη προέβη στις εξής ενέργειες: α)Καταστροφή της Αττικής, β)προσπάθεια διάλυσης της αυτοκρατορίας(ενθάρυνση αποστασιών), γ) εκμετάλλευση δευτερευόντων μετώπων που άνοιγαν οι Αθηναίοι (π.χ. Σικελία).

Μεταφέροντας τον πόλεμο στο ζωτικό χώρο της Αθήνας, που ήταν το Αιγαίο, κατάφερε να πλήξει απευθείας το Κέντρο Βάρους της αθηναϊκής ισχύος, δηλαδή το ναυτικό.

αμυντικής φάσης των Περσικών πολέμων. Κατά συνέπεια, ήταν εύκολο για τους Σπαρτιάτες να εμφανιστούν ως οι ελευθερωτές των Ελλήνων από την καταπίεση των Αθηναίων, εξασφαλίζοντας έτσι ευρεία υποστήριξη. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινής γνώμης συμπαθούσε τους Λακεδαιμόνιους, οι οποίοι άλλωστε είχαν διακηρύξει ότι θ' απελευθερώσουν την Ελλάδα. Πολύς πολίτες και ιδιώτες ήταν πρόθυμοι να τους βοηθήσουν, όσο μπορούσαν, με λόγια ή έργα.

Στο τελεσίγραφο των Σπαρτιατών, στην αρχή του πολέμου, υπήρχε η απαίτηση να δώσουν οι Αθηναίοι στους Έλληνες την ελευθερία τους. Εκτός από σαφή διατύπωση των απειρίοριστων επιδιώξεων της Σπάρτης, το τελεσίγραφο αυτό ήταν ταυτόχρονα και μια έξυπνη προπαγανδιστική κίνηση: η ηγέτιδα δύναμη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας είχε επίσημα ζητήσει την απελευθέρωση των Ελλήνων και, ακόμη σημαντικότερο, ήταν διατεθειμένη να πολεμήσει γι' αυτόν το σκοπό. Οι Σπαρτιάτες θα χρησιμοποιούσαν με επιδεξιότητα αυτό το επιχείρημα καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Για παράδειγμα, ο Βρασίδης, κατά τη διάρκεια της εξαιρετικά επιτυχημένης εκστρατείας του στη Βόρειο Ελλάδα, επανειλημμένα τόνισε την αποστολή του ως ελευθερωτή. Αυτό, σε συνδυασμό με τη δίκαιη και μετριοπαθή συμπεριφορά του, δημιούργησε μια εξαιρετικά ευνοϊκή ατμόσφαιρα για τη Σπάρτη στην περιοχή εκείνη.

Πέρα από την εκμετάλλευση της έλλειψης διεθνούς νομιμοποίησης της αθηναϊκής εξωτερικής πολιτικής, η Σπάρτη προσπάθησε επίσης να υπονομεύσει και την εσωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής του αντιπάλου της. Εκτός από την άμεση προσέγγιση που ευνοούσε ο Αρχίδαμος, δηλαδή την εξισορρόπηση της οικονομικής και ναυτικής ισχύος της Αθήνας, οι Σπαρτιάτες ακολούθησαν επίσης και μια έμμεση προσέγγιση για την επίτευξη των πολιτικών τους σκοπών. Αυτή συνίστατο στην καταστροφή της αττικής γης, που απευθυνόταν, πέρα από το οικονομικό και κοινωνικό κόστος, στο ηθικό των Αθηναίων. Ο Αρχίδαμος, επιδεικνύοντας εξαιρετική γνώση της εσωτερικής δομής του αντιπάλου, προσπάθησε, κατά τη διάρκεια των εισβολών του στρατού του στην Αττική, να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές διαιρέσεις των Αθηναίων, προκειμένου να υπονομεύσει την εσωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας. Χαρακτηριστική είναι η συμπεριφορά του κατά την πρώτη εισβολή:

«Αφού δεν είχαν πάει να τον εμποδίσουν ούτε στην Ελευσίνα ούτε στο Θριάσιο, δοκίμαζε τώρα, μένοντας στις Αχαρνές, να τους παρασύρει να δώσουν μάχη. Και η τοποθεσία ήταν κατάλληλη για στρατόπεδο και οι Αχαρνείς αποτελούσαν σημαντικό μέρος του πληθυσμού της Αθήνας - οι οπλίτες τους ήσαν τρεις χιλιάδες. Γι' αυτό και ο Αρχίδαμος

νόμιζε ότι δεν θ' ανεχθούν να βλέπουν την γη τους να καταστρέφεται, αλλά ότι θα παρ-
σύρουν και τους άλλους Αθηναίους σε μάχη¹⁴».

Το πλήγμα στο ηθικό των Αθηναίων ήταν οδυνηρό και, με δεδομένη την απρόβλεπτη διαδικασία λήψης αποφάσεων της αθηναϊκής πολιτείας, όπου όλα εξαρτώνταν από τις μεταβαλλόμενες διαθέσεις της Εκκλησίας του Δήμου, η έμμεση προσέγγιση των Σπαρτιατών μπόρεσε, ομολογουμένως, να επιφέρει αποτελέσματα. Πράγματι, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι μετά τη δεύτερη εισβολή των Πελοποννησίων και την ολοσχερή καταστροφή της Αττικής, οι Αθηναίοι έστειλαν πρέσβεις στη Σπάρτη για να ζητήσουν συμβιβασμό. Απ' ό,τι φαίνεται, οι απαιτήσεις των Σπαρτιατών ήταν υπερβολικές ή τουλάχιστον πρέπει να θεωρήθηκαν ως τέτοιες από τους Αθηναίους, γιατί τίποτα δεν προέκυψε από την αθηναϊκή πρωτοβουλία.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των παραπάνω στρατηγικών των δύο αντιπάλων, όπως αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας ενότητας, ήταν η ήττα της Αθήνας και η αποδιοργάνωση της εκτεταμένης Αθηναϊκής Συμμαχίας, η εκπλήρωση, δηλαδή, των προγραμματικών επιχειρησιακών στόχων του Πελοποννησιακού Συνασπισμού. Οι αιτίες για τη συγκεκριμένη έκβαση των πολεμικών συγκρούσεων είναι πράγματι πολλές και πολυσήμαντες, αφού εκτείνονται στο στρατιωτικό, πολιτικό, διπλωματικό, ανθρώπινο και ψυχολογικό πεδίο. Θα μπορούσαν, ωστόσο, να συμπυκνωθούν σε ορισμένες βασικές διατυπώσεις: η ασυμφωνία στόχων και πολεμικών μέσων της Αθηναϊκής Συμμαχίας, που οδήγησε σε έναν πολυμέτωπο αγώνα, ο οποίος έφθειρε την αθηναϊκή συνοχή, η απολυταρχική υφή της Αθηναϊκής Συμμαχίας, που αποξένωσε πολλές πόλεις-μέλη και αποδυνάμωσε το συμμαχικό δίκτυο και οι σοβαρές εσωτερικές αδυναμίες του αθηναϊκού δημοκρατικού πολιτεύματος, οι οποίες υπονόμειαν σταθερά τις πολεμικές προσπάθειες των Αθηνών.

Θα παρατηρούσε κανείς ότι όλες οι παρατιθέμενες αιτίες αφορούν μόνο την αθηναϊκή πλευρά και καθόλου αυτήν της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Πράγματι, περισσότερο ισχύει ότι τον Πελοποννησιακό Πόλεμο τον έχασε η Αθήνα, παρά ότι τον κέρδισε η Σπάρτη και οι σύμμαχοί της. Μια τέτοια πρόταση δεν αμφισβητεί την πολεμική ανδραγαθία των Πελοποννησίων - άλλωστε οι στρατιωτικές επιχειρήσεις ήταν αυτές που τελικά έκριναν τον πόλεμο, κι όχι οι πολιτικές ή οι διπλωματικές ισορροπίες. Τονίζεται απλώς το εξαιρετικό πολιτικό φαινόμενο που αποτέλεσε η Αθήνα τον 5^ο π.Χ. αιώνα, καθώς και το γεγονός ότι οι αποφασιστικές πολεμικές συγκρούσεις ήταν αρχικά στρατηγικές πρωτοβουλίες των Αθηνών, οι περισσότερες, ομολογουμένως, ευφυείς στη σύλληψη, οι οποίες μεταβλήθηκαν όμως σε ήττες με σημαντικές συνέπειες. Συνεπώς, από μια πλευρά θεωρούμενη, η έκβαση του Πελοποννησιακού Πολέμου δικαίωσε την προτεραιότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων έναντι των πολιτικών υπολογισμών.

¹⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλίο Β', §20.

ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις αυτού του μακροχρόνιου πολέμου, που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας; Τρεις σχεδόν δεκαετίες ενόπλων συγκρούσεων είχαν αφήσει την Αθήνα ηττημένη, οικονομικά κατεστραμμένη και χωρίς ηθικό, ανατρέποντας την ισορροπία με την Περσική Αυτοκρατορία. Η ηγεμονία της είχε χαθεί και, μαζί με την πολιτική, έχασε και την πολιτιστική ηγεσία της Ελλάδας. Όμως και οι νικητές δεν ήταν σε καλύτερη κατάσταση και γρήγορα αποδείχθηκε ότι δεν ήταν ικανοί να διατηρήσουν την πανελλήνια ηγεμονία.

Μια πολύ σημαντική επίπτωση ήταν το γεγονός, ότι ένα «τρίτο μέρος», οι Πέρσες, είχε παρέμβει στη σύγκρουση, επιδιώκοντας του δικούς του στόχους, την ανάκτηση δηλαδή των περιοχών που είχαν χαθεί λιγότερο από έναν αιώνα πριν. Με τον περιζήτητο χρυσό που προσέφεραν, κέρδισαν την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους επί των ελληνικών πόλεων της Ιωνίας. Κανένας δε θα μπορούσε να νικήσει στον Πελοποννησιακό Πόλεμο χωρίς τα χρήματα των Περσών. Οι νικητές ανέλαβαν το ρόλο εναντίον του οποίου υποτίθεται ότι είχαν πολεμήσει και προσπάθησαν να φέρουν κάτω από την εξουσία τους τις πόλεις που είχαν «ελευθερώσει».

Επιπτώσεις υπήρξαν και στη μορφή που πήραν οι πολεμικές επιχειρήσεις. Τελείωσαν οι ημέρες των ηρωικών μαχών των Περσικών πολέμων, τα αποτελέσματα των οποίων κρινόταν με μια αποφασιστική σύγκρουση. Ο αγώνας επεκτάθηκε σε νέους φονικούς και δαπανηρούς ορίζοντες και ο πόλεμος έχασε κάθε ηθικό φραγμό. Η πολύχρονη πολεμική αντιπαράθεση δε δημιούργησε νέες μορφές πολεμικής τέχνης. Εισήγαγε στην Ελλάδα την έννοια του επαγγελματία στρατιώτη. Κατά τη διάρκεια του μακροχρόνιου πολέμου, οι πολίτες, που κάποτε καλούνταν υπό τα όπλα σε περίπτωση κινδύνου, υπηρετούσαν συνεχώς στους στρατούς, μετατρέποντας τους σε μόνιμα σώματα και περνώντας μεγάλα χρονικά διαστήματα μακριά από τα σπίτια τους. Αυτό αναπόφευκτα δημιούργησε τον επαγγελματισμό.

Το πραγματικό σύστημα των μισθοφόρων, που έγινε σημαντικός παράγοντας της ελληνικής ιστορίας, ήταν κυρίως προϊόν του Πελοποννησιακού Πολέμου. Οι πολιτικοί εξόριστοι και οι επαγγελματίες στρατιώτες που βρέθηκαν χωρίς εργασία, έγιναν μισθοφόροι, έτοιμοι να υπηρετήσουν όποιον τους πλήρωνε καλύτερα. Πολλοί από αυτούς κατέφυγαν στην Περσία. Δεκατρείς χιλιάδες από αυτούς τους μισθοφόρους, οι

θρυλικοί Μύριοι υπό τον Αθηναίο Ξενοφώντα, φίλο και μαθητή του Σωκράτη, πέτυχαν το μυθικό τους κατόρθωμα στα βάθη της Περσίας, που όπως συμφωνούν πολλοί ιστορικοί άνοιξε το δρόμο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Οι νίκες των Ελλήνων στους Περσικούς πολέμους είχαν φέρει το κέντρο του αρχαίου κόσμου στην Ελλάδα. Η φθορά του Πελοποννησιακού Πολέμου μετατόπισε το κέντρο αυτό στην Περσία και στον Ελληνισμό

της Δύσης. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε, μέχρι το νέο και σφριγηλό ελληνικό βασίλειο της Μακεδονίας να αναλάβει την ηγεμονία της Ελλάδας και να φέρει τον ελληνικό πολιτισμό μέχρι την Ινδική χερσόνησο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας. Η έκβασή του, όποια και αν ήταν, θα έπαιζε αποφασιστικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη του αρχαίου Ελληνισμού. Πέρα όμως από τις συνέπειες αυτού, όπως αυτές αναφέρθηκαν παραπάνω, η μελέτη του μέσα από τις πηγές και, κυρίως, το έργο του Θουκυδίδη έχει πολλά να διδάξει στο σύγχρονο μελετητή της Ιστορίας.

Τα μοντέλα που εφάρμοσε ο αρχαίος Ιστορικός για να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά των συγχρόνων του πολιτικών οντοτήτων, μπορούν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν από τους σημερινούς μελετητές των διεθνών σχέσεων. Επίσης, οι στρατηγικές, που εφαρμόστηκαν από τους δύο αντιπάλους, παραμένουν διαχρονικές και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν οδηγοί των σύγχρονων ηγετών.

Τελειώνοντας την παρούσα εργασία, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν τα λόγια του Ερμοκράτη προς τους Συρακούσιους, τα οποία καταδεικνύουν την διαχρονικότητα των διδαγμάτων του Πελοποννησιακού πολέμου:

«Δεν κατηγορώ εκείνους που επιζητούν να επεκτείνουν την εξουσία τους. Κατηγορώ εκείνους που είναι πρόθυμοι να υποταχθούν», Θουκυδίδη Ιστορία Βιβλ.Δ.

«Αλλά η αληθέστατη αιτία, ήτις όμως παρέμεινε αφανής, μήποτε λεχθήσα, φρονώ ότι υπήρξεν η γιγάντωση των Αθηνών ήτις ενεποίει τον φόβον εις τους Λακεδαιμόνιους και ηνάγκασε τούτους να πολεμήσουν».

ΑΘΗΝΑ	ΣΠΑΡΤΗ
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Ναυτική κυριαρχία • Οικονομική δύναμη • Υπερπόντια αυτοκρατορία • Απόρθητες οχυρώσεις 	<ul style="list-style-type: none"> • Ισχυρές χερσαίες δυνάμεις • Δυσαρέσκεια των συμμάχων πόλεων της Αθήνας
ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> • Ασθενείς χερσαίες δυνάμεις • Δυσαρέσκεια των συμμάχων πόλεων • Απρόβλεπτη διαδικασία λήψης αποφάσεων λόγω του πολιτεύματος 	<ul style="list-style-type: none"> • Ασθενείς ναυτικές δυνάμεις • Περιορισμένοι οικονομικοί πόροι • Κίνδυνος εσωτερικής εξέγερσης • Δυσκολία για μακροχρόνιες και μακρινές εκστρατείες

Αθήνα και Σπάρτη: Συγκριτικά πλεονεκτήματα και αδυναμίες¹⁵

¹⁵ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», εκδ. Εστία 1999.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- ✉ Ιωάννης Κωτούλας: «Πελοποννησιακός Πόλεμος: Το λυκόφως της Κλασικής Ελλάδος», εκδ. Περισκόπιο 2005.
- ✉ Κολιόπουλος Κ.: «Η υψηλή στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης», εκδ. Ποιότητα, 2001.
- ✉ Αλεξάνδρου Λιανόπουλου (Μετάφραση): «Πελοποννησιακός Πόλεμος Θουκυδίδου Ιστορία 431-411 π.Χ.», εκδ. Αρχηγείο Στρατού 1976.
- ✉ Αθανάσιος Πλατιάς: «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», εκδ. Εστία 1999.
- ✉ Γεώργιος Ράπτης (Μετάφραση-Σχόλια) Αρχαίοι Συγγραφείς: «Ξενοφών Ελληνικά» Τόμος Α', Β', Γ', εκδ. Ζήτρος 2002.

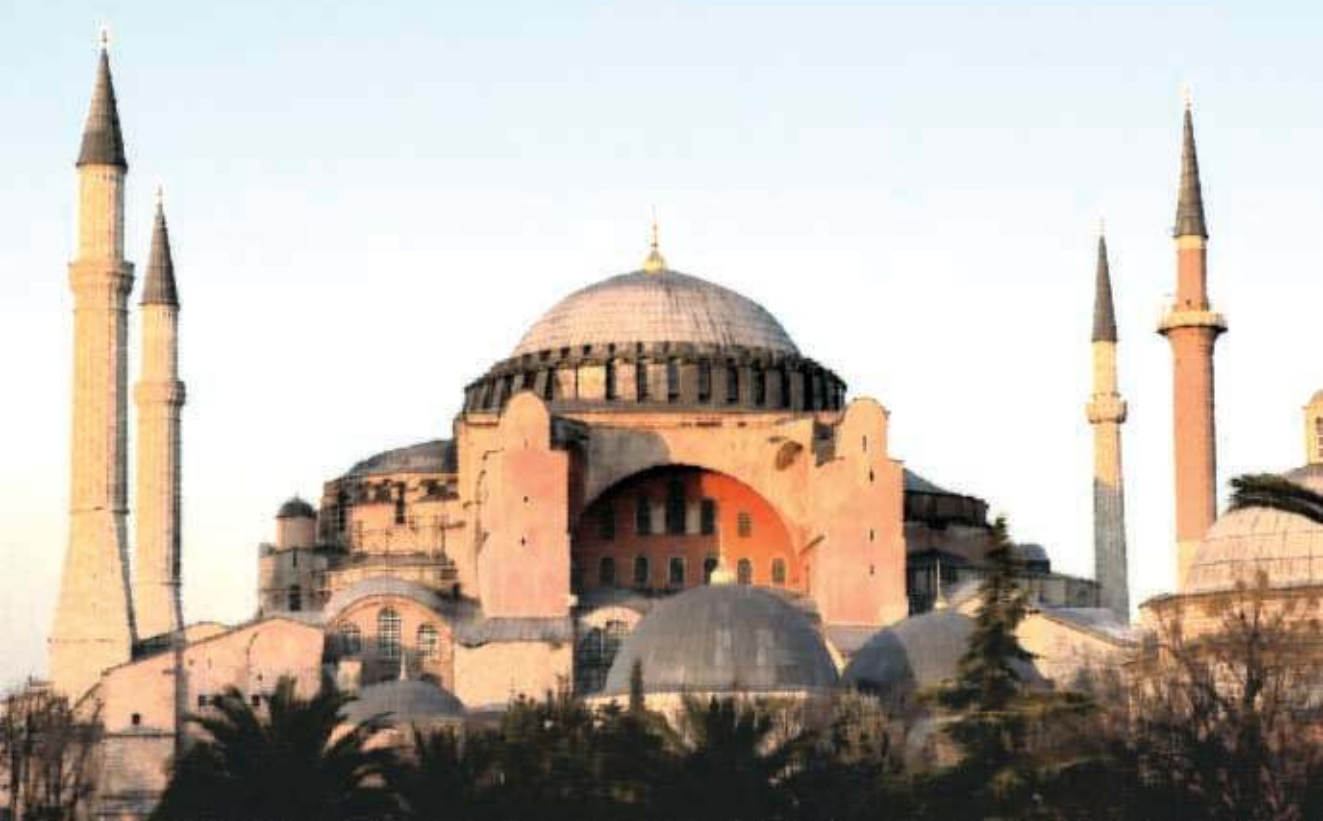
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

- ✉ Επχός Γεώργιος Κωστίδης: «Η στρατιωτική Ηγεσία στον Θουκυδίδη», Περιοδικό Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάρ.-Απρ. 2002, σελ. 104-131 Έκδοση ΓΕΣ/ΔΕΝΔΗΣ.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- ✉ www.ime.gr/chronos
- ✉ www.elihnismos.org

Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Σημείο καμπής

ΣΚΕΨΕΙΣ
ΣΧΟΛΙΑ
ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Υπτγος ε.α. Βασίλειος Διάμεσης,
τ. Καθηγητής ΣΣΕ, Μέλος ΔΣ ΣΣΕΘΑ

*«Η Ιστορία επαναλαμβάνεται»
«Οι αιώνες αντιγράφουν αλλήλους»*

Ή εάν θέλετε:

«Τα αυτά αίτια άγουν εις τα αυτά αποτελέσματα»

Θα εθεωρούμην κομίζων γλαύκα εις Αθήνας, εάν σας παρέθετα μια απλή και ξηρά αφήγηση των γεγονότων, τα οποία άλλωστε είναι λίγο πολύ γνωστά. Δεν μπορούμε όμως, παρά να σταθούμε σε ορισμένα από αυτά.

Η ιστορία τιμωρεί τους λαούς που παραμελούν την άμυνα τους. Όταν ανήλθε στο θρόνο ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ανελάμβανε το σταυρόν του μαρτυρίου που του επεφύλασσε η μοίρα της Ιστορίας. Περιεβλήθη τον ακάνθινο στέφανο του αγωνιώντος Βυζαντίου. Γιατί όμως;

Η Πόλη περιζώνεται από παντού από τον εχθρό, σε διάστημα πολλών ήδη ετών. Δε διαθέτει οργανωμένο σύστημα άμυνας, ούτε ικανή φρουρά.

Γιατί η 29^η Μαΐου; Κατ' αρχήν είναι μνημόσυνο στους πεσόντες. Ο Ελληνισμός θρηνεί. Αλλά και θυμάται, συγκρίνει, προβληματίζεται.

Στη διαδρομή της Ιστορίας, όλα σχεδόν τα Έθνη έχουν να καταγράψουν σελίδες δόξης, αλλά και κατασχύνης. Είναι λοιπόν προφανές ότι, όπως διδασκόμεθα και εορτάζουμε τις επιτυχίες μας, κατά παρόμοιο τρόπο πρέπει να προβληματιζόμεθα και διδασκόμεθα από τις αποτυχίες και τα λάθη μας. Αυτά όμως πρέπει να μην επαναλαμβάνονται και να είναι κατά το δυνατόν επανορθώσιμα. Νομίζω ότι περιττεύει να αναφέρω σχετικά παραδείγματα.

Ο διαπρεπής Βρετανός Βυζαντινολόγος, Σερ Στίβεν Ράνσιμαν αναφέρει στο έργο του, «Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης», τα εξής:

«Αυτή η Δ' Σταυροφορία του 1204 έθεσε τέρμα στην παλιά Ανατολική Αυτοκρατορία ως υπερεθνικό κράτος.

Η Αυτοκρατορία που αποκαταστάθηκε από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο το 1261 δεν ήταν πια η κυριαρχούσα δύναμη στη Χριστιανική Ανατολή.

Ο Αυτοκράτωρ εξακολουθούσε να είναι, τουλάχιστον στα μάτια των Ανατολικών, ο Ρωμαίος αυτοκράτορας, αλλά στην πραγματικότητα ήταν μόνο ένας ηγεμόνας μεταξύ άλλων, εξ ίσου ή περισσότερον ισχυρών».

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, όταν επέστη η στιγμή, ήταν αδύνατο να ξεφύγει από το πεπρωμένο που του είχαν υφάνει οι κληρονομικές και ιστορικές του καταβολές.

Ήταν Έλληνας και συγχρόνως Αυτοκράτωρ.

Μετάφερε, μέσα από τα βάθη των αιώνων, το Λεωνίδα της Σπάρτης και τον Κόδρο των Αθηνών. Η απάντηση επομένως προς τον Μωάμεθ ήταν αναμενόμενη. «Κοινή γαρ γνώμη αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα της ζωής ημών».

Έμεινε, παρά τις δελεαστικές προτάσεις, πολέμησε και χάθηκε μαχόμενος στην Πύλη του Ρωμανού. Η Πόλη δεν παραδόθηκε, αλλά καταλήφθηκε όταν έπεσε και ο τελευταίος υπερασπιστής της.

Όσο για το μεγαλείο και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου και της αρχαίας Ελλάδος, ας θυμηθούμε τα λόγια του καθηγητού της Οξφόρδης Σερ Λίβινγκστον:

«Εάν επρόκειτο τα πάντα να καταστραφούν, δύο μόνο φάροι θα ήθελα

να διασωθούν. Ο Παρθενών και η Αγία Σοφία, η οποία είναι η συνισταμένη του ολοκληρωμένου Βυζαντινού πολιτισμού, όπως και ο Παρθενών είναι το κορύφωμα της αθηναϊκής μεγαλοφυΐας. Οι Έλληνες μπορούν να είναι υπερήφανοι και για τα δύο».

Χάσαμε το καλλιτεχνικό και πνευματικό αριστούργημα παγκοσμίου ακτινοβολίας, την Αγία Σοφία, και μαζί μας όλος ο πολιτισμένος κόσμος.

Αν θέλουμε λοιπόν να διατηρήσουμε τον Παρθενώνα, τον τηλαυγή αυτό φάρο της ανθρωπότητας, ας έχουμε κατά νουν, συνεχώς και αδιαλείπτως, τα λόγια του διαπρεπούς συγγραφέα Στέφαν Τσβάιχ, από το μνημειώδες έργο του, «Οι μεγάλες ώρες της Ανθρωπότητας»:

«Στην Ιστορία, όπως και στη ζωή, καμιά λύπη, καμιά μεταμέλεια δε μπορούν ν' αναπληρώσουν την απώλεια μιας μοιραίας στιγμής όπως και χίλια χρόνια δεν μπορούν να εξαγοράσουν μιας ώρας απερισκεψία».

«Η ανθρωπότητα δε θα μπορέσει ποτέ να εκτιμήσει εις όλη του την έκταση το κακό που μπήκε από την Κερκόπορτα εκείνη τη μοιραία ώρα, ούτε τι έχασε ο κόσμος του πνεύματος με την κατάληψη του Βυζαντίου».

ΠΩΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΟΜΩΣ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΛΙΓΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ;

Κάθε άνθρωπος και κάθε Έθνος είναι στενά συνδεδεμένα με την Ιστορία και το παρελθόν τους και δεν είναι εύκολο να απεμπλακούν από αυτά.

Μια σειρά λαμπρών αυτοκρατόρων - στρατηλάτων, όπως ο Νικηφόρος Φωκάς, ο Ιωάννης Τσιμισκής και ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος, θα οδηγήσουν το Βυ-

ζάντιο σε πολεμικούς θριάμβους, αλλά και σε ειρηνικά επιτεύγματα, έτσι ώστε η περίοδος 945-1025, δίκαια να ονομασθεί εποχή της μεγαλύτερης ακμής και δόξας της μεγάλης Ελληνικής Αυτοκρατορίας.

Είναι βέβαιο όμως ότι το «τηρήσαι τα αγαθά χαλεπώτερον του κτήσασθαι».

ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ ΟΜΩΣ Η ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ;

Όταν πέθανε ο Βασίλειος ο Β΄, το 1025, τα σύνορα του Βυζαντίου εκτεινόταν από το Δούναβη, ως την Αρμενία και τη Συρία. Η στρατιωτική του ισχύς και ο πληθυσμός του, μαζί με την πολιτιστική και θρησκευτική του ακτινοβολία, το καθιστούσαν μια μεγάλη παγκόσμια δύναμη της εποχής. Η θέση του Βυζαντίου και η πρόσφατη επέκταση των εδαφών του, θα προκαλέσουν οικονομική άνοδο και ευημερία, που θα εμφανιστούν πιο έντονα στην πρωτεύουσα και λιγότερο ή και καθόλου στις επαρχίες. Αυτή η ευημερία και η μη ύπαρξη αξιόλογου εξωτερικού εχθρού την εποχή εκείνη, θα δημιουργήσουν στους ηγέτες και την αριστοκρατία της Πόλης ένα πνεύμα ασφαλείας, που δεν θα αργήσει να προκαλέσει τάσεις ευζωίας, ευδαιμονισμού, ραστώνης ή ακόμη και αδιαφορίας, τόσο για τη στρατιωτική οργάνωση και ασφάλεια του Κράτους, όσο και για τα προβλήματα των επαρχιών.

Έτσι, κατά την εποχή των διαδόχων του Βασιλείου του Β΄, θα αρχίσει να εμφανίζεται δυσαρέσκεια, κυρίως των Ανατολικών επαρχιών, έναντι του κέντρου. Η ανισότητα αυτή θα ενισχυθεί από θρησκευτικές διακρίσεις, διωγμούς και, κυρίως, καταπιεστική φορολογική πολιτική, που θα φέρει οικονομική κρίση στους μικρούς και μεσαίους ιδιοκτήτες γης.

Όμως οι άνθρωποι αυτοί αποτελούσαν βάθρο για τη στρατιωτική οργάνωση και ασφάλεια του Κράτους, γιατί, είτε σαν Ακρίτες, είτε σαν προσωπικό του στρατού των Θεμάτων, έδιναν τον εθνικό χαρακτήρα στο Βυζαντινό στρατό.

Η οικονομική καχεξία των μικροκτηματιών θα προκαλέσει τη μετακίνηση τους προς τα αστικά κέντρα, ενίσχυση των μεγάλων κτημάτων των στρατιωτικών επαρχιών και, τέλος, τάσεις ανυπακοής των τελευταίων προς τον Αυτοκράτορα.

Η στρατιωτική οργάνωση του Βυζαντίου θα δεχθεί ένα αληθινά καίριο πλήγμα, όταν ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος θα επεκτείνει το μέτρο εξαγοράς της στρατιωτικής θητείας και στις δυσαρεστημένες Ανατολικές επαρχίες. Συγχρόνως, η κεντρική εξουσία θα γίνει απόλυτα συγκεντρωτική και θα περάσει

στα χέρια διανοούμενων γραφειοκρατών της πρωτεύουσας.

Από την εποχή αυτή παρατηρείται ενίσχυση του μισθοφορικού στρατού και, αντίστοιχα, αποδυνάμωση του στρατού των θεμάτων, που, κυριολεκτικά, θα μείνουν σχεδόν ανυπεράσπιστα. Αυτές οι συνθήκες θα επιδεινωθούν, συν τω χρόνω, από γενική αποδιοργάνωση του Κράτους, δυναστικές έριδες και στρατιωτικές επαναστάσεις. Έτσι, μέσα σ' αυτό το γενικό κλίμα, θα εμφανισθούν περί τα μέσα του 11^{ου} αιώνα, στα Ανατολικά σύνορα, οι Ογούζοι ή Σελτζούκοι Τούρκοι, λαός νομαδικός και πολεμικός. Φανατισμένοι από τα κηρύγματα του Ισλάμ, θα προσπαθήσουν να κυριαρχήσουν στις Ανατολικές επαρχίες. Ολιγαρχείς και ανθεκτικοί πολεμιστές, εξάαιρετοι ιππείς και τοξότες, μπορούσαν να μετακινούνται

εύκολα, να επιτίθενται αιφνιδιαστικά και να φεύγουν γρήγορα. Φαίνεται όμως, ότι και το Σχίσμα των Εκκλησιών, το 1054, άσκησε σημαντική επίδραση στην επιδείνωση της κατάστασης.

Μετά από λίγα χρόνια ακολουθεί η ολοκληρωτική καταστροφή ενός ευάριθμου αλλά ανομοιογενούς μισθοφορικού στρατού, στη γνωστή μάχη του Ματζικέρτ, κοντά στη λίμνη Βαν της Ανατολίας, το 1071. Τα αποτελέσματα ήταν τραγικά για τον Ρωμανό Δ' Διογένη και το Βυζάντιο.

ΤΙ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕ ΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ;

Η τύφλωση του Ρωμανού και ο εμφύλιος πόλεμος θα επιτρέψουν στον Αλπ Αρολάν την ολοκληρωτική σχεδόν κατάληψη της Μ. Ασίας και την εγκαθίδρυση σ' αυτή, μέσα σε 10 χρόνια, ενός ισχυρού τουρκικού κράτους. Με τον τρόπο αυτό, οι Τούρκοι επέτυχαν μέσα σε 10 μόνο χρόνια (1071-1081) ό,τι δεν επέτυχαν οι Άραβες σε 3 ολόκληρους αιώνες.

Η 2^η χαριστική βολή θα δοθεί μετά από 105 χρόνια, το 1176, στη μάχη του Μυριοκέφαλου, που βρίσκεται στις πηγές του Μαιάνδρου Ακά, της σημερινής πόλεως Ντενισλί της Δυτικής Μικράς Ασίας.

Όμως παρά τις δύο αυτές αποτυχίες του Μάτζικερτ και του Μυριοκέφαλου, η δυναστεία των Κομνηνών, που επακολούθησε, θεωρείται γενικά σαν περίοδος ανόρθωσης και ακμής του Βυζαντίου. Κατά τη διάρκεια της, η Αυτοκρατορία όχι μόνο κατόρθωσε να αναδιοργανωθεί, αλλά απέκρουσε σημαντικούς εχθρούς όπως Νορμανδούς, Σταυροφόρους και Τούρκους και κατάφερε να επεκτείνει και σταθεροποιήσει τα σύνορα της τόσο στην Ευρώπη, όσο και στη Μικρά Ασία. Το πιο σοβαρό πλήγμα καταφέρθηκε

από τους Σταυροφόρους το 1204. Ο γνωστός διαπρεπής Βυζαντινολόγος Ράνσιμαν, γράφει: «Η δυνατότητα κατακτήσεως της Πόλης υπό των Οθωμανών οφείλεται στο έγκλημα των Σταυροφόρων. Στις 29 Μαΐου 1453 ένας πολιτισμός σαρώθηκε αμετάκλητα». Έτσι κατερρίφθη και το άπαρτο της Βασιλεύουσας.

ΠΩΣ ΕΞΕΛΙΧΘΗΚΕ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ;

Η ίδρυση και γρήγορη σχετικά επέκταση του Οθωμανικού κράτους από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, δεν οφειλόταν μόνο στη στρατιωτική του ισχύ και το θρησκευτικό φανατισμό των υπηκόων του. Έχει την αιτία του, κυρίως, στους εμφύλιους αγώνες κατά την εποχή των διαδόχων του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, το γνωστό εθνικό спор των Ελλήνων. Άλλο αίτιο, της μη έγκαιρης καταπολέμησης των Οθωμανών στη Μ. Ασία, ήταν η απασχόληση του Βυζαντίου

στη Δύση, για την απόκρουση μιας πιθανής επιθέσεως, που επί χρόνια προπαρασκευαζόταν από τον Κάρολο Ανδεγαυινό (Charles d' Anzou). Η επίθεση αυτή, τελικά, δεν πραγματοποιήθηκε, αλλά τα ανατολικά εδάφη της Αυτοκρατορίας έμειναν για σημαντικό χρόνο ακάλυπτα από δυνάμεις, με αποτέλεσμα την επικράτηση εκεί των Οθωμανών. Πέρα όμως από τους παραπάνω λόγους, η δημιουργία στα Βαλκάνια, κατά την εποχή των Παλαιολόγων, ενός ισχυρού Σερβικού κράτους, θα συμβάλει στην αποδυνάμωση του Βυζαντίου και, επομένως, θα βοηθήσει έμμεσα την Οθωμανική επέκταση.

Το 1354 οι Οθωμανοί πέρασαν στην Ευρώπη και κατέλαβαν την χερσόνησο της Καλλίπολης. Εκεί εγκατέστησαν άμεσα Τούρκους εποίκους, κατά τη γνωστή τακτική τους. Το ευρωπαϊκό αυτό προγεφύρωμα των Οθωμανών και η ανυπαρξία

ικανής στρατιωτικής δύναμης στη Θράκη για να τους αναχαιτίσει, θα επιτρέψουν την κεραυνοβόλα επέκτασή τους στη Χερσόνησο του Αίμου επί του Μουράτ του Α΄ (1360-1389) και ιδίως του Βαγιαζήτ 1389-1402. Και ενώ όλα, σχεδόν, είναι έτοιμα για την κατάκτηση των τελευταίων προπυργίων του Βυζαντίου, ένα αναπάντεχο γεγονός θα παρατείνει τη ζωή του Ελληνικού κράτους για άλλα 50, περίπου, χρόνια. Ήταν η εμφάνιση ενός ισχυρού, μογγολικού στρατού στην ανατολική Μ. Ασία, υπό τον περίφημο για την αγριότητα και τις κατακτήσεις του Ταμερλάνο. Η κρίσιμη μάχη μεταξύ Οθωμανών και Μογγόλων θα δοθεί στην Άγκυρα, στις 28 Ιουλίου 1404. Οι Οθωμανοί θα συντριβούν ολοκληρωτικά και θα συλληφθεί αιχμάλωτος και ο σουλτάνος Βαγιαζήτ, που θα πεθάνει μετά από λίγο στην αιχμαλωσία.

Η καταστροφή του Οθωμανικού στρατού στην Άγκυρα και ο θάνατος του Βαγιαζήτ θα προκαλέσουν εμφύλιους πολέμους επί 20, περίπου, χρόνια μεταξύ των διαδόχων του και, μοιραία, την εξασθένηση των Οθωμανών. Δυστυχώς όμως το Βυζάντιο, την εποχή εκείνη, δε θα έχει πια τη δύναμη να ανορθωθεί και, έτσι, δεν θα μπορέσει να επωφεληθεί από τις έριδες των Τούρκων. Είναι μια θνήσκουσα, μόνο κατ' όνομα, «Αυτοκρατορία». Από τους εμφύλιους σπαραγμούς των Τούρκων δε θα επωφεληθούν ούτε οι Βαλκανικοί λαοί ούτε οι Λατίνοι. Θα έλθει λοιπόν ένα νέος Σουλτάνος, ο Μουράτ Β΄ (1421-1451), που, όχι μόνο, θα υποτάξει όλους τους αποστάτες και τους υποτελείς τους στα Βαλκάνια και την Ασία, αλλά θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για νέα σημαντική επέκταση της αυτοκρατορίας του στο Βορρά. Μέσα στην τουρκική πλημμύρα απέμεναν τρεις σημαντικές ελληνικές νησίδες: η Κωνσταντινούπολη,

η Πελοπόννησος και η Θεσσαλονίκη. Ο Μουράτ θ' αρχίζει από την τελευταία, που μετά από πολιορκία, θα καταλάβει και θα καταστρέψει το 1430. Και εδώ η σφαγή και ο εξανδραποδισμός των κατοίκων ήταν, σχεδόν, γενικός.

ΤΙ ΣΥΝΕΒΗ ΟΜΩΣ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ;

Οι συστηματικές προσπάθειες του Μωάμεθ για κατάκτηση της Πόλης θα αρχίσουν από το χειμώνα του 1451/52.

Στις 26 Ιανουαρίου 1453, δύο γενουάτικα πλοία μετέφεραν 700 πολεμιστές στη Βυζαντινή πρωτεύουσα. Αρχηγός τους ήταν ο έμπειρος στρατιωτικός Ιωάννης Ιουστινιάνης. Στις 23 Μαρτίου οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις με τον Σουλτάνο είχαν οριστικά αποτύχει. Ο Κωνσταντίνος του έγραφε «...και κλείωντας πύλας της Πρωτεύουσας θα υπερασπίσω το λαό μου μέχρι της τελευταίας ρανίδος του αίματος μου».

Στις 17 Απριλίου κηρύχθηκε επίσημα η πολιορκία. Γύρω στις 20 του ιδίου μηνός έφτασαν στην Πόλη, φορτωμένα με προμήθειες, 3 γενουάτικα καράβια και 1 βυζαντινό υπό τον ικανό και έμπειρο καπετάνιο Φλαντανέλα. Επακολούθησε φοβερή ναυμαχία.

Υπερίσχυσαν οι Χριστιανοί. Ο Σουλτάνος καθήρεσε το ναύαρχο του, διέταξε να μαστιγωθεί και τον άφησε να πεθάνει στην αφάνεια και τη φτώχεια. Εφαρμόστηκε έτσι το γνωστό στους Τούρκους «τίμημα της αποτυχίας».

Η μικρή αυτή ενίσχυση ήταν και η τελευταία τονωτική ένεση. Η αναμενόμενη τελικά βοήθεια από τη Δύση δε θα φθάσει ποτέ.

Θα μπορούσαν άραγε οι Δυτικοί της εποχής εκείνης να φανταστούν ότι η, εν τη γενέσει της τότε και μετέπειτα, Οθωμανική Αυτοκρατορία θα έκρουε απειλητικά

τις Πύλες της Ευρώπης, κατά τις μάχες της Βιέννης μετά από δύο περίπου αιώνες;

Φαίνεται όμως ότι η Ιστορία εκδικείται και τιμωρεί τους αμνήμονες. Τις επόμενες ημέρες, επειδή η κατάσταση εξελισσόταν δυσμενώς, πολλοί Βυζαντινοί και ξένοι συμβούλευαν τον Αυτοκράτορα να εγκαταλείψει την Πόλη και να συνεχίσει τον αγώνα από την Πελοπόννησο. Και η μεγαλειώδης απάντηση: «Μου είναι αδύνατο να φύγω. Ποτέ δε θα σας αφήσω. Είμαι αποφασισμένος να πεθάνω εδώ μαζί σας».

Οι αλλεπάλληλες αποτυχίες του Μωάμεθ, θα τον αναγκάσουν να στείλει πρέσβη στον Κωνσταντίνο. Η πρόταση: να του παραδώσουν την Πόλη, με αντάλλαγμα την αποχώρηση του Αυτοκράτορα και όσων κατοίκων το επιθυμούσαν με τα υπάρχοντά τους. Η απάντηση διαπνεόταν από υψηλό πνεύμα αποφασιστικότητας, αξιοπρέπειας, ευθύνης, αυτοθυσίας και ήθους. Ήταν το μεγάλο και ηρωικό «ΟΧΙ» του τελευταίου και μαρτυρικού Βυζαντινού Αυτοκράτορα. Με αυτό, η θυσία του θα περάσει από την ιστορία στο θρύλο.

Στις 28 Μαΐου, οι Τούρκοι άρχισαν να μεταφέρουν κοντά στα τείχη σκάλες και διάφορα προκαλύμματα για την έφοδο. Τα ξημερώματα της Τρίτης, 29 Μαΐου, άρχισε η επίθεση σε πολλά μέρη των τειχών, με κύρια όμως προσπάθεια στην Πύλη του Αγίου Ρωμανού, όπου το τείχος ήταν σχεδόν κατεστραμμένο. Δύο έφοδοι θα αποτύχουν και αμέσως οι Τούρκοι θα προχωρήσουν σε τρίτη με ανανεωμένες δυνάμεις. Κατά την έφοδο αυτή, τραυματίζεται ο Ιουστινιάνης, του οποίου η αποχώρηση φαίνεται ότι παρέσυρε σε φυγή και τους Λατίνους συμπολεμιστές. Από το κενό θα αρχίσουν να εισβάλουν στην πόλη χιλιάδες Τούρκοι, που εύκολα θα εξουδετερώσουν από τα νώτα τους υπερασπιστές του τεί-

χους. Τότε ηκούσθη η κραυγή «Η ΠΟΛΙΣ ΕΑΛΩ». Ακολούθησε έσχατη αντίσταση στους δρόμους της πόλεως. Κατ' αυτή, θα σκοτωθεί πολεμώντας σαν απλός στρατιώτης και ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος.

Προηγουμένως ανέκραξε ο Έλληνας ηγεμών: «Δεν υπάρχει Χριστιανός να πάρει την κεφαλήν μου;», ή κατ' άλλους, «Η πόλις αλίσκεται και εγώ έτι ζω»

Θα επακολουθήσει γενική λεηλασία και καταστροφή, κατά την οποία, όσοι κάτοικοι δε σφαγούν, θα οδηγηθούν στα σκλαβοπάζαρα. Ο θάνατος του Κωνσταντίνου και η κατάληψη της Πόλης θα σημάνουν την οριστική κατάλυση της χιλιόχρονης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την αρχή της μακράς περιόδου των δεινών της δουλείας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το αίσθημα ασφαλείας, η παραμέληση των επαρχιών της περιφέρειας και η εξαγορά της στρατιωτικής θητείας, σε συνδυασμό με τις εσωτερικές πολιτικές και θρησκευτικές έριδες, θα προκαλέσουν σταδιακά την αποδιοργάνωση του Κράτους και του στρατού, που θα μεταβληθεί από εθνικός σε μισθοφορικό.

Η εξασθένηση του στρατού και, κυρίως, οι ήττες στο Ματζικέρτ και το Μυ-

ριοκέφαλο, θα γίνουν αιτία σταδιακής εγκαταστάσεως, αρχικά, και επεκτάσεως, μετέπειτα, των Σελτζούκων στη Μικρά Ασία και μεθοδικού εξισλαμισμού της.

Η Δ' Σταυροφορία, το 1204, έθεσε τέρμα στην παλιά Ανατολική Αυτοκρατορία ως υπερεθνικό κράτος. Απετέλεσε την αρχή του τέλους των υπολειμμάτων της Αυτοκρατορίας. Η φιλοδοξία των Δυτικών αρχηγών, η ζηλότυπη πλεονεξία των Ενετών και των συμμάχων τους, καθώς και ο φθόνος που ο κάθε Δυτικός ένοιωθε, ιδίως μετά το σχίσμα, εναντίον της Βυζαντινής εκκλησίας, έστρεψαν τα όπλα κατά της Πόλης. Κατάφεραν καίριο πλήγμα κατά του Βυζαντίου, σε ό,τι είχε απομείνει, γεγονός που απετέλεσε και το «κύκνειο άσμα» της πάλαι ποτέ κραταιάς Αυτοκρατορίας. Η βοήθεια που ανεμένετο ματαιώς από τη Δύση, το κρίσιμο 1453, δεν έφθασε ποτέ. «Δεν είναι εύκολες οι θύρες όταν η χρεία τες κουρταλεί», γράφει ο εθνικός μας ποιητής.

Η Ελλάς, λόγω ειδικών γεωπολιτικών και ιστορικών συνθηκών, αντιμετώπιζε, σχεδόν, πάντοτε πρόβλημα επιβιώσεως. Κάποιος ξένος ιστορικός έγραψε: «Λαμβανομένων υπόψη της θέσεως της Ελλάδος και του ολιγάριθμου των Ελλήνων, σχεδόν σε όλη τη διαδρομή της Ιστορίας, η επιβίωση και η παρούσα κατάστασή της ως ανεξάρτητου Έθνους εις την ελευθέραν Ευρώπην, προκαλεί έκπληξιν». Με βάση όλα τα ιστορικά προηγούμενα, οι Έλληνες έπρεπε να είχαν εξαφανιστεί, αφήνοντας τόσα λίγα ίχνη, όσα οι Ασσύριοι, οι Φοίνι-

κες, οι Σουμέριοι και οι Χετταίοι.

Ωστόσο, ο μελετητής της Ιστορίας δοκιμάζει και την αντίθετη έκπληξη, πώς, δηλαδή, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να καταστεί το κέντρο ενός μεγάλου Οικουμενικού Κράτους. Η απάντηση είναι, η «διχόνοια η δολερή», που επικαλείται και ο Εθνικός μας ποιητής. Τα ελληνικά κρατίδια εμάχοντο μεταξύ των και μερικά από αυτά ζητούσαν τη βοήθεια της Ρώμης ή του κοινού εχθρού για να νικήσουν τους αντιπάλους τους. Μερικοί αρχηγοί διέφευγαν στο εχθρικό στρατόπεδο και εγένοντο σύμβουλοι των αντιπάλων. Βέβαια, ο άνθρωπος πρέπει να διδάσκεται από την εκ προσωπικής εμπειρίας συμφοράν. Ο Αισχύλος λέγει: «Πάθει μάθος». Οι λαοί οφείλουν να διατηρούν την ιστορική τους μνήμη δια να διδάσκονται από τις συμφορές των προηγούμενων γενεών.

Η συνειδητή πορεία του τελευταίου Έλληνα αυτοκράτορα και των ολίγων συμπολεμιστών του προς το θάνατο, θα αποτελέσει βραδυφλεγή βόμβα στα θεμέλια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Επί αιώνες θα χαλυβδώνει τη θέληση του Έθνους για αποτίναξη του ζυγού και αποκατάσταση της ελευθερίας του. Οι αγώνες και οι θυσίες του Ελληνισμού, για 400 χρόνια, θα έχουν σαν φάρο και σύμβολο το «Μαρμαρωμένο Βασιλιά», που με την ηρωική θυσία του θα περάσει στο Πάνθεο των ηρώων της Ελληνικής Ιστορίας. Εις το σύνθημα «έχουν γνώσιν οι φύλακες», εμείς απαντούμε: «Φύλακες γρηγορείτε».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 «Μεγάλες Ώρες της Ανθρωπότητας», Στέφαν Τσβάιχ.
- 📖 «Η Άλωση της Πόλης», Σερ Στήβεν Ράνσμαν.
- 📖 Ημερήσιος και Περιοδικός Τύπος.